

Onze Taal. Jaargang 29

bron

Onze Taal. Jaargang 29. Genootschap Onze Taal, Den Haag 1960

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014196001_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Men, we, je, ze

De wetenschap dat in andere landen de gelijke principiële problemen bestaan in de strijd om de 'taalzuiverheid' als in ons land, kan ons troosten. Blijkbaar is het met het Nederlands tòch niet zo uitzonderlijk vreemd gesteld als we dachten. De Duitsers twisten al sinds jaar en dag over 'grösser wie' en 'grösser als'; in dat land heeft de 'Sprachdienst' verklaard (tot veler ontzetting....) dat de eerste uitdrukking goed is. De Engelsen zijn het oneens over 'different than' en 'different from'...

Naar aanleiding van dit laatste twistpunt maakt H.P. Guth in zijn onlangs verschenen boek **Words and Ideas** (San Francisco, 1959) een behartenswaardige opmerking. Op blz. 9 zegt hij:

'Daar de normen van correctheid tot op zekere hoogte een zaak van conventie zijn, zijn ze onderhevig aan een bepaalde mate van variatie. Vooral in de laatste jaren hebben nieuwe methoden en nieuwe resultaten in de taalkunde geleid tot een herbeschouwing van beginselen en regels die vroeger algemeen waren aanvaard. De tegenwoordige taalkundigen zijn erin geslaagd (of zijn op weg erin te slagen) om conventionele bezwaren tegen een aantal uitdrukkingen of constructies in de omgangstaal en het informele schrijven van ontwikkelde personen uit de weg te ruimen. (...) Uw probleem zal zijn: duidelijk en doeltreffend te schrijven zonder een indruk van 'domheid' te wekken bij behoudzuchtige lezers en zonder een indruk van aanstellerij en waanwijsheid te wekken bij vrijzinnige lezers.

In de Engelse tekst staat 'without seeming half-educated to conservative readers and without seeming affected or pedantic to liberal ones'. Aan deze wijzer naar de gulden middenweg moesten we denken, toen we het volgende probleem kregen op te lossen. Iemand had in een zakelijk, voor een directie bestemd verslag over een bedrijfsorganisatorische kwestie geschreven: dan krijg **je** de indruk, dat enz. Hij werd hevig aangevallen om dat 'vulgaire' woordje **je** en werd min of meer gedwongen om de zinsnede te veranderen in: dan krijgt **men**. Is mijn **je** verkeerd Nederlands? Zo luidde zijn vraag aan ons. We hebben eerst geprobeerd om het antwoord te ontwijken door te zeggen: als u met zekerheid weet dat uw opdrachtgever zich stoot aan dit **je**, dan lijkt het ons verstandig om met de opvatting van uw lezer rekening te houden en **men** te schrijven. De vrager hield echter voet bij stuk. Is dit **je** fout of niet? Het is **niet** verkeerd, hebben we toen gezegd, het is **goed** Nederlands.

Men heeft een onbepaalde betekenis: de mensen in het algemeen. Het kan ook de spreker zelf insluiten. 'Dan krijgt men de indruk' kan betekenen: de 'anderen' krijgen de indruk; u en ik en allen die zich hiermee bezighouden, krijgen de indruk. Het verband van de zin, de gehele tekst bepaalt de betekenis; gevaar voor verwarring dunkt ons vrijwel uitgesloten te zijn. Naast **men**, als uitdrukking voor de 'onbepaalde persoon', bestaan **we**, **je** en **ze**, woorden die eveneens dienst moeten doen als 'verzwakte', onbeklemtoonde vormen van **wij**, **jij**, **jou(w)**, **zij**. **We** en **je** zijn dan **men** in de betekenis van 'u en ik en de anderen'; **ze** is **men** in betekenis van 'de anderen'.

We krijgen een strenge winter.

Daar sta **je** als mens anders tegenover.
Ze zeggen dat het mag.

Het onderscheid in betekenis tussen de drie is ongetwijfeld verfijnder dan wij hier globaal weergeven. Nauwkeurige waarneming van de gesproken taal kan ons dat leren. En **men** in de gesproken taal? Het WNT zegt in 1913: 'Tegenwoordig is **men** in de Hollandsche spreektaal onbekend: men gebruikt een zin met je (..) of ze (..); in Z.N. is **men** gewoner (..), doch niet overal, niet b.v. in Vlaanderen.'

Nu lijkt het ons wat sterk om te veronderstellen dat **men** nooit in de gesproken taal voorkomt; wel zal het minder in een vlot gesprek dan in een discussie op

‘hoog niveau’ optreden. ‘So etwas macht **man** nicht’, zegt de Duitser; ‘dat doe **je** niet’, de Nederlander. Gelijk aan het Duitse **man** is ons **men** niet, evenmin aan het Franse **on**: on va? gaan **we**?

Toch houdt **men** een beetje zijn boekenklank. Prof. Van Haeringen heeft er eens op gewezen dat de uitspraak m è n op invloed van de spelling teruggaat. De ‘stomme’ e (dus **men** rijmend op 'n) zou normaal geweest zijn. Als we ons niet vergissen, komt die uitspraak nog in sommige Nederlandse dialecten voor.

De voornaamwoorden **we**, **je** en **ze** moeten we niet uit onze geschreven taal weren met het argument dat ze onbeschaafd zijn. Het geval kan zich natuurlijk heel goed voordoen dat **men** in een bepaalde sfeer het beter doet: men neme het dan; een verkettering van **je** is echter uit den boze. **Je** is ook grammaticaal wat ‘losser’, het kan - in tegenstelling met **men** - ook als voorwerpsvorm voorkomen: daardoor krijgt **men** de indruk, daardoor krijg je de indruk, dit geeft **je** de indruk. **Men** en **je** kunnen zelfs naast elkaar in dezelfde tekst voorkomen, soms met, soms zonder schakering in betekenis.

De eerste voorwaarde is, dat **men** de passiviteit doorbreekt: **men** moet proberen de mensen actief méé te krijgen. Wordt een verandering **je** kant en klaar voorgeschoteld, zonder dat **je** zelf het probleem hebt mee-gevoeld, over de oplossing hebt meegedacht en aan de realisering hebt mee-geholpen, dan kùn **je** er niet achterstaan. Als oplossing laat het **je** onverschillig, en emotioneel sta **je** onwillig tegenover de her-aanpassing, die **je** wordt opgelegd. Wil **men** bereiken, dat de mensen enz.

(Uit het tijdschrift Universiteit en Hogeschool, jan. 1960, blz. 168.)

De raad uit het Amerikaanse boek - niet progressief zijn met het oog op de conservatieven en niet conservatief zijn met het oog op de progressieven - is niet zo gemakkelijk op te volgen. Je moet ook jezelf blijven. Wie altijd de kool en de geit wil sparen, zal op den duur bedrogen uitkomen.

Isomeren met klanken en letters

Isomeren zijn scheikundige verbindingen die eenzelfde formule hebben, d.w.z. die uit dezelfde bouwstenen, dus atomen, zijn samengesteld; alleen de groepering van deze atomen verschilt telkens. Hierdoor krijgen zulke verbindingen totaal andere eigenschappen. Het zijn dus verschillende stoffen met een gelijke samenstelling, maar met een andere structuur. Bij eenvoudige anorganische verbindingen die slechts uit een beperkt aantal atomen bestaan, is de vorming van isomeren niet mogelijk. De rangschikking van de isomeren beantwoordt aan natuurkundige wetten die bij een klein aantal geen andere combinaties toelaten. Isomeren komen uitsluitend voor bij grote, ingewikkelde moleculen van organische verbindingen waarbij onderlinge verschuiving van atomen of atoomgroepen mogelijk wordt.

Met klanken vormen wij woorden: in ‘lei-ding-wa-ter’ vormen tien klanken (geschreven met twaalf letters) het woord; de ‘lettergrepen’ maken vier eenheden met een klinker. Met het gelijke materiaal kunnen we ‘water-lei-ding’ vervaardigen: een ander woord met een andere betekenis. Ten behoeve van enige ingenieurs die door middel van dit spel met klanken en letters het begrip ‘isomeren’ duidelijk willen maken, vragen wij onze lezers die daartoe tijd en lust hebben, een aantal van deze ‘woordisomeren’ te vervaardigen. Het dunkt ons verstandig om klank en spelling goed gescheiden te houden; met de **klanken** van **peil** kunt u niet **liep** maken, met

de letters wel. Met de klanken en de letters van **regen** kunt u **neger** maken: de vijf klanken (r, ee, g, e, n) en de vier letters (r, e, g, n) komen in beide woorden voor. Van **droom** kunt u op **moord** komen; de oo van het eerste woord is wel niet dezelfde klank als die van het tweede, maar dat doet in dit geval niet ter zake; de d van **droom** is een andere klank dan de d van **moord**. Wellicht hebt u een winteravondtuurtje over; het spel zal uw inzicht in de verbinding klank-letter-woord verscherpen.

Ik zou voorstellen

De heer K.C. maakt aanmerking op het gebruik van 'zou' in mijn artikel, voorkomend in 'Onze Taal' (nov. 1959). Ik meen dat hij ongelijk heeft.

In elke moderne spraakkunst kan men dit gebruik verdedigd zien. De bedoeling is: op bescheiden wijze een mening uit te drukken. Trouwens zulk een gebruik van een hulpwerkwoord komt niet alleen met 'zou' voor. Men kan het ook met andere werkwoorden vinden. Ik kan bijv. zeggen: Ik had gedacht, je moest vandaag maar eens thuisblijven. De spreker bedoelt helemaal niet een verleden, want hij zegt zijn gedachte van het ogenblik, waarop hij spreekt. Dit komt ook in andere tijden voor. Als ik zeg: je gaat onmiddellijk aan 't werk, bedoel ik ook geen tegenwoordige tijd, maar een gebiedende wijs. Met andere woorden: een tijd kan meer functies hebben dan zijn naam doet vermoeden (**zou** doen vermoeden). Als ik zeg: 'Wil je dat eens voor me doen?', klinkt dat minder vriendelijk dan: 'Zou je dat eens voor me willen doen?'. Er zijn dus schakeringen die voor een zijn taal nauwkeurig voelende duidelijk spreken. In mijn artikel van november 1959 heb ik dan ook opzettelijk gebruikt: 'Maar ik zou me weer onmogelijk kunnen voorstellen' en 'ik zou bezwaar hebben' om niet al te bazig te spreken. Ik wil de mogelijkheid van mijn ongelijk openlaten.

Het zal u bekend zijn dat in het Engels de term 'understatement' bestaat. Dit gebruik behoort tot de beschaafde wijze van spreken in het Engels. Ik zou het betreuren, als wij deze wijze van spreken en schrijven niet gebruikten. Het is m.i. een uitnemend stijlmiddel om fijne schakeringen uit te drukken.

F.C. Dominicus

Hilversum

Menigmaal horen wij bezwaren tegen de wijze waarop in onze radio het Nederlands wordt gebruikt. Soms zijn deze bezwaren gegrond, soms ongegrond. Wie wel eens achter de schermen van dit geweldige bedrijf heeft gekeken, weet dat men er ernstig zijn best doet om fouten in taalgebruik te vermijden. Maar (Onze Taal heeft het al dikwijls gezegd): wie geen fout durft te maken, moet zijn mond houden en de radio mag (per definitie) zijn mond niet houden. Deze maand geven wij met genoegen enige plezierige dingen over de radio en televisie door.

1. In een tweetal uitzendingen werd indirect en direct de waarde van onze moedertaal getoond. De AVRO liet in een uitzending op maandagavond 21 december 1959 een aantal

buitenlanders vertellen over het kerstfeest bij hen thuis en in Nederland. Deze buitenlanders spraken nu eens niet Engels (waarvan men stilzwijgend pleegt aan te nemen dat heel ons volk dit als tweede moedertaal kent), maar **Nederlands**. Zij deden dit op voortreffelijke wijze. Men kan veronderstellen dat de radiomensen die deze uitzending hebben voorbereid, hun uiterste best hebben gedaan om de buitenlandse sprekers in het Nederlands te oefenen.

De KRO verzorgde op zaterdagochtend 9 januari 1960 een pittige uitzending voor de vrouwen. Een aantal huismoeders nam in een vrolijk twistgesprek de brutale gewoonte van fabrikanten en winkels op de korrel om ons de dingen-in-de-winkel met een Engelse term voor te zetten. Eén van de ironische vrouwen vertelde meesmuilend van een man die sokken had gekocht waarbij een papiertje met Engels werd verstrekt. De man was ervan overtuigd dat het nylon sokken waren: zelfs **wit hout nylon** was erin verwerkt! Groot was de teleurstelling toen de sokken (without) zonder nylon bleken te zijn...

2. Tot nu toe was de verdediging van het Nederlands nog niet in de televisie ter sprake gekomen. Op woensdagavond 13 januari heeft de AVRO een uitstekende reportage gegeven over Frans-Vlaanderen. Een cameraploeg had de streek tussen Duinkerken en de Belgische grens doorkruist en het resultaat was een vlotte film met goed commentaar waarin de noodtoestand van het Nederlandse dialect werd duidelijk gemaakt. Gaarne onze dank aan de wetenschappelijke adviseur, de commentator en de cameramannen.

3. Elk jaar vindt beurtelings in Nederland en in België de Conferentie der Nederlandse Letteren plaats. Enige tijd geleden besloot de sectie Radio om een commissie op te dragen het vraagstuk van de gemeenschappelijke Nederlandse terminologie in de radio-omroep te bestuderen. De commissie is nu met haar eerste lijst gereed. Nieuwe lijsten volgen.

WOORD

airconditioning

arrangement

arrangeren

bandstudio

captatie - (op captatie gaan)

causerie

decor

(in) faden

(out) faden

(over) faden

((cross) faden)

fading

feature

headlines

TE VERVANGEN DOOR

klimaatregeling

bewerking

bewerken

dansmuziekstudio

reportage

lijnuitzending

opname ter plaatse

lezing/praatje

geluidsachtergrond

inregelen - uitregelen

(wegregelen)

aaneenregelen, koppelen,

kruisregelen

sluiering

klankbeeld

hoofdpunten

indicatief - (tune)	herkenningsmelodie/kenwijsje
live-uitzending	rechtstreekse uitzending
mixen	mengen
nieuwsbulletin	nieuwsberichten nieuwsuitzending nieuws in 't kort nieuwsflitsen
overloop - overlap	het gebied: synchronisatiestrook de groef: overloopgroef, koppelgroef
talkback mike	instructie-microfoon
script	tekst draaiboek
scriptgirl	regie-assistente
schlager - tophit -	succesnummer,
topsong	topnummer, topliedje
tune	herkenningsmelodie/kenwijsje

Sjonnie, Sjekkie en Sjimmie

Het zou wel heel grof zijn als we ons onbeleefd gedroegen tegenover de vlag, de taal of de vorst van een land waar we gastvrijheid genoten. We kunnen zijn vlag vreemd vinden, zijn taal lelijk en zijn vorst onsympathiek maar zoiets laat je als gast beslist niet blijken.

Zo zou een Nederlandse toerist in Engeland of Amerika nooit mogen laten blijken dat hij het Engels banaal vindt; dat zou een onbeleefdheid zijn. En eerlijk gezegd: klinkt het Engels van Engelsen en Amerikanen nu werkelijk plat? Maar hoe komt het dan toch dat het Engels van sommige Nederlanders ons zo vulgair aandoet? Dat we Sjonnie, Sjekkie en Sjimmie in onze verbeelding direkt met achterbuurten verbinden? Om te beginnen moeten we ons scherp voor ogen stellen dat geen enkele taal op zichzelf plat is, ook niet het Engels met zijn zeer vreemde klanken. Een taal klinkt ons pas vulgair als we de ervaring opgedaan hebben dat vooral vulgaire mensen haar spreken. In het algemeen wekken Engelsen of Amerikanen bij ons geen associaties aan smakeloosheid of vulgariteit. Waarom heeft het Amerikaans dan soms die bijsmaak wel? We hebben er al op gewezen dat **sommige** (let wel!!!) **Nederlanders** die 'Engels' gebruiken zulke associaties veroorzaken. Denk 's aan **okee**. Als ik dat een gymnasiast hoor zeggen, hoef ik hem maar één keer te herinneren aan het banale van die uitdrukking. Zo gaat het ook bij **so long** en dergelijke.

Laten we bij de muziek geen namen noemen; dat is niet netjes. Maar als we alle jazz-muziek buiten beschouwing laten, dan blijft er veel amusements-'voer' over dat tegelijk Engelstalig is en op een zeer laag peil staat. (Er is ook voortreffelijk Engelstalige amusementsmuziek; laat er vooral weer geen misverstand zijn.)

Er zijn Nederlandse firma's die Nederlands fabrikaat bij Nederlanders aanbevelen... in het Engels. Dat is bijzonder onhoffelijk en dus erg onverstandig. Een goed zakenman zal niets doen waarmee hij zijn klanten tegen zich in het harnas jaagt.

Van huis uit was de herenmode hiervan uitgezonderd, omdat Engeland op dit gebied een goede naam had. Maar de algemene lijn heeft zelfs deze uitzondering teniet gedaan. Ook de Engelse firma's zelf doen tegenwoordig verstandig met althans in Nederland geen woord Engels te gebruiken, vooral als ze zich specialiseren in de kledingsoorten van de allerbeste kwaliteit. Die kwaliteit vermindert natuurlijk niet door een Engels handelsmerk, maar het Nederlandse publiek ondervindt bij een Engels opschrift in het Nederlandse taalgebied steeds de bijmaak van banaliteit. De beleefdheid en het zakenmansverstand geven hier dus dezelfde raad.

De opschriften van winkels: de **flower-shop**, de **dog-shop**, de **pen-shop**, de **book-shop**, de **textile-shop** zijn onbeleefdheden tegenover de Nederlandse klanten. Die kunnen als volgt reageren: zakenlui die geen Nederlands schijnen te kennen, kunnen wij moeilijk bevoordelen. Waarom zullen we daar binnengaan, als we het risico lopen dat we niet in het Nederlands geholpen worden? Willen die winkeliers blijkens hun eentalige winkelopschriften enkel zaken doen met Amerikaanse toeristen, dan is dat hun zaak. Maar laten ze dan niet meer op Nederlandse klanten rekenen. Misschien zal niet iedere Nederlander zo redeneren, maar de ergernis kan steeds meer mensen tot die conclusie brengen.

(Tussen haakjes: meent u echt dat Amerikaanse toeristen zo dom zijn dat een etalage vol bloemen ze in de waan brengt dat ze voor een schoenwinkel staan? Dacht u dat ze dat **Flower-shop** nodig hadden om binnen te komen?)

Welk advies moeten we buitenlandse firma's geven die hun artikelen in Nederland willen verkopen? Voor vliegtuig-tot slasausfabriek is er maar één raad: adverteer in goed Nederlands, schrijf uw toekomstige klanten aan in goed Nederlands en zorg dat uw vertegenwoordigers in Nederland redelijk de landstaal beheersen. Zo zal niemand u van gebrek aan beleefdheid kunnen beschuldigen en dat is voor u van groot belang. Misschien zal een Nederlandse puber u wel vragen om wat Engels met hem te praten, omdat hij geleerd heeft, het vermoeden van vreemde talen te beschouwen als blijk van intelligentie, op zijn minst als een

manier om een beetje op te scheppen. En dat doet hij graag, daar is hij puber voor.

Maar verwar die pubermentaliteit vooral niet met de inzichten van geestelijk-volwassen mensen. Wit u de puber **teenager** noemen in zijn bijzijn, goed, ga uw gang. Maar bedenk dat **tiener** of **puber** tegenover de volwassenen op zijn plaats is.

Omgekeerd dienen Nederlandse firma's de taal te eerbiedigen van hun buitenlandse klanten. Ook op dit punt kan een waarschuwing voor sommigen misschien enig nut hebben. U ergert u soms - en terecht - aan het erbarmelijke Nederlands van een Waalse, Duitse of Engelse firma. Natuurlijk zouden ze zich de moeite moeten geven om werkelijk **goed** Nederlands te leren schrijven en spreken. Maar... zondigt u nooit op dat punt? Het is namelijk een wijd verspreid bijgeloof in Nederland dat wij zo goed 'vreemde talen spreken'. Weet u dat daar niets van waar is? We doen het even slecht als de gemiddelde Engelsman of Duitser. Ook uw medewerker die zo ontzaglijk vlug Duits en Engels spreekt, maakt veel fouten. U en ik merken dat niet en hijzelf hoort dat nog minder, maar de buitenlandse klant heeft het drommels goed in de gaten: hij ergert zich.

Voorkom die ergernis zoveel mogelijk. Je moedertaal volmaakt spreken is al moeilijk, één vreemde taal redelijk goed spreken is een heksentoer. Dwing uw mensen dan niet om twee of drie vreemde talen te spreken; laten ze zich beperken en zich op één vreemde taal toeleggen.

Vraag dus ook niet in advertenties om een medewerker die 'de drie vreemde talen vlot spreekt', want dat is een dwaze eis, tenzij u bedoelt: een medewerker die in razend tempo in **drie** vreemde talen bokken van fouten kan maken.

De klant is koning en klantetaal is koningstaal.

dr. v. E.

Minderwaardigheidsgevoel?

Het is voor mij als Duitser helemaal niet te begrijpen, dat er nu en dan in uw blad sprake is van een minderwaardigheid van de Nederlandse taal, al wordt deze opvatting ook veroordeeld. Dit begrip moest naar mijn mening eigenlijk geen plaats hebben in een blad, dat Onze Taal heet, ook niet, om het ter discussie te stellen.

Weliswaar hebben vaak buitenlanders tegen de een of andere taal een vooroordeel, maar meestal zijn dat mensen, die deze vreemde taal niet of bijna niet kennen. Iedereen die zich met vreemde talen bezig houdt, moet toegeven, dat elke taal haar eigen schoonheden heeft.

Bij ons in Duitsland zijn er nog genoeg mensen, die zeggen 'Ach, het Hollands is toch niet meer dan een Duits dialect!' Maar er wordt op scholen en universiteiten altijd meer eraan gewerkt om deze opvatting te vernietigen en in plaats daarvan bekend te maken dat het Nederlands wel een volledig zelfstandige taal is. En ook het aantal mensen, dat Nederlands leert, wordt steeds groter - niet omdat ze er grote voordelen van hebben, maar omdat ze van deze taal houden! Op dit ogenblik is het onjuist in Nederland zelf van een taal-minderwaardigheid te spreken of te schrijven. Menige buitenlander wordt daardoor misschien bewogen te denken: 'Als ze er zelf zo over denken, moet er toch iets van aan zijn.'

W. Höhnke (Opladen)

Boeken

Paardekooper, dr. P.C.: Bonen of Boulogne? Uitgave in de reeks AO van de Stichting Ivio, Westeinde 13, Amsterdam prijs f 0,50.

In de reeks AO-brochuurtjes is een uitmuntend verslag verschenen over de taal en de geschiedenis van Frans-Vlaanderen. In de zeventiende eeuw was ook Frans-Vlaanderen een echt Nederlandstalig gebied. Mensen als de psalmberijmer Pieter Datheen, de dichter Michiel de Swaan stamden uit die streek. Dr. Paardekooper is met deze materie al jarenlang vertrouwd en hij kent de streek als maar weinig Nederlanders. Hij behoort niet tot de pessimisten die het Nederlands boven Duinkerken als een totaal verloren zaak beschouwen. Evenmin behoort hij tot de chauvinisten die het Nederlands aan anderstaligen willen opdringen. Zijn redenering en zijn conclusie zijn voor iedereen duidelijk: de mens heeft er recht op dat hem onderwijs in zijn moedertaal wordt gegeven. Het vraagstuk van de taalminderheden (Duits in N.-Italië, Sloweens in Z.-Oostenrijk) blijft **actueel**. Mogen alle regeringen blijf geven van edelmoedigheid in deze kwestie.

U vraagt

en wij hebben gedurende de huiskamerfeesten aan het einde van het afgelopen jaar nauwelijks tijd gehad om ons te bezinnen over de vele dingen die samenhangen met taalkwesties waarover u van ons uitsluitsel verwacht. □ Zo blijkt er nog meer samen te hangen met de naam Nieuwenhuysen die wij met een z uitgesproken wensten te horen. Je kunt in je uitspraak bewust de s laten klinken om duidelijk mee te delen hoe de naam moet worden **gespeld**. Bij dergelijke namen zijn moeilijkheden met de spelling nu eenmaal onvermijdelijk. De naam Weysenfeld komt uit Duitsland, is meegekomen met vluchtelingen uit de zestiende eeuw. Kunt u zich voorstellen dat deze naam op ten minste 240 manieren kan worden gespeld? □ Over de historische namen als Oldenbarneveld (t, dt), Breugel (Brueghel, Breughel) schijnt een officieel document in de maak te zijn. Dat zal ons geloof naar een archief en gekijf met lieden die er alles van weten, besparen. □ 'Uit de administratie afvoeren' bevredigt sommigen niet. Zou moeten zijn 'van de ledenlijst afvoeren'. Maar als er nu noch leden noch lijsten zijn? □ Op gevaar af voor oncultureel te worden gehoord, stellen we voor Filippijnen. De buitenlandse aardrijkskundige namen waarvoor een Nederlands woord bestaat, volgen de Nederlandse spelling. Weenen werd Wenen. Zutphen ligt niet in het buitenland; daarom handhaven sommige Zutphenaren hun nette peeha. Als ze er eens diep van doordrongen waren dat hun plaatsnaam in de kille, natte moerstaal **zuidveen** betekende... □ Kent u het woord **brombier**? Het is geschilderd op een bordje van een Rotterdamse bromfietsenzaak. Er wordt benzine voor bromfiets mee bedoeld. Mooi. □ Met plestik blijven wij haspelen. (Er bestaat ook een vernederlandsing **plastic** van!). In overeenstemming met de **jutezak** zou men **plasticzak** kunnen schrijven? Het bijv. naamwoord plestik wordt niet of nauwelijks verbogen. Wij hebben althans het plestikke zakje nog nooit gehoord. Zo is de sprong naar de samenstelling misschien gemakkelijker verklaarbaar. □ Een 'wraddel' is volgens het woordenboek een kossem. □ Dat is een kwab onder de hals van een rund of een konijn. □ Laten we aannemen dat de firmanaam is De Maas. Mag De Maas adverteren met 'een De Maas' produkt? Dat lijkt ons verkeerd. Lidwoord-tweedenaamvalsform - zelfstandig naamwoord (een Bilderdijsk gedicht) loopt niet. Wel als u er een samenstelling van maakt: een De-Maas-produkt of een de-maas-produkt. Wordt u eruit wijs? Het laatste is een soortnaam, dus kleine letter: dieselmotor. Waarom niet al die streepjesrompslomp vermijden en normaal 'een produkt **van** De Maas'? Die 'tweede naamval' is toch maar schijn. Het apostrofje (s') staat er maar voor spek en bonen bij. □ Het woord **overlappen** is sinds lang in het Nederlands aanvaard. Uitspraak rijmend op gappen. □ Groot getwist geweest over een **hele** grote wagen. Dat **hele** is bijwoord, dus het kan niet worden verbogen. Eigenlijk verkeerd geredeneerd, want 'hele' **wordt** 'verbogen' in zo'n positie, dus moet het goed zijn. Een kwestie van smaak. Wij hebben heus niets tegen die **hele** grote wagen. Wel iets tegen 'een sluwe maar niet sluw **genoeg** Chinees'.

Vergissen is menselijk, vergeten ook.

Denk eraan uw lidmaatschapsbijdrage (minimum f 4,-) of uw abonnementsgeld (f 2,50) over te schrijven op postrekening 5 2 9 7 4 0, administratie O.T., Leiden.

[Nummer 2]

Noordnederlands taalgebruik voor Zuidnederlands taalgevoel¹⁾

Bij het bestuderen van Nederlandse taalproblemen, rijst als vanzelf deze vraag op: is taaleenheid tussen noord en zuid een werkelijkheid, of veeleer een vrome wens? Botsingen tussen Noordnederlands taalgebruik en Zuidnederlands taalgevoel zijn inderdaad nog zeer frequent. Het onderwerp dat we hiermee aansnijden, is daarbij zo complex dat we slechts enkele facetten ervan kunnen belichten.

Het volstaat even de jaargangen van **Nu Nog** door te kijken, om vast te stellen, dat hetzelfde probleem steeds weer aangesneden wordt. Het is wellicht het scherpst tot uiting gekomen in het artikel van Prof. J.L. Pauwels 'In hoever geeft het noorden de toon aan?', verschenen in december 1954. De schrijver verdedigt daar een aantal Zuidnederlandse taaleigenaardigheden, in hoofdzaak vergelijkingen, beeldspraak, enz. Het ligt niet in onze bedoeling hetzelfde te gaan doen, maar wel een overzicht te geven van hetgeen we uit het noorden niet (of nog niet) kunnen of willen overnemen.

Dr. F. van Coetsem heeft er in zijn lezing over Noord- en Zuidnederlandse taaltegenstellingen, gehouden op het Filologencongres te Nijmegen in 1954, op aangedrongen, dat het zuiden de Noordnederlandse maatstaven zou aanvaarden. Vrijwel iedere taalgebruiker, ook de Zuidnederlandse, beeldt zich echter in te weten hoe zijn taal is of zou moeten zijn en voelt zich gerechtigd, er een eigen oordeel op na te houden, dat dan beïnvloed wordt door streektaal of sociaal milieu, door sympathieën of antipathieën. Dergelijke meningen zouden we als wetenschappelijk waardeloos terzijde kunnen schuiven, ware het niet dat we met deze gevoelsargumenten rekening moeten houden als we ons einddoel voor ogen houden: komen tot een grotere verbreiding van een verzorgd Nederlands in Vlaanderen, wat ons moet leiden tot een hechtere taaleenheid met Nederland. We zijn dus min of meer vastgelopen in een vicieuze cirkel!

De wenselijkheid of noodzaak van die taaleenheid hoeven we hier verder niet te bespreken of te beoordelen: we constateren het bestaan ervan. Onvermijdelijk ontstaan er reacties tegen het al te bewust en al te gewillig overnemen van Noordnederlandse taaleigenaardigheden. Dat kunstmatig aangeleerde kan inderdaad soms een gekunstelde, pedante, snobistische indruk wekken. Het zou ons te ver voeren, verklaringen te zoeken voor het verzet tegen Noordnederlandse taalgewoonten, te meer, daar we dan spoedig het taalkundig terrein zouden verlaten. De mogelijke gevolgen van dit verzet mogen we echter niet uit het oog verliezen. Voor diegenen, die streven naar grotere eenheid, is de groeiende invloed, ontstaan op toevallige, dus niet-bewuste wijze, een verheugend teken.

Daar ook het oordeel van leken op taalgebied voor ons probleem van belang is, heb ik onlangs aan leerlingen gevraagd, wat volgens hen de meest opvallende taalverschillen tussen zuid en noord zijn. Het betreft hier Nederlandstalige leerlingen uit de laagste klassen van een middelbare school uit het Brusselse. Daar er ook vrij veel Nederlanders op school zijn, komen de leerlingen dagelijks in contact met Noordnederlandse taaluitingen. De antwoorden van de Nederlandse kinderen op

1) Op veler verzoek plaatsen wij (met toestemming van de schrijfster) het Vlaamse wederwoord op 'het Zd-Ned. taaleigen voor het Nd.-Ned. taalgevoel'. Beide lezingen zijn met enige andere verschenen als een uitgave van de V.B.O. 'De algemene Nederlandse taal van nu, inz. met het oog op Zuid-Nederland', te bestellen door overschrijving van 25 frank op postrekening 129578 van de V.B.O. te Brussel.

de gestelde vraag vallen natuurlijk buiten ons kader, maar zijn daarom niet minder interessant. Vlaamse leerlingen oordelen b.v. dat de Nederlandse onduidelijk, slordig, binnensmonds spreken. Sommige Nederlanders beweren juist hetzelfde van de Vlamingen. Hetzelfde geldt voor het gebruik van vreemde woorden, waarvan de enen de anderen het overdadig gebruik verwijten.

Zoals te verwachten, wordt vooral verschil in uitspraak vermeld. Ernstiger dan deze lukrake proeven met vrij jonge leerlingen, is een artikel, verschenen in **Nu Nog** (5de jg., nr. 3) met als titel 'Moeten wij dan Hollands praten?', waarin J.H. het volgende zegt: 'Maar als wij dan soms de Noordnederlandse omgangstaal als na te volgen voorbeeld stellen, vragen de leerlingen zich dikwijls af, of het dan niet mogelijk is A.B.N. te spreken zonder die typisch Noordnederlandse eigenaardigheden over te nemen.'

Vele verschillen hebben met de uitspraak te maken. Het is een feit, dat de reactie in het zuiden het sterkst is tegen de Hollandse **g**, die dan als 'lelijk' betiteld wordt. O.i. is die echter, ook bij Vlamingen, ver te verkiezen boven een (**h**) of een (**g**). Minder frequent, dus minder opvallend is de variant **ts/s** in woorden als natie, politie, enz. Wanneer Vlamingen die klank als (**ts**) uitspreken, maken ze dikwijls een pedante indruk. Het gevaar voor hyperkorrekte vormen is in deze gevallen trouwens niet denkbeeldig. Voor we het terrein van de uitspraak verlaten, nog een enkel woord over de verbinding **ci/ti + klinker** in woorden als nationaal, sociaal, enz., in Nederland vaak als **sj** uitgesproken. Hierover verscheen een artikel van J. van Mulders, 'Een fonetisch probleem', in het Tds. voor Levende Talen - Langues vivantes, XX (1954), blz. 192 en een antwoord van Prof. Dr. J.L. Pauwels, dezelfde jaargang, blz. 457. Bij de bespreking wees mej. J. Daan er met nadruk op, dat de sj-uitspraak zeker niet aan te bevelen is. In Vlaanderen ontmoet deze klank merkbaar weerstand. Het merkwaardigste is, dat dergelijke uitspraak ook in sommige Vlaamse dialecten voorkomt (b.v. in het plat-Antwerps. Nationalestraat). Misschien hebben we hier af te rekenen met psychologische weerstanden tegen een Noordnederlandse klank, die men ten gevolge van zijn eigen dialectgewoonten als vulgair beschouwt.

Voor de woordenschat is de toestand nog complexer, omdat we hier nog rekening moeten houden met allerlei stijlverschillen, die door de Zuidnederlanders dikwijls niet of onvoldoende aangevoeld worden. Hierbij zouden we nog beschouwingen kunnen maken over verschil in volksaard, gewoonten, enz. Het is kenmerkend, dat uitingen van typisch Hollandse humor, gebaseerd op stijlverschillen, in het zuiden vaak maar matig geapprecieerd worden.

Noord- en Zuidnederlanders verwijten elkaar het gebruik van vreemde woorden. Een grondig onderzoek op dit gebied zou een studie op zichzelf zijn. Herhaaldelijk werd er reeds op gewezen, dat vreemde woorden dikwijls via het Frans binnendringen in het zuiden, via het Engels in het noorden. Dr. Van Coetsem gaf in zijn lezing te Nijmegen **plastic** en **nylon** als voorbeelden. Dit laatste is zeer betwistbaar, wat bij de bespreking van die lezing reeds bleek voor het Turnhoutse. Doch ook verder in het Vlaamse land is de Engelse uitspraak van dat woord zo niet algemeen, dan toch vrij verspreid, vooral bij de jeugd. Zouden we hier mogen denken aan een generatieverschil? Het voorkomen van sommige Indische woorden boven de rijksgrens is natuurlijk verklaarbaar. We denken aan pinda t.o. olienootje; pisang t.o. banaan; rimboe t.o. brousse. De pinda's schijnen echter de weg naar het zuiden langzamerhand te vinden! Verschillen in woordenschat zijn vooral aan te wijzen in de affectieve sfeer (vb. van leerlingen, advertenties, enz., bewijzen dat) en ook in huis-, tuin- en keukentaal. Een aantal van deze Noordnederlandse woorden dringt ook door in het zuiden (invloed van de school en Hollandse kinderboeken, toeristische- en smokkeltochten). We halen hier één geval aan: **rijwiel** is een officieel woord, dat in het noorden onderdoet voor **fiets**, in het zuiden voor **vélo** (of **veló**). Sinds enkele jaren bestaat er ook een 'rijwiel met hulpmotor'. Aanvankelijk werd dat in het zuiden **whizzer** genoemd, naar het merk. Later werd het **brommer** of **bromfiets**, nooit bromvelo. Ook de advertenties en reclames in onze kranten staan vol Noordnederlandse woorden o.a. mooi en prettig. Een ander in het oog springend

Noordnederlands element is het gebruik van **jij/je/jullie**. Voor velen is dit zelfs een essentieel verschil tussen Noord- en Zuidnederlands. In het reeds geciteerde artikel sprak Prof. Pauwels de mening uit: ‘Behalve bij enkele rari nantes²⁾ jaagt **jij/je** onmiddellijk de vertrouwelijkheid weg!’ Reacties tegen het gebruik van **jij**, maar vooral van **jou(w)**-vormen, vindt men af en toe ook wel in de Vlaamse pers.

We constateren echter, dat op dit gebied de invloed uit het noorden sterk toeneemt, vooral dan in die zin, dat de **gij**-vormen veel van hun belang verloren hebben. In de schouwburgen worden **jij**-vormen courant gebruikt, we lezen ze bij Vlaamse schrijvers, we horen ze in de radiowijsjes.

Twaalfjarige leerlingen, pas enkele weken op een middelbare school, kregen als opgave een briefje te schrijven aan een leeftijdgenootje. Het resultaat was treffend: op 72 Vlaamse leerlingen waren er juist 5 die konsekwent **gij**-vormen gebruikten; 45 verwarden **gij**- en **jij**-vormen. Het viel daarbij op, dat de meesten weinig last hadden met de vervoegingsmoeilijkheden bij **jij**-vormen b.v. wegvallen van **-t** bij inversie); vormen als **jij zijt** kwamen slechts heel uitzonderlijk voor. Wie bij leerlingen, ook bij oudere, zou informeren naar de korrekte werkwoordvormen na **gij**, zou wel kunnen gaan twijfelen aan de leefbaarheid van het pronomen **gij**.

We hebben ons afgevraagd, of er van die verzwakte positie van **gij** al iets zou blijken in advertenties en reclames. Met het oog hierop hebben we het eerste kwartaal van de jaargangen 1929, 1939 en 1959 van een Antwerpse krant doorgekeken. Zoals in 1929, was ook in 1939 de meest voorkomende aanspreekvorm **gij** in deze taaluitingen. Af en toe kwamen ook **U**-vormen voor. In 1959 hebben we in het totaal slechts drie of vier reclames met **gij** kunnen vinden, wat o.i. wel van betekenis is, vooral gezien de enorme toename van de publiciteit sinds de laatste jaren. Noch in 1929, noch in 1939 troffen we reclame aan met **jij**, iets wat in 1959 wel het geval is, zij het dan ook sporadisch (de mogelijkheden voor deze aanspreekvorm in reclame en advertenties zijn uiteraard beperkt!).

We kunnen niet dieper ingaan op alle grammaticale en

2) “rari nantes” is een uitdrukking uit een bekend Latijns gedicht; men bedoelt ermee “zeer weinigen” (red. O.T.)

syntactische verschillen tussen noord en zuid. We stippen even het gebruik aan van **wat**, als betrekkelijk voornaamwoord zeer verspreid in het noorden. Een zin als ‘... het meertje **wat** daar verscholen ligt’, wordt in het zuiden naar onze mening niet aanvaard. In het noorden schijnen deskundigen het er ook niet altijd over eens, in hoever **wat** ter vervanging van **dat** gebruikt mag worden. Terloops halen we hier nog een ander, typisch Noordnederlands gebruik aan van **wat**, nl. in de betekenis van heel, erg: ‘Ik vind het wāt fijn’ en iets dergelijks in uitroepen: ‘Wat heerlijk, zeg!’. Deze laatste gevallen voeren ons echter eerder terug naar de verschillen in woordenschat.

Er zou nog heel wat te zeggen zijn over de plaats van de hulpwerkwoorden. Prof. Van Es vermeldt in *Verzorgd Nederlands* blz. 27 het type ‘ge zoudt er kunnen bij neer vallen’ t.o. ‘je zou d'r bij neer kunnen vallen’. Dr. Van den Berg in zijn *Nederlandse Spraakkunst*: ‘we zullen morgen moeten naar huis gaan’ t.o. ‘we zullen morgen naar huis moeten gaan’. We hebben de indruk dat dergelijke Zuidnederlandse zinswendingen niet zo algemeen zijn als men soms beweert en dat de Vlaamse zinsbouw de Nederlander hier meer zal storen dan omgekeerd.

Anders is het gesteld met de scheidbare werkwoorden. ‘Het zou zo donker zijn, dat ik ook overdag licht **aan moest doen**’ klinkt Noordnederlands, hoewel zo iets sporadisch ook in het zuiden mogelijk is.

Uitgesloten zijn echter zinnen als deze, waar samengestelde werkwoorden gescheiden worden door **te** + hulpwerkwoord: ‘.. wat het betekent, een trouwe huisvriend **achter te moeten laten**’.

Er is nog een geval waar te een verschil noord-zuid tot gevolg heeft: na **durven** wordt in het Zuidnederlands nooit **te** gehoord, b.v. ‘niemand durft nog buiten **te** komen’.

Duidelijk is ook de tegenstelling **mocht/moest** in de onderstellende bijzin. O.i. is het ook in dit geval zo, dat **moest** in het noorden meer stoort, dan **mocht** in het zuiden, alhoewel het gallicisme **moest** in heel Zuid-Nederland een geweldig verspreid en diep ingeworteld onkruid is.

Een uiteenzetting over verschillen tussen zuid en noord, hoe oppervlakkig ook, is onvolledig, zolang er niets gezegd is over het geslacht van de woorden. We kunnen echter kort zijn: in de inleiding van de *Woordenlijst van de Nederlandse taal* staan de standpunten duidelijk beschreven. We krijgen echter de indruk, dat er in het zuiden langzamerhand iets verandert, als we zien hoe bepaalde woorden, traditioneel vrouwelijk, door de jeugd dikwijls mannelijk gebruikt worden.

Het is geen enkel ogenblik onze bedoeling geweest, een volledig overzicht te geven van datgene, wat de Zuidnederlander als typisch Noordnederlands voelt. Wie één bladzijde van een Nederlandse krant bekijkt, kan wellicht een aantal gevallen opsommen, die niet onder te brengen zijn bij een van de punten, die we hier aangestipt hebben. Iemand die overtuigd is van de eenheid tussen zuid en noord, zou echter, zelfs bij een onvolledig overzicht als dit, toch al kunnen gaan twijfelen aan deze eenheid. Laten we hier echter geen pessimistisch besluit uit trekken: evenmin als men zich gewoonlijk al deze verschillen realiseert, is men zich bewust van het overweldigend grote aantal essentiële gevallen, waarin deze eenheid dan wel een feit is. Daarenboven hebben we in deze uiteenzetting proberen aan te tonen dat, zo er in het zuiden iets verandert, dat dikwijls gebeurt in dezelfde richting als de Noordnederlandse.

Yvette Stoops
(Antwerpen)

Naschrift

Een oppervlakkige lezer kan de indruk hebben dat mijn verklaring 'Behalve bij enkele rari nantes jaagt **jij/je** onmiddellijk de vertrouwelijkheid weg' heel erg in tegenspraak is met wat Y. Stoops daarop laat volgen. Misschien heeft ze het zelf wel als tegenspraak bedoeld! Daarom moge hier een korte verantwoording van mijn uitspraak volgen.

Het is volkomen juist dat **jij/je** in de Zuidnederlandse schouwburgen courant wordt gebruikt. Ik zou het zelfs sterker uitdrukken en vaststellen dat het pron. **gij** totaal van de planken is verdwenen. Ook in het onderwijs wordt meestal reeds **je/jij** of **U** geschreven. Onze 'goede' Vlaamse schrijvers hanteren **je/jij** zeer vlot en sommige vermijden reeds angstvallig het 'dialectische' **gij**. Ook het gebruik van **je** als onbepaald voornaamwoord, waar de Zuidniederlander vroeger **men** schreef, neemt zienderogen toe.

Mijn vaststelling betreffende het weggagen van de vertrouwelijkheid gold echter de **omgangstaal**, d.i. de dagelijkse spreektaal. Ik ken geen tien Zuidnederlanders die **je/jij** vlot en natuurlijk kunnen gebruiken in hun dagelijkse omgang. Onder al de toneelmensen en schrijvers die, als vaklui, dit pronomen volkomen correct hanteren, is er niet 1% dat het ook in zijn gewone leven een plaats gunt. Het gebeurt me telkens weer dat ik, in de loop van een gesprek met een goede vriend of bekende, die overigens vrij behoorlijk en vlot ABN spreekt, hem onvrijwillig met **je/jij** toespreek en dan onmiddellijk vaststel dat hij zich als geremd voelt en mij aanstellerig vindt.

Met één woord, **je/jij** is in Zuid-Nederland (nog altijd) een schrijftaal- of boekenwoord. Het behoort, om met Van Gestel te spreken, tot de bijzondere stijl! De toestand is dus in Zuid-Nederland op dit ogenblik precies dezelfde - maar andersom! - als in Noord-Nederland een paar eeuwen geleden: toen zei men daar **jij** en schreef **gij**.

J.L. Pauwels

Ambtelijk overleg

'Prematuur', zei hij, 'absoluut prematuur. Deze zaak moeten wij anders spelen. Hij moet synchroon lopen met die affaire van Z. Na uiteraard eerst te zijn doorgelicht. Wil jij dat nog even opchecken of dat al gebeurd is?'

De ander antwoordde: 'Ik wil toch stipuleren dat wij mogelijk een precedent scheppen. De draagwijdte van het geval zit me ook niet lekker. Zou 't niet meer effect sorteren wanneer we de zaak eerst nog op een zacht pitje laten staan en dan enten op die vorige kwestie, analoog dus?'

De eerste stond op. 'Ik ga nu even met pauze', sprak hij. 'Onderwijl wil ik mij toch nader oriënteren. De aanpak moet anders, dunkt me. De vraag is ook: wie neemt het initiatief?'

Zei de ander: 'Mag ik het dus zo interpreteren, dat het optimum nog niet bereikt is? Dan zal ik contact opnemen met A. Voorlopig gaat het dus niet in de ijskast'.

(Uit het tijdschrift Den Haag en Wij, nov. 1959)

Nieuwe namen voor (oude?) banen

De advertentiebladzijden van een paar kranten op een zaterdagavond leren ons dat o.a. gevraagd worden:

engineering managers	een forwarding agent
een statiker	een shipping foreman
een senior travelling auditor	een shift foreman
een semi-senior auditor	een chef executive
een sales promotor	een export manager
service managers	een sales manager
sales coördinatoren	project engineers
specification writers	process engineers
copy writers	instrument engineers
technical salesmen	

We geven toe: enige namen staan in geheel Engelse advertenties. Een paar van die banen hebben betrekking op het buitenland. Het doet overigens weinig ter zake. Het is eigenlijk wenselijk dat er steeds meer nieuwe Engelse namen voor deze soort banen worden bedacht; de ervaring leert immers dat men er dan op een gegeven ogenblik genoeg van krijgt. De fraaie titels zakken dan bliksems vlug in waarde. Als alle gewone Nederlandse kindertjes Richard, Matthew, Dave en Bill gaan heten, krijgen de buitengewone Nederlandse kindertjes weer van hun ouders de goeie oude namen: Jan, Piet en Klaas.

Wij zien in de voorkeur van het bedrijfsleven voor banen-met-Engelse-namen een zeker **stijlverlies**. Dit verlies aan stijl constateert het ernstige tijdschrift Universiteit en Hogeschool (febr. 1960, blz. 264) zelfs voor de universiteit. Prof. mr. Diepenhorst spreekt daarin over het rapport Spreiding Hoger Onderwijs en constateert: 'Was de universiteit vroeger dikwijls te geïsoleerd, zij bevindt zich thans te zeer in het dagelijks gewoel, zij verliest aan stijl. Zelfs in het rapport (..) is het merkbaar, waar dit rapport zich bedient van het moderne brabbeltaaltje der met angelsaksische landen dwepende academici, sprekend van "top-research" chemici of van de "start" van de nieuwe instelling.'

Het ligt voor de hand dat 'het' bedrijfsleven ons onmiddellijk de vraag zal stellen: maar hoe moeten die mensen dan heten? Het betreft hier banen die niet 'gedekt' worden door vanouds bekende namen als bedrijfsleider. In de internationale wereld is een begrip als 'manager' bekend. Het is zo gemakkelijk daarbij aan te sluiten... Als u een goed Nederlands woord weet, zeg het ons dan! We zullen ons best doen om het woord ingang te doen vinden, maar we vrezen dat de aldus genoemde functionarissen zich niet zo happy zullen voelen als met hun managernamen...

Meer dan eens heeft O.T. al beweerd dat wij niet voor alle gevallen in een goed (nieuw of oud) Nederlands woord kunnen voorzien. Het initiatief kan van ons uitgaan, maar **het bedrijfsleven zelf** zal het moeten uitwerken. De verantwoordelijke mensen uit het bedrijfsleven weten immers zelf **veel beter dan wij**, aan welke eisen het woord moet voldoen, welk begrip het moet opvangen, welke woorden al bezet zijn enz. O.T. wil gaarne hulp verlenen bij de beoordeling van de woorden. Ons Genootschap zou echter een onbegrijpelijke vermetelheid, om niet te zeggen verwaandheid, aan de dag leggen als het zou willen voorschrijven welke woorden het bedrijfsleven wel en welke woorden het niet voor de oude en nieuwe banen mag gebruiken. Meer dan eens ook heeft O.T. erop aangedrongen terminologische commissies te vormen die het vraagstuk van de naamgeving in de hoogste rangen van het bedrijfsleven moeten bekijken.

Wij schamen ons ook geen ogenblik te bekennen dat wij niet voor ieder nieuw Engels woord een-twee-drie een bruikbaar Nederlands woord hebben. Men leze volgende advertentie (verschenen in de pers op 9-1-1960).

In oprichting zijnde creatieve groep zal als een 'workshop' functioneren, nieuwe wegen in de reclame trachten te bewandelen, campagnes in schetsvorm creëren, zeer zelfstandig en compromisloos de problemen kunnen attaqueren. Voor deze autonome kleine groep worden nog gezocht:

visualizer / layoutman / copywriter

Een indrukwekkend stuk proza dat alleen maar de algemeen ontwikkelde kan verteren, maar goed, zó een wordt dan ook gezocht. Ons boeit vooral de naam **visualizer**. Dit Engelse woord, moeilijk in spelling en in uitspraak, is een (poging tot) vernederlandsing waard. Wij kennen er tot onze schande geen Nederlands woord voor. Wordt het beroep ergens al onder een Nederlandse naam uitgevoerd? Wij zouden met een nauwkeurige omschrijving van het begrip en met voorstellen ter vertaling zeer gebaat zijn.

Dat wij onvervaard zoeken naar een woord uit de moerstaal, is eigenlijk wel roekeloos. Welke visualizer zal eraan willen? Het vreemde woord, met zijn bekoorlijke vreemde spelling en vreemde klank, is 'exclusief'. Het geeft aan het beroep iets geheimzinnigs, iets aantrekkelijks; het is - zouden de psychologen zeggen - een **statussymbool**. Wie zijn auto op de plek NP mag parkeren, is (op dat ogenblik) een gewichtige persoon. Zelfs in de moerstaal kan men met statussymbolen werken. Een bedrijfsingenieur heeft ons eens verteld welk een beroering onder zijn personeel was ontstaan, toen het gemerkt had dat de toiletten voor de kantoorlieden met 'dames-heren' waren gekenmerkt en die voor de arbeiders met 'vrouwen-mannen'...

Een mooi voorbeeld van een lokwoord vindt men bijv. ook in de lijst Nieuwe Woorden (Winkler Prins Jaarboek 1959, blz. 267):
'**modinette**-naaistertje in de damesconfectie-industrie. Deze term werd in 1956 voorgesteld door een reclamebureau te Amsterdam als een van de middelen om personeel voor de ateliers aan te trekken.'

Een sierlijk produkt

Waar is de tijd gebleven van de mooie lange volzin zoals Potgieter die kon maken?
Onze tijd houdt van

korte, krachtige, blaffende zinnen. Onze tijd doet aan 'readability', aan de kunst van het leesbaar schrijven. Ellenlange zinnen die men tien keer moet lezen alvorens te kunnen achterhalen wat er staat, komen alleen nog in stijlboekjes voor: ter waarschuwing hoe het niet moet... Was het maar waar! Het dagblad De Tijd-Maasbode (22-1-60) haalt een zin aan uit een eerstdaags aan de orde komende verordening van het Produktschap voor Siergewassen.

'Voor zover het betreft groothandelszendingen van bollen en/of knollen verzonden met gebruikmaking van kleinverpakkingsmateriaal, wordt ten gunste van de exporteur, uitsluitend indien hij zulks schriftelijk aan het voornoemde produktschap heeft verzocht en uit de overgelegde kopiefactuur blijkt dat door hem de uit het gebruikmaken van kleinverpakkingsmateriaal voortvloeiende kosten volledig aan zijn afnemer in rekening zijn gebracht, in het credit van zijn rekening geboekt het gedeelte van de heffingsbedragen, welke op grond van het bepaalde in dit artikel zijn verschuldigd, hetwelk overeenkomt met de aankoopwaarde van het kleinverpakkingsmateriaal, ten opzichte waarvan de exporteur aan en ten genoegen van vorenbedoeld produktschap heeft aangetoond, dat het in feite mede is uitgevoerd, door overlegging aan het produktschap van daarop betrekking hebbende officiële bewijsstukken en eventuele andere bescheiden waaruit blijkt, dat te dien opzichte ter zake van export restitutie is verkregen van de betaalde omzetbelasting.'

Potgieter had het heus beter gedaan! Arme correspondent op het kantoor van de bollen- en/of knollengroothandelaar... Zijn baas zal zeggen: lees effe wat daar staat en maak dat met die omzetbelasting in orde...

Straatnamen

(Wh.) Ik kan het niet eens zijn met de mening van de redactie over de Gladiolstraat (O.T. dec. 1959, 57). Ik neem aan dat iedereen in G. Gladiolestraat zegt, ten minste indien G. niet ten noorden van Zwolle ligt, want daar zal het wel Gladiolstraat zijn. Maar dat kan niet komen door de klemtoonspreiding. Het is niet waar dat 'straat' steeds de klemtoon heeft. Het heeft de hoofdklemtoon m.i. zelfs nooit. In tegenstelling met '-plein' en misschien '-weg' en '-laan', eisen de straatdelen van de straatnamen de hoofdklemtoon nooit voor zich op. Ik hoor spreken van het 'Rembrandtplein' en het 'Rembrandtplein', van de 'Nassaulaan' en soms van de 'Nassaulaan', van de 'Hofweg' en een doodenkele maal van de 'Hofweg', maar nooit van de 'Parkstraat', de 'Kalverstraat', de Gladiole(n)straat' of de 'Madeliefjesstraat' (wel van straatmadeliefjes). Daartegenover (maar dat is een enigszins andere zaak) spreekt men van: 'Vlissingse straat', maar als het (juister) 'Vlissingenstraat' zou zijn, dan zou Vlis weer de hoofdklemtoon krijgen. Ik meen, behalve op een getuigenbewijs van de zijde van alle O.T.-lezers, ook nog een beroep te mogen doen op een etymologisch bewijs. In vele plaatsen is een Langstraat, in andere weer een Langestraat. Hoogstwaarschijnlijk is 'Langestraat' de oorspronkelijke vorm, een aaneenschrijving van 'lange straat'. Toch is die -e- in vele woorden gevallen voor de verkortingsdrang. Ondanks het feit dat 'lang' en 'straat' naar het oordeel van de redactie op zijn minst om de klemtoon hebben moeten vechten. Een gevecht waarin van stonde aan 'lang' overmacht had.

Ikzelf woon in een 'Weissenbruchstraat', wat mij veel inkt en tijd kost bij mijn correspondentie - hoe gaarne had ik aan de Hofweg willen wonen, maar daar was

geen huis (voor mij). Nu hoor ik bijna - (en zeg zonder bijna) altijd 'Weissenbruchstraat', ik hoor wel eens 'Weissenbruchstraat', maar nooit 'Weissenbruchstraat'. In tegenstelling tot 'Westbroekpark', dat ik op drieërlei wijze hoor beklemtonen. Persoonlijk - maar dat is een gok - denk ik eerder aan de wat moeilijke klankcombinatie **lstr**. Zou die niet verantwoordelijk zijn voor die 'stomme' e van 'Gladiolestraat'? Bij 'Hyacintstraat' is het voor velen minder tongbrekerig en wie het wél moeilijk valt, wel die redt zich met 'Hyacintestraat'. Nooit gehoord? Ik wel.

Is het waar - ik zinspeelde hierop met het bovengebezigde 'juister' - dat 'Apeldoornsestraat' betekent: de straat die naar Apeldoorn voert (althans een bescheiden eindje in die richting) en dat 'Apeldoornstraat' alleen maar een domweg naar dit grote Veluwedorp genoemde straat is? Dan heten een heleboel Haagse straten verkeerd, b.v. het lelijke Blaricumseplein (hoe lelijk dat plein is, weet ik niet, ik bedoel slechts de naam). Maar ik meen dat men tegenwoordig met deze 'wet' bij een nieuwe straatnaam rekening houdt, bij ons in Den Haag! B.v. het Monnikendamplein (zie oude nummers van Onze Taal) dat heel mooi is.

Wil de redactie mij vertellen wat ik blijk niet te weten, zowel voor de gevallen dat ik weet dat ik het niet weet als voor die waarin ik zelfs blijk geef niet te weten dat ik het niet weet.

Nog even een klemtoonkwestie. Een van mijn beste vijanden (hij is namelijk hoger in rang dan ik bij onze ambtelijke dienst) heet Hoogeveen. Hij stelt zich voor als **Hoogeveen**, maar als ik hem op de gang tegenkom zeg ik overduidelijk: dag, meneer Hoogeveen! Men kent zijn aardrijkskunde of men kent ze(!) niet. Maar daar wordt de heer H. al maar vijandiger van. Hoe zit dat toch? Mijn vriend (collega) Van 's-Gravesande klemtoont weer aardrijkskundig. Of komt dat van de Storm? Hij zal het wel goed doen, want hij zegt **zande** en niet **sande**. Nu ik toch bezig ben af te dwalen: naar ik meen werd de bekende kerkhistoricus Prof. Van Acquoy altijd Akk(oe)wa genoemd. Was dat mooidoenerij? Ik geloof dat hij te Leiden woonde en niet in Den Haag! Hoe men er in Acquoy (bij Leerdam) over denkt is nauwelijks twijfelachtig. Er zijn daar in die streek meer oaien. Littoyen, Wadenoyen, Balgoy, Poederoyen. Trouwens elders ook Stamproy, Wanroy.

(Red.) Wij hebben ons inderdaad onzuiver uitgedrukt met 'klemtoon'. 'Straat' heeft een volle open klank, maar geen hoofdklemtoon. Onze verklaring voor 'Gladiolestraat' geven we gaarne voor een betere. De kwestie van de klemtoon in eigennamen als straatnamen e.d. is niet eenvoudig. Monnikendamplein hebben we nu eens uitgesproken gehoord met de

klemtoon op **-dam**, dan weer op **-plein**. Nassaulaan komt ons bekend voor, Julianalaan lijkt ons onmogelijk. Rembrandtplein bestaat, het Piet Heinplein niet.

Vooralsnog hebben we geen zekerheid over de klemtoon-‘wetten’ die onze straatnamen beheersen. Telkens stuit men weer op iets tegenstrijdigs. Men zou voorzichtig kunnen formuleren dat er bij plein e.d. een neiging naar beklemtoning van de laatste lettergreep bestaat: Hij woont op het Oude **Delft**, op de Herengracht, op de Nieuwe Langendijk, op de Grote **Berg**, op het Noordeinde. Ieder luistere in zijn eigen woonplaats. Veel materiaal zal ons welkom zijn. Is er geen enkel voorbeeld met de klemtoon op **-straat**?

Men-we-je-ze

(W.R.H.) **Je** is goed Nederlands, akkoord, maar is het daarom op zijn plaats in een rapport over bedrijfsorganisatie, dat aangeboden wordt aan de leiding van een bedrijf? Ik zou zeggen: zeer bepaald neen.

In de omgangstaal en het informele schrijven van ontwikkelde personen, zegt Words and Ideas, kunnen conventionele bezwaren tegen zekere uitdrukkingen of constructies wel ter zijde gesteld worden. Maar, het ging in het onderhavige geval zeker niet om de omgangstaal of een informele briefwisseling. Volgens het W.N.T. is men tegenwoordig in de Hollandse spreektaal onbekend. Ik wil het graag geloven, maar, nogmaals, het was niet de spreektaal welke in geding was. Bovendien, welke spreektaal wordt bedoeld! Die van de predikant van de kansel, die van de hoogleraar van het kathedraal, die van de rechter van achter de groene tafel, of die van de spreker die een lezing houdt voor het publiek, die van de hooggeplaatste op een persconferentie?

Men en **je** zouden in dezelfde tekst naast elkander kunnen voorkomen. Voorbeeld: een tijdschriftartikel in populaire stijl en versierd met woorden als **voorschotelen** en **realisering**.

Behartigenswaardig

(P.) Zowel in dagbladen als in tijdschriften kom ik nogal eens tegen het woord ‘behartigenswaardig’ in plaats van **behartigenswaardig**. Dat zelfs in O.T. (jan. 1960, blz. 1) deze fout wordt gemaakt, vind ik jammer. Het lijkt me wenselijk dat u de juiste vorm propageert. (Red.) U hebt gelijk. Zelfs in de nieuwste Van Dale (1958, 2e aflevering, blz. 212) komt ‘behartigenswaardig’ **niet** voor. Wel: behartigen - behartigenswaardig - behartiger - behartiging.

Prof. dr. L.C. Michels was zo vriendelijk ons te wijzen op zijn artikeltje in de Nieuwe Taalgids (1954, blz. 316), waarin hij het gewraakte woord behandelt. Wij nemen daaruit het volgende, enigszins verkort, over. ‘Bezien uit het gezichtspunt van verantwoorde woordvorming kan alleen **behartigenswaard(ig)** recht doen gelden, niet **behartenswaard(ig)**. Er heeft wel een ww. **beharten** bestaan, maar dit moet ofwel als geheel verouderd, ofwel als gewestelijk worden beschouwd. Dat het moderne gebruik hier zijn verklaring zou vinden, is uitgesloten. - De verklaring moet, behalve in een behoefte aan soepele ritmiek, te vinden zijn in onbewuste analogie. Hiervoor komen in aanmerking formaties als: **levens-**, **stervens-**, **peinzens-**, **werkens-**, **zwerfers-**. Ook en vooral aan **achtenswaard(ig)** heeft men te denken. Zij alle vertonen een ritmische structuur waarbij **behartenswaard** zich gemakkelijk

aansluit. Als laatste, maar alleen in volgorde, noem ik de inwerking van het Duitse **bemerkenswert** en **beachtenswert** waarvan het tweede geldt als vertaling van **behartigenswaardig**. Ondanks de ruime verspreiding zou ik het bestaansrecht van **behartenswaard(ig)** vooralsnog willen betwisten. Het komt mij voor dat weinigen bereid zullen zijn het voor hun bewuste verantwoording te nemen. In verband daarmee zie ik het feit dat het tot nog toe geen genade heeft gevonden bij de categorie van auteurs die gewend zijn de woorden stuk voor stuk aan te kijken: de makers van woordenboeken.'

Perikelen van taal en stijl

Onder deze titel heeft de Kon. Nederlandsche Uitgeversbond een soort taaldecreet uitgevaardigd voor auteurs. Een curieus stukje werk, waarin de stelligheid van het vetgedrukte, telkens terugkerende **fout** recht evenredig is met de blijkbare onkunde. Het is moeilijk aan te nemen dat een taalkundig geschoolde zoveel krasse, maar ongefundeerde uitspraken voor zijn verantwoording zou durven nemen.

Zo wordt weer eens verkondigd dat na een vergrotende trap **als** altijd fout is. (Heren Uitgevers en Correctoren: dat is niet zo, en ook nooit zo geweest in beschaafd Nederlands. Er is werkelijk overvloedig bewijsmateriaal voor het tegendeel van uw mening). Verder geldt: '**der** nooit gebruiken bij nietvrouwelijke zelfstandige naamwoorden'. (Kom nou: is **het lot der arbeiders** fout?)

Wat zou men volgens de K.N.U.B. alleen mogen gebruiken wanneer het betrekking heeft op een hele zin. Maar bij **iets**, **niets**, **al**, **alles**, **datgene** e.d. hoort **wat**: 'al wat ik weet...'. Onherroepelijk fout zou ook zijn: **de man waarmee ik stond te praten**. Dit is echter goed, beschaafd en algemeen Nederlands; **de man met wiè**... is niet beter. Er zijn gevallen waarin het beleefder kan schijnen (op grond van een soort bijgeloof) niet de vorm met **waar** te gebruiken voor personen. Maar dit geeft recht noch reden om ieder **waarmee** voor personen fout te verklaren. Zelfs in een oude spraakkunst van 40 jaar geleden werd zo'n stijf voorschrift vermeden. Wat we hier signaleren, is een van die hardnekkige legendarische taalwetten die voornamelijk berusten op de betweterigheid van bureauchefs en van half-ontwikkelde schoolmeesters uit de vorige eeuw.

Van hetzelfde kaliber als het voorgaande is deze even drastische als bekrompen regel, dat **een aantal mensen gaat** wandelen goed is, maar **gaan wandelen** fout. Het merkwaardige is, dat juist in dit voorbeeld van de uitgeversbond **gaan wandelen** evenzeer goed kan zijn.

Beslissend is of **een aantal mensen** moet worden opgevat als een eenheid of een veelheid. En dit hangt geheel af van de bedoeling, de visie van de schrijver of spreker.

Men mag aannemen dat een bond behoefte kan hebben aan ordelijke afspraken, ook op taalgebied. Maar van een uitgeversbond mocht men verwachten, dat de nodig geachte richtlijnen niet in de eerste plaats een demonstratie zouden worden van een bedilzucht, die haar fundament niet vindt in een goede grammatica, noch in het beschaafde taalgebruik.

drs. J.J.B.

Vergissen is menselijk, vergeten ook.

Denk eraan uw lidmaatschapsbijdrage (minimum f 4,-) of uw abonnementsgeld (f 2,50) over te schrijven op postrekening 5 2 9 7 4 0, administratie O.T., Leiden.

[Nummer 3]

Gedaan worden en worden gedaan

Dikwijls hoort men de mening verkondigen dat het hulpwerkwoord in de bijzin nooit **achter** het hoofdwerkwoord mag staan. Sommigen veranderen alle zinnen van het type

- .. van mening dat dit verricht is
- .. ontdekt dat men dit gedaan heeft

consequent in

- .. van mening dat dit is verricht
- .. ontdekt dat men dit heeft gedaan.

Deze mening is onjuist. **Beide** constructies zijn in het Nederlands mogelijk. De eerste (.. gedaan worden) 'wordt veruit het meest gebruikt', aldus de conclusie van mej. A. Pauwels die in 1953 een boek over deze kwestie heeft geschreven. Eenvoudige waarneming van de gesproken taal rondom u kan u leren dat het type '.. gedaan wordt' veel frequenter is dan '.. wordt gedaan'. Zelfs de chef die er zo hardnekkig achterheen zit dat zijn personeel '.. wordt gedaan' schrijft, zal op de andere volgorde in zijn gesproken taal betrap kunnen worden.

In O.T. is de kwestie al meer dan eens ter sprake gekomen. Gaarne vermelden wij deze maand een artikel van prof. dr. L.C. Michels in *Taal en Tongval* (XI, 3/4, blz. 206) waarin hij de gevaren aanwijst die verbonden zijn aan de afwijzing van het type '.. gedaan wordt'. Hij schrijft o.a.

'**Over het algemeen** is de volgorde van het hulpww. en het deelw. in de ndl. bijzin facultatief. Met "ndl." bedoel ik hier en in het vervolg het A.N. De zaak heeft reeds de aandacht gehad van Arnold Moonen, toen hij zijn vragen voorlegde aan Vondel. Daaronder bevindt zich de zin: Eer de sचेpter van Juda **was geweken**, of **geweken was**. Hierop luidde Vondels antwoord: beide. Van gelijke kracht is het bescheid van de dichter op het alternatief "**Datze vertrekken zullen / zullen vertrekken**": "**evenveel**". Het is echter welbekend, dat in onze tijd niet weinigen van deze vrijheid en de daaraan verbonden stilistische mogelijkheden in hun schrijfpriktijk geen gebruik maken. Daartoe draagt bij het vooroordeel, dat de schikking waarbij het vervoegde ww. volgt, Duits is en mitsdien te mijden. Men kan dit op twee manieren verstaan, nl. ofwel zo, dat het Duits die volgorde gebruikt en zij daarom de voorkeur geven aan een wending die het Nederlands van het Duits onderscheidt, - ofwel zelfs zo, dat de bedoelde schikking uit het Duits overgenomen, m.a.w. een syntactisch germanisme zou zijn. Dit laatste in weerwil van (..) de conclusie, door A. Pauwels getrokken uit haar onderzoek, dat zich uitstrekt over het hele ndl. taalgebied: "de volgorde verl. deelw. gevolgd door verv. ww. wordt dus veruit het meest gebruikt."

Een andere overweging, die in het bijzonder voor ambtelijke groepstaal geldt, is deze, dat uniformiteit behoort te worden betracht.

Het gaat niet aan, in de ene alinea van een ambtelijk stuk de minister te laten verklaren dat hij iets **heeft besloten**, en in een volgende dat hij iets anders rijpelijk **overwogen heeft**. In theorie zou hieruit natuurlijk zo goed de ene als de andere uniformiteit kunnen voortvloeien. Conjunctie met de eerstgenoemde overweging doet dan de schaal doorslaan.'

Het gevaar voor onnatuur doet zich vooral voor als het hulpwerkwoord verbonden is met een deelwoord dat niet verbaal maar adjectivisch van karakter is ('verbum' is werkwoord, 'adjectief' is bijvoeglijk naamwoord). We zeggen 'dat hij bij zijn leerlingen bemind is' en **niet** 'is bemind'. We zeggen 'dat hij door zijn leerlingen bemind wordt' **en ook** 'dat hij door zijn leerlingen wordt bemind'. In voorbeeld 1 staat een deelwoord met een adjectivisch, in 2 en 3 een deelwoord met een ('door de leerlingen!') verbaal karakter. Welnu, past men ook bij de 'adjectivische' deelwoorden de volgorde '.. wordt gedaan' toe, dan bezondigt men zich aan 'om het hoge woord dan maar te bezigen: foutief taalgebruik'. De auteur geeft een aantal voorbeelden daarvan.

'Van een woord als **verwant** kan in het geheel niet worden aangenomen, dat iemand het als deelw. voelt, van welke kleur dan ook. Toch schrijft een dagbladcorrespondent: "de

kloosterregel, die sterk aan de ascetische grondslagen van de regel van St. Ignatius **is verwant**." In een levensbeschrijving van Johan Maurits van Nassau lees ik over een houtvester en jachtmeester "die met het toezicht op de Maselbergdomeinen **was belast**", hoewel het niet waarschijnlijk lijkt, dat hier nog gedacht is aan het actuele belastingen. Een musicoloog schrijft: "Het behoorde tot de culturele vorming van een vrij ontwikkeld man, dat hij **was onderlegd** in de praktijk en de theorie van dichten en componeren." Een burgemeester meent dat het met de volksinvloed **is gedaan**. Een ministeriële memorie van antwoord deelt mee: "De verzekering kan worden gegeven, dat het streven van de directie voortdurend **is gericht** op verbetering van, enz." en een boekbespreking onthult, "dat de man die zij liefheeft met een ander **is verloofd**." Een zuidndl. geleerde oordeelt, dat een zekere methode van taalkundig onderzoek "volkomen **is verantwoord**"; hier zie ik, in de samenhang, geen mogelijkheid voor een verbale opvatting, en doet zich het gevoel van onbehagen gelden.'

Wat is er?

Het **katje** dat aan de tak groeit is niet hetzelfde als het **katje** dat met een klosje speelt. Twee zulke woorden noemen we homoniemen: ze hebben de **betekenaar** gelijk (de klanken), maar de **betekenis** niet.

Ik dacht aan die katjes toen ik de titel boven dit artikel neerschreef. Want hoe langer je over **er** nadenkt, des te meer het begint te lijken op een veelkoppig homoniemendier dat je niet kunt verslaan. Het is om er nachtmerries van te krijgen.

Voorbeelden van **er** in een zin kan iedereen in overvloed maken, maar het zal niemand meevallen de 'regels' van **er** te formuleren.

er werd niet gesproken
er bestaat geen vrees
 je ziet **er** moe uit
 wil je **erin** of **eruit**
 hij heeft **er** niets aan
 tel het **erbij** op

Wie uit vreemde talen in het Nederlands moet vertalen, weet dat hij soms in het Nederlands **er** moet 'invoegen' om de zin te laten 'lopen'. Bijvoorbeeld:

sie sieht nett aus
 ze ziet **er** aardig uit

Het kan ons overkomen dat we een enkele keer twijfelen. Moet ik schrijven:

dat is niet iets om je **erover** op te winden

of is dat onjuist en moet daarbij **er** wegvallen? Dus:

dit is niet iets om je over op te winden.

Eer het kleine! **Er** is schijnbaar een onschuldig woordje dat met een klein plaatsje in de spraakkunst tevreden is, maar o wee! Of het in werkelijkheid zeven homoniemen zijn of meer of minder, ik weet het nog niet, maar in geen geval kom ik er in dit kleine artikel mee klaar. Ik zou aan een heel dik boek van honderden bladzijden niet genoeg hebben.

U gelooft me misschien niet; daarom steek ik nu van wal met een paar voorbeelden:

iemand slaapt **er**
hij slaapt **er**

Dat is hetzelfde **er**, zou u denken. Toch niet. Probeer het maar eens op de eerste plaats van de zin te zetten:

er slaapt iemand
er slaapt hij (uitgesloten)

Ziet u wel dat we al vastgelopen zijn? Er is één soort **er** dat eerste zinsdeel kan zijn en een tweede soort dat niet op die plaats kan staan. Nu maken we die zelfde zinnestjes vragend:

slaapt **er** iemand?
slaapt hij **er**?

Opnieuw is er plaatsverschil tussen de twee **er**'s. Er blijkt uit dat het eerste **er** door zijn plaats intiem met de persoonsvorm verbonden is; het tweede lang niet zo. Daarom noemen we dat eerste wel **plaats**onderwerp; het cirkelt bij voorkeur rondom het vervoegde werkwoord, zoals ook gewone onderwerpen meestal doen in de hoofdzin.

Het tweede **er** zouden we in de spraakkunst bijwoordelijke bepaling noemen; dat is natuurlijk niets nieuws voor u.

Bent u een beetje bekomen van dat eerste begin, dan kunnen we voorzichtig een stapje verder gaan. Laat ik maar opnieuw twee zinnestjes geven om te vergelijken:

op mijn kamer slapen **twee kinderen**
op mijn kamer slapen er **twee**

Wat is hier gebeurd? In een onderwerp dat uit een telwoord plus een zelfstandig naamwoord bestaat (**twee + kinderen**) hebben we het zelfstandig naamwoord weggelaten. En nu kunnen we plotseling de hulp van **er** niet meer missen. Is het niet vreemd?

Behalve voor de reeks **één, twee, drie** enz. geldt die regel ook nog voor **enkele, een stel, een paar** e.d.:

op mijn kamer slapen **een paar kinderen**
op mijn kamer slapen er **een paar**
op mijn kamer slapen **een paar (uitgesloten)**

Aan het laatste voorbeeld ziet u duidelijk dat we **er** hier weer niet kunnen missen. Hier heeft het dus iets met telwoorden te maken. Het is weer heel iets anders dan de twee eerste **er**'s; daar komen we straks nog op terug.

Nu komt er opnieuw een andere soort **er**: **er** namelijk als deel van een grotere groep zoals **er... van, er... onder** enz. Vindt u het vreemd dat ik de twee leden van die groepen apart schrijf en niet aan elkaar? Ja, dat is een moeilijke kwestie waar

ik maar niet op inga; ik mag van dit artikel toch geen vervolgverhaal maken in afleveringen? Liever geef ik weer een paar voorbeelden:

mijn tante woont **ernaast** sinds een hele tijd
mijn tante woont **er** sinds een hele tijd **naast**

Naast heeft dus ten minste twee plaatsmogelijkheden. Herinnert u zich nu nog uit het begin dat één soort **er** bezwaar maakte tegen de eerste plaats in de zin? Laten we eens nagaan, hoe het met **er** in **ernaast** staat:

ernaast woont mijn tante sinds een hele tijd
er woont mijn tante **naast** sinds een hele tijd (uitgesloten)

Samen met **naast** kan **er** nu wèl eerste zinsdeel zijn, zonder **naast** gaat het beslist niet. Maar al kunnen we **ernaast** op de eerste plaats zetten, met **erin** lukt dat weer niet:

erin lagen de papieren (uitgesloten)

Met **daarin** gaat het uitstekend; trouwens met **daar** alleen lukt het eveneens:

daar lagen de papieren **in**

'Ach ja, maar **er** is ook zo'n klein zwak woordje', zult u zeggen. Pas op: zwakke woordjes bestaan niet. Bovendien hebben we het oude voorbeeld waarin dat 'zwakke' woordje wel degelijk op de eerste plaats kon staan:

er slaapt iemand

Hier was het onderwerp. En weet u waar ik nu ineens aan moet denken? Aan andere kleine, onbeklemtoonde woorden: persoonlijke voornaamwoorden, zoals **je**. Hebt u wel eens opgemerkt dat ook die alleen eerste zinsdeel kunnen zijn als onderwerp en in geen enkel ander geval? Hier zijn voorbeelden:

je heb ik niet gezien (uitgesloten; **je** = lijdend voorwerp)
je hebt het niet gezien (**je** = onderwerp)

Ik had dus alle reden om dat **er** van zoëven **plaatsonderwerp** te noemen, zoals u ziet. Een onbeklemtoond woord als onderwerp kan wel eerste zinsdeel zijn; daarbuiten gaat het meestal niet.

En nu ga ik net doen als componisten die één thema nemen, daarna een tweede en tot slot beide vermengen. U zult zien, welke wonderlijke verschijnselen er nu optreden. We hadden in het begin **er slaapt iemand**; dat vervangen we nu door:

er slapen twee kinderen

Laat **kinderen** weg; zoals gewoonlijk ontstaat er nu een tweede **er**:

er slapen **er** twee

Dat is allemaal nog normaal. Maar nu maken we de zin vragend:

slapen **er** twee?

Weg is één van de twee **er**'s. Spoorloos verdwenen. Nu hetzelfde kunstje met een ander soort voorbeeld:

die kinderen slapen **op die bank**
 die kinderen slapen **erop**

Niets bijzonders. Nu doen we hetzelfde kunstje met:

er slapen kinderen **op die bank**
er slapen kinderen **erop** (uitgesloten)
er slapen kinderen **op**

Opnieuw is één **er** spoorloos verdwenen. Net zo kunnen we achter elkaar ook twee **er**'s weggoochelen:

er slapen twee kinderen op die bank
er slapen **er** twee **erop** (uitgesloten)
er slapen **er** twee op
 slapen **er** twee op?

Kleine kinderen zijn soms grote lastposten, maar als het je eigen kinderen zijn kun je alles van ze verdragen. Kleine woorden zijn soms grote lastposten, maar als ze

uit je eigen taal zijn, kun je alles van ze verdragen. Dat geldt ook voor **er**. Het laat op een prachtige manier de grote rijkdom van het Nederlands zien.

En als u zelf nog wat over wilt houden om **over** te puzzelen, bekijk dan deze zelfde zin eens. Kunt u in plaats van **over** ook **erover** zeggen? Ikzelf niet. Maar in een ander geval kan ik het wel:

het is te ingewikkeld om **er** vlug een oplossing **voor** te vinden

Nu kan ik **er** moeilijk weglaten. Zoek nu zelf eens, waar hem dat in zit. Ik vind dat wèl zo boeiend als een cryptogram, al win je met taaldenkwerk nooit een prijs.

Dr. P.C.P.

Betweterigheid?

In het februarinummer 1960 van Onze Taal maakt een inzender enige afkeurende opmerkingen over enkele richtlijnen die de Kon. Nederlandsche Uitgeversbond blijkbaar heeft verstrekt aan zijn relaties.

Op geen enkele manier sta ik in verbinding met de Ned. Uitgeversbond. Niettemin wil ik graag enkele woorden zeggen over de bedoelde opmerkingen. Met hetzelfde recht waarmee deze spreekt van 'betweterigheid van bureauchefs en van half-ontwikkelde schoolmeesters uit de vorige eeuw' zou ik woorden met een even denigrerende betekenis kunnen uiten ten opzichte van die taalkundigen die er steeds weer op uit schijnen te zijn om goedbedoelde pogingen die wellicht een klein beetje orde kunnen scheppen in de soms rijkelijke ordeloze scheppingen van allerlei auteurs, te dwarsbomen. Dit laatste is natuurlijk hun goed recht, maar wie b.v. dagelijks te maken heeft met schrifturen van verschillende, aan één bedrijf verbonden personen (schrifturen die geen artistieke pretentie hebben of zelfs mogen hebben maar die moeten voldoen aan enkele - hier niet nader te omschrijven - eisen) die zal het toejuichen wanneer getracht wordt enige orde te scheppen door middel van richtlijnen als kennelijk hier bedoeld zijn. Weet de inzender wel zeker of die richtlijnen alleen maar gebaseerd zijn op 'blijkbare onkunde'? Een academische graad op een bepaald gebied is geen voorbehoedmiddel tegen eenzijdige opvattingen op dat gebied en onder degenen die door de inzender als ondeskundig worden gekwalificeerd, kunnen er wel zijn die hun leven lang warme belangstelling voor onze taal hebben gehad en er wel degelijk studie van hebben gemaakt, maar die **bovendien** weten wat de maatschappij, buiten het kleine kringetje van taalkundigen, van ons vraagt.

Natùurlijk wordt de taal niet gemaakt door degenen die bepaalde richtlijnen voorschrijven en natuurlijk is ieder gerechtigd in particuliere brieven, in gedichten en in andere literaire kunstwerken te schrijven zoals het hem belieft.

Maar ik erger me aan het feit, dat bij elke poging om wat orde in onze 'taaltuin' te scheppen, er wel een taalkundige opstaat die beweert dat deze of gene vorm òòk beschaafd Nederlands is, waarschijnlijk omdat die vorm in de streek of het milieu waaruit hij voortkomt, in gebruik is.

Zonder elke individualiteit in de geschreven taal te willen smoren, moet men naar mijn mening beginnen met welwillend te staan tegenover een streven naar wat meer eenheid, wat meer orde op dit gebied.

T.V.

De copy

(J.Th.B.) Het volgende knipsel uit een advertentie van een reclamebureau beveel ik in uw aandacht aan. Ik vraag me af of dit nu de 'copy' is die 'verkoopt'.

‘Bureau X behandelt een groot aantal accounts die zeer hoge eisen aan de ideeën en teksten stellen. Deze approaches en copy moeten veelal gebaseerd zijn op zeer uitgebreide en ingewikkelde marktgegevens. En ze moeten toch ook nog aantrekkelijk te visualiseren zijn. Op 'n manier, dat de relatie er door verkoopt en er eer mee inlegt. (Enz. tot slot nog:) Het spreekt vanzelf dat wij geen outsiders zoeken, maar iemand(en) die de jaarprijzen eigenlijk toevallig verwerft / verwerven omdat de ideeën en teksten zo goed en origineel verkopen.’

Air en klimaat

(E.M.) De lijst van Nederlandse vervangingen voor vreemde woorden op het gebied van de radioterminologie begint met:

airconditioning - klimaatregeling

In de eerste plaats vraag ik mij af, of ‘airconditioning’ wellicht een speciale betekenis op het gebied van radio en/of televisie heeft waardoor opnemings van dit woord in de door u gepubliceerde lijst gerechtvaardigd wordt.

Daarnaast moet ik echter opmerken, dat ‘klimaatregeling’ naar mijn mening een uiterst gebrekkige vervanging voor ‘airconditioning’ is. Airconditioning wordt, voor zover mij bekend, toegepast in gebouwen, kamers, auto's, kortom in

besloten ruimten en spreken we daar ooit van 'klimaat', tenzij in overdrachtelijke zin? Onder klimaat moet verstaan worden de gemiddelde lucht- en weergesteldheid. Kunnen we die regelen? Ik meen, dat dit niet het geval is.

(Red.) De lijst Technische Woorden van de C.T.T. geeft als vertaling van 'airconditioning' op: luchtverzorging, luchtbehandeling.

Sjonnie, Sjekkie, Sjimie II

(M.) Een Nederlands toerist zou in Engeland of Amerika niet mogen laten blijken dat hij het Engels banaal vindt - en de schrijver vraagt of het Engels van Engelsen en Amerikanen nu werkelijk plat klinkt. Nu wordt het Engels der Britten verschillend uitgesproken, naar mate van de streek of het gebied waar zij thuisbehoren - en zonder dat het daarom nog vulgair of plat zou klinken. Precies zoals in ons land.

De Amerikanen spreken voor het allergrootste deel the language of the United States -en dat klinkt ons meestal niet erg mooi in de oren. Niet omdat de Amerikanen het Engels op een andere manier uitspreken, of soms ook andere woorden gebruiken, maar vooral wegens de klank hunner stemmen. Toch is er ook in de V.S. een taalkwestie; sommige Amerikanen trachten het Engels uit te spreken op de manier der Britten - en zij worden dan nogal eens door hun landgenoten voor aanstellers versleten.

De kwestie is niet nieuw; ik herinner mij een gesprek van een veertigtal jaren geleden, aan tafel bij een Nederlandse familie in de V.S. Ik verkondigde bij die gelegenheid de mening dat de Amerikanen, met hun honderd en zoveel miljoen, volkomen het recht hadden er eigen opvattingen op na te houden betreffende hun taal en niet gebonden waren aan die van de veertig miljoen Groot-Brittanniërs. Mijn (Amerikaanse) buurdame was het daarmee niet eens. Er was, beweerde zij, onder haar landgenoten een streven naar 'more refinement', betreffende het taalgebruik. De leden van een reizend toneelgezelschap, zo zeide zij, spraken Amerikaans, maar de jonge acteurs en actrices te New York, die een toneelschool bezocht hadden, Engels, de teachers in de volksscholen Amerikaans, maar de leerkrachten bij het hogere onderwijs Engels.

Dat rijke Amerikaanse 'upstarts' er bedienden uit het Ver. Koninkrijk op na te houden, is ook al niet nieuw; de meesters trachten dan de uitspraak van butler, chauffeur of kamermeisje over te nemen. En, dat werkt blijkbaar door, want ik merkte destijds op dat de chauffeur van een Amerikaanse familie, ook in zijn spreken, de English butler imiteerde, doch toen ik hem vroeg of hij een Engelsman was, zei hij: neen, Amerikaan.

Ten slotte, dat winkeliers die op toeristenklandizie uit zijn, Engelse opschriften plaatsen, lijkt toch niet zo erg. Hinderlijker is m.i. dat sommige fabrikaten aan het Ned. publiek onder vreemde namen aangeboden worden, ook wel wanneer die fabrikaten niet eens rechtstreeks uit het buitenland ingevoerd zijn. Ik noem: Sunlight en Sunlit, Blue band, Palmolive enz. Soms kunnen noch de winkeliers, noch de klant de woorden correct uitspreken.

(M.S.T.) 'Het is namelijk een wijd verspreid bijgeloof in Nederland dat wij zo goed "vreemde talen spreken". Weet u dat daar niets van waar is? We doen het even slecht als de gemiddelde Engelsman en Duitser.'

Ik ben zo vrij om van deze bewering niets te geloven. Mijn ondervinding in het buitenland en op internationale congressen is dat de Nederlanders een uitzondering vormen op dit terrein. De meesten bedienen zich van Frans, Duits en Engels. Natuurlijk spreken zij die talen niet **vlekkeloos**, doch de gemiddelde Engelsman en Duitser b.v. brengt het gewoonlijk niet verder dan zijn eigen taal. Herhaaldelijk

hebben buitenlanders zich erover verwonderd hoe het mogelijk is dat wij Nederlanders drie talen kunnen spreken. Vaak werd mij gevraagd hoe het met het onderwijs op dit gebied bij ons gesteld is.

(F.) Het doet mij oprecht plezier eens gelezen te hebben dat wij niet zulke bollebozen zijn in vreemde talen als we van onszelf geloven. Natuurlijk is het waar dat wij, vergeleken met bijv. Fransen, Duitsers of Engelsen, ons in het algemeen **heel goed** kunnen redden met de vreemde talen. Maar tussen 'zich kunnen redden' en 'vlot spreken' is wel enig verschil! Toevallig ken ik een Zwitsers student aan een onzer hogescholen. De jongeman heeft mij bij herhaling verteld dat hij erover verbaasd was dat het wetenschappelijk personeel onzer universiteiten en hogescholen zo slecht Frans en Duits sprak, terwijl zij **dachten** (en dat was de reden zijner verbazing!) dat ze het zo goed deden. De student stond eveneens verbaasd over de geweldige ijver waarmee in ons land vreemde talen worden geleerd, maar meende dat men beter één vreemde taal goed kan beheersen, dan drie maar half!

Nederlands op een Franse school

(v.G.) Er is op het ogenblik in Nederland grote belangstelling voor de Nederlands-sprekende Fransen: de Zuidvlamingen. Onze lezers weten dat het Nederlands daar op school niet toegelaten is als onderwijstaal.

In de bijzondere scholen in Zuid-Vlaanderen kon de Franse grondwet het Nederlandse onderwijs niet verbieden. Waarom werd dat daar dan niet gegeven? Omdat men erin geslaagd was, een sfeer van intimidatie te scheppen rondom het Nederlands. In de tv-uitzending over Zuid-Vlaanderen van 13 januari heeft men een dreigbrief kunnen lezen aan het adres van iemand die zich inspande voor het Nederlands in Zuid-Vlaanderen. Daarom is het zo'n gunstig teken dat ondanks die verdachtmakingen één Zuidvlaamse school het aangedurfd heeft om vanaf 1 januari van dit jaar Nederlandse lessen te laten geven. De proef is nog volop bezig en slaagt tot dusver uitstekend. Na een onderbreking van twee eeuwen is het Nederlands op de Zuidvlaamse scholen teruggekeerd. Er is alle reden om te hopen dat het voorbeeld van deze ene school over een tijd navolging zal vinden. Er zijn vele moeilijkheden te overwinnen: financiële, methodische en organisatorische. We moeten de docent die de lessen geeft, dankbaar zijn voor de zeer grote inspanning die hij zich getroost. Hij doet prachtig pionierswerk - pro Deo!

De Nederlandse métro.

Over enige jaren zal Rotterdam als eerste stad binnen ons taalgebied een ondergrondse hebben. 'Men' zegt dat deze de **métro** zal heten. Waarom hier een Frans woord?

Het nieuwe woord voor 'ondergrondse spoorweg' moet zo kort mogelijk zijn, als het kan eenlettergrepig. Er moeten veel samenstellingen mee gevormd kunnen worden: -kaartje, -station, -passagier enz. Voordat we zelf een voorstel voor de naamgeving zullen doen, roepen we graag de hulp van onze lezers in. Parijs heeft zijn **métro**, Londen zijn **Tube**, Berlijn zijn **U-bahn**, Stockholm zijn **Tunnelbana**, zouden wij ook niet een of ander **eigen** woord kunnen maken?

Jaarvergadering

Zaterdag 21 mei 1960, om 15.00 uur in café-restaurant Den Hout, Bezuidenhoutseweg Den Haag.

Na de verslagen en de bestuursverkiezing zal een inleiding over een taalkundig onderwerp worden gehouden.

[Nummer 4]

Namen in namen

‘Zo het bij geval nodig zij der dingen geheimenissen door nieuwe tekens aan te wijzen, zult ge moeten nieuwe woorden versieren’. Aldus enige regels uit Vondels prozavertaling van Horatius' Brief over de Dichtkunst.

Al tweeduizend jaar geleden waren er ‘nieuwe woorden’ nodig voor ‘der dingen geheimenissen’; hoeveel te meer nu! Een bekend middel om nieuwe woorden te maken voor nieuwe begrippen is het gebruik van eigennamen: de begrippen krijgen een naam van een persoon die op een of andere wijze daarmee te maken heeft of heeft gehad. De begrippen worden direct met de eigennaam aangeduid: een **Bokma**, een **Opel**; of met een samenstelling, waarin een eigennaam is verwerkt: een **röntgenfoto**; of met een afleiding, afkomstig van een eigennaam: een **marconist**. In heel veel gevallen is de gedachte aan de eigennaam allang verdwenen; bekende voorbeelden daarvan zijn: een **flikje**, een **kiekje**, **silhouet**, **guillotine**.

Wetenschappelijke onderzoekers vorsen naar ‘der dingen geheimenissen’. Het is daarom geen wonder dat in de wetenschap vanouds gebruik gemaakt werd van het middel om met eigennamen nieuwe termen te construeren. Voorbeelden uit de natuurkunde:

constante van **Rydberg**
 formule van **Balmer**
 beweging van **Brown**
 theorie van **Huygens**
 kromme van **Gauss**
 golven van **Hertz**
 verdeling van **Maxwell**.

Sommige eigennamen komen voor als namen voor eenheden: **ampère**, **hertz**, **celsius**, **ohm**. Men zou ze **kunstwoorden** kunnen noemen. Ook in de moderne natuurkunde treffen we ze aan, zij het in veel mindere mate. Zo vinden we in een woordenlijst (voor intern gebruik) voor kernenergie en kernreactoren:

fermileeftijd	- door Fermi uitgevoerde nieuwe onafhankelijke, die zelf een functie van de energie is;
curie	- eenheid van radio-activiteit; men gebruikt millicuries, mikrocuries, kilocuries.

In de techniek is men zuinig geworden met het middel van de eigennamen. Men heeft daar geleerd dat eigennamen in termen een bron van begripsverwarring kunnen betekenen. In een Duitse norm van 1957 (DIN 2330) wordt gezegd dat een eigennaam ‘nur in besonderen Fällen unbedenklich’ is, bijvoorbeeld in **dieselmotor**. De technici hebben een sterke behoefte aan internationale afspraken. Zo keurt een voorschrift van de International Organisation of Standardization (Genève) in 1957 ten strengste het gebruik van eigennamen af. Dus **niet**: sleutel van Woodruff, **maar**:

schijfsleutel. De medische wetenschappen leveren ons een grote voorraad van deze soort termen. Vaak worden ziekten genoemd naar de 'ontdekker', de bestrijder, de eerste beschrijver van de verschijnselen. Bijvoorbeeld: de ziekte van **Addison**, de ziekte van **Chagas**, de ziekte van **Nicolas-Favre**, de ziekte van **Simmonds**, de ziekte van **Thomsen**, de ziekte van **Von Recklinghausen**, de ziekte van **Weil**.

Het verschijnsel van deze benaming grenst aan dat van het eufemisme: we omschrijven een nare zaak gaarne met een 'nietszeggend' vreemd woord.

Polycythemie zegt alleen de arts iets. De oud-gymnasiast kan, als hij zijn Grieks in de loop der jaren niet vergeten is, er nog in herkennen πολυς-veel, κυτος-cel, αιμα-bloed; hij weet ten minste in welke richting hij het moet zoeken, maar zonder medische kennis haalt ook hij er niet uit 'een teveel aan rode bloedlichaampjes in het bloed zonder dat daartoe een duidelijke aanleiding bestaat in de zin van onvoldoende zuurstofaanbod'¹⁾

In een onlangs verschenen Amerikaans boek²⁾, dat vooral gewijd is aan de medische terminologie, noemt

dr. Oscar E. Nybakken een aantal nadelen en voordelen van het gebruik van eigennamen in wetenschappelijke termen. Zo ziet hij de volgende nadelen.

1. De eigennaam op zichzelf is gewoonlijk zonder enige betekenis, men kan hem moeilijk onthouden. Een beschrijvende term geeft meer opheldering over het begrip. De ziekte van **Darling** zegt als naam op zichzelf de arts niets; histoplasmosis of reticulo-endotheliale cytomycosis verschaft hem inlichtingen over de ziekte.
2. Eigennamen in namen zijn dikwijls historisch onjuist. Geleerden worden geëerd, daar een ontdekking of iets dergelijks naar hen wordt genoemd, maar soms heeft een ander al lang te voren de ontdekking gedaan. Daarbij komt nog dat ontdekkingen zelden geheel en al aan één persoon mogen worden toegeschreven. Veelvuldig komt het voor dat de 'mindere goden' hun naam vereeuwigd zien, terwijl de werkelijke groten zulk een eer nooit te beurt valt.
3. Vele eigennamen in namen hangen samen met nationale trots. Voor sommige verschijnselen zijn meer soortgelijke namen in gebruik, zodat de verwarring voor de hand ligt. Voor dezelfde ziekte is achtereenvolgens gebruikt: de ziekte van **Parry** (Engelsman 1786), de ziekte van **Flajani** (Italiaan 1802), de ziekte van **Graves** (Ier 1835), de ziekte van **Basedow** (Duitser 1840).
4. Soms wordt de naam van een geleerde in de term verwerkt voordat het verschijnsel dat de naam heeft gekregen, voldoende is onderzocht.
5. De eer zijn naam in een term vereeuwigd te weten is maar twijfelachtig. Ontelbare studenten moeten een betekenisloze term leren; ze zullen hem vervloeken.

Nybakken somt ook voordelen op.

1. Het is moeilijk om termen te vinden die niet te lang zijn en toch zoveel mogelijk inlichtingen geven. Voor een gecompliceerd begrip is een eigennaam een goede uitweg.
2. Eigennamen stimuleren de belangstelling in de geschiedenis van de wetenschap.
3. Sommige eigennamen zijn zo bekend dat een omschrijving een grote last zou betekenen. Voorbeeld: Röntgen, waarmee afleidingen als röntgenen gevormd kunnen worden.
4. In geval van ziekte geeft de patiënt dikwijls de voorkeur aan een naam als 'ziekte van...' boven een wetenschappelijke Grieks-Latijnse term of een woord uit de moedertaal.

Een moeilijkheid in de praktijk is menigmaal de spelling van samenstellingen met eigennamen. De C.T.T. heeft ons in dezen een kostbare aanwijzing gegeven³⁾.

'Tegen samenstellingen waarvan het eerste lid de persoon noemt die de uitvinder, ontdekker, enz. is van de zaak die door het geheel wordt aangeduid, bestaat niet het minste bezwaar wanneer de gedachte aan de persoon als uitvinder enz. (en die aan de zaak als uitvinding enz.) is verbleekt of geheel verdwenen. Zulke benamingen zijn tot soort aanduidingen afgedaald: de eigennaam heeft dezelfde bepalende (soort aanduidende) kracht die aan het eerste lid van de meeste Nederlandse samenstellingen eigen is en wordt dienovereenkomstig met kleine letter geschreven. Derhalve **schakellijm**, **spijkerbalsem**, **dieselmotor**, **störzkoppeling**, en derg., evenals **fabrieksschoorsteen**,

diensttijd, enz. In tal van in hedendaagse technische taal op Engels en Duits voorbeeld gebruikte samenstellingen van bedoelde soort echter denkt men bij de eigennaam nog meer of minder levendig aan de uitvinder enz. Deze samenstellingen dienen als barbarismen te worden verworpen en steeds door een omschrijving te worden vervangen. **Westphalbalans**, **Erlenmeyer**kolf en derg. zijn voor het Nederlands ontoelaatbare constructies. Er bestaat evenwel een dringende behoefte aan dergelijke korte benamingen. Op grond van deze praktische overweging worden bedoelde aanduidingen toelaatbaar geacht wanneer ze in zoverre soortnamen zijn geworden dat ze ook in het meervoud worden gebezigd, door **een** kunnen worden voorafgegaan of als stofnaam worden opgevat.

In overeenstemming met deze gewijzigde functie van de eigennaam, die (ook) soortaanduidende kracht heeft gekregen, dient dan ook de kleine letter te worden gebruikt: een **westphalbalans**, een **erlenmeyer**kolf, een **coulomb**veld, een **foucault**stroom, een **vanderwaals**kracht, een **neperlogarithme**, een **minkowskisnelheid**, **newton**ringen, **eemklei** (klei uit het Eem), **senoon**zand (zand uit het Senoon), en derg. Nochtans beter: een (het) **veld van Coulomb**, een (de) **stroom van Foucault**, enz. en slèchts: **de wet van Archimedes**, **de constante van Planck**, **de golftheorie van Huygens**, en derg.

Als soortnaam kan in vele gevallen ook de enkele (eveneens met kleine letter te schrijven) eigennaam worden gebruikt: een **nicol**, een **westphal**, een **erlenmeyer** en derg.’

Moet ook bij handelsmerken de hoofdletter sneuvelen? Het is te begrijpen dat geen enkele firma daar iets voor zou voelen; het woord zou daardoor een soortaanduiding worden en iedere firma wenst haar produkt te beschermen. Het boekje van Philips⁴⁾ schrijft hierover het volgende.

‘Het ligt voor de hand dat ook met de naam **Philips** samenstellingen worden gevormd en zo handhaven zich woorden als **Philipsdorp**, **Philipswoningen**, **Philipspersoneel**. Het is een kwestie van persoonlijke opvatting of men in bepaalde gevallen zulke samenstellingen toelaatbaar acht. Bij deze woorden heeft het eerste lid van de samenstelling nog geheel het karakter van eigennaam. Met voelt dat de hoofdletter hier niet gemist kan worden. Wel moeten ze als één woord worden geschreven. Schrijft u echter, naar analogie van het bovenstaande, **philips**lamp, wat taalkundig juist zou zijn, dan haalt u zich het misnoegen van onze merkenafdeling op de hals. Het woord **Philips** is namelijk niet alleen een persoonsnaam of een aanduiding, van de onderneming, maar ook een handelsmerk voor de produkten van die onderneming.’

Eindnoten:

- 1) Medische W.P., A'dam 1955, dl. I, blz. 546-547.
- 2) Nybakken, O.E.: Greek and Latin in Scientific Terminology, Ames, Iowa, 1960, blz. 280-287.
- 3) Technische Woorden, Den Haag 1958, blz. XXI.
- 4) Het juiste Woord, Eindhoven 1953, blz. 15.

Checken - afvinken

Een voortreffelijk Nederlands woord hoorden wij gebruiken voor de bezigheid die doorgaans uitsluitend met **checken** wordt aangeduid: **afvinken**. De aardigheid van deze vondst is, dat zij niet op een vertaling, noch op moeizaam knutselwerk berust; het woord leeft op de speelse en rake term **vink** voor de V-vorige controletekens. Hoe gezond deze voor ons nieuwe term is, bleek uit het vlotte gebruik door een administratie die zich zelfs niet bewust was van purisme.

Zutphen

De ph in Zutphen is algemeen gebruikelijk, dit in tegenstelling tot het vermoeden dat wij eens geuit hebben. De secretarie van Zutphen heeft ons daaromtrent het volgende medegedeeld. Burgemeester en Wethouders van Zutphen hebben, op een vraag van de Gedepu-

teerde Staten in 1949, te kennen gegeven dat zij het ten zeerste zouden betreuren, wanneer de officiële spelling van de naam dezer gemeente zou worden gewijzigd. Zij antwoordden o.a.: 'Hoewel wij niet kunnen ontkennen dat voor de in overweging zijnde wijziging historisch-wetenschappelijke argumenten zijn aan te voeren, wensden wij toch met klem onder uw aandacht te brengen dat bij de naamgeving van onze steden naar ons oordeel ook andere motieven en omstandigheden in aanmerking moeten worden genomen. En nu is, wat de naamgeving van onze stad betreft, de toestand toch zo, dat de tegenwoordige, aan de Latijnse vorm Zutphania verwante officiële schrijfwijze sedert menschenheugenis wordt gebezigd, dat zij a.h.w. in de historie onzer stad is gegroeid en gaarne wordt aanvaard en gebezigd door de tegenwoordige generatie. Gemeentebestuur en bevolking zijn met de tegenwoordige schrijfwijze zo vertrouwd geraakt dat een wijziging in Zutphen als een onnodige verarming in de spelling wordt gevoeld.'

De metro

(F.) Het getuigt m.i. weinig van zin voor de werkelijkheid wanneer u zoekt naar een Nederlands woord voor **metro**. Laat de Rotterdammers hun **metro**, als ze dat zo graag willen. Het argument dat het woord een verkorting is van het Franse métropolitain en **daarom** niet past in Rotterdam, is bespottelijk.

(L.) Natuurlijk weet ik dat, taalkundig gezien, **metro** een even goed (of slecht) woord is voor het begrip 'ondergrondse' als welk ander klankbouwsel ook. Het woord is kort, makkelijk uitspreekbaar, past in samenstellingen en is bekend bij vrijwel iedereen, ook bij degenen die nooit in Parijs zijn geweest. **Toch** moet ik met nadruk verklaren dat het me, voor de Rotterdamse ondergrondse, tegen de borst stuit. Gewoon om het ouderwetse gevoel voor eigenwaarde, dat men heden ten dage nog maar met enige schroom schijnt te mogen uiten als het om nationale zaken gaat. Europa wordt eentonig... Het staat er slecht met ons taalscheppend vermogen voor als we er niet in slagen in Rotterdam de metro van een Nederlandse naam te voorzien. (Red. Waar is **uw** voorstel?)

(K.V. Gewoon) **onder**. Dus: onderkaartje, onderstation, tarief voor de onder, we onderen naar Hillegersberg. (Red. uitstekend voor de reclamemakers: Pak de onder, voor de d..!) (A.A.) Voor 'ondergang' bestaat een goed, oud Nederlands woord: **duiker**. Wat is er voor bezwaar om de verkeersstroom te Rotterdam door een duiker te leiden? Het woord is zelfs veel beter dan tunnel. Een **tunnel** kan namelijk ook ter hoogte van de begane grond (spoorwegtunnel) of hoog in de lucht (luchttunnel tussen gebouwen) voorkomen. Met duiker kan men alles vormen: Maasduiker, duikertrap, duikerpolitie, duikerverkeer, duikeruitgang enz.

(P.v.D.) De voormalige Berlijnse correspondent van de NRC placht in zijn artikelen de U-Bahn te verdietsen tot **tunnelspoor**. Het woord is wel niet eenlettergrepig, maar leent zich toch zeer goed voor het dagelijks spraakgebruik.

(J.) U somt een aantal namen van Europese metro's op, waarmee u blijkbaar wilt suggereren dat iedere stad zijn eigen naam voor zo'n ding heeft. U vergeet echter (opzettelijk?) die van Moskou. De Russen zijn in de verste verte niet zulke vreemdwoordenaanbidders als de Nederlanders. Toch heet hun podzjemnaja zjelesnaja doroga (ondergrondse spoorweg) officieel **metro**. Zij spreken bijvoorbeeld van een stanitsa metro (metrostation). Overigens wens ik u veel succes in uw streven, want het is mij sympathiek: zou **ónderweg** mogelijk zijn? (Red. Heel goed mogelijk. Woordenspel ligt voor de hand: onderweg met de onderweg)

(M.K.) Ik vind **de mol** een aardige Nederlandse benaming. Dit nuttige beest beweegt zich namelijk onder de grond voort en komt zo af en toe eens boven, zoals ook de ondergrondse treinen doen.

(L.v.B.) Met u ben ik van mening dat het onzin is een Frans woord te gebruiken voor de Rotterdamse ondergrondse. Even heb ik gedacht aan **rot**, als afkorting van Rotterdamse Ondergrondse Trein, maar dat zou tot kwalijke verwarring aanleiding kunnen geven. Men zou kunnen komen tot: rotstation, rottrein.

(P.) Naar mijn mening dient in dit geval een **kunstwoord** te komen. Bijvoorbeeld **trin**; het past uitstekend naast trein en tram. Het heeft bovendien het voordeel dat samenstellingen heel makkelijk gevormd kunnen worden: trinpassagier, trinkaartje.

(M.B.) Bruikbaar is **aardlijn**. Het woord wordt minder vreemd, als we aan een luchtlijn denken. De luchtlijn gaat door de lucht; de aardlijn gaat in en door de aarde, sneller en rechter dan de aardworm. Aardlijn zal wel aarden. Men kan ervan maken aardstation enz. Zelfs: aardmannetjes.

(G.J.B.) Wanneer men een ondergrondse spoorweg kan beschouwen als een **diepspoor**, zou men dit woord kunnen afkorten tot **diepspo**, in samenstellingen heel goed bruikbaar. (A.S.) Spoor ondergronds. Mag ik u het woord **spon** aanbieden? Het voldoet aan de door u gestelde eisen. Dat we het woord in het Nederlands al bezitten, mag geen bezwaar zijn. Er zijn meer homoniemen.

(A.D.F.) De aartsvoorganger van alle mensen die onderaardse gangen maken en gebruiken, is de **mol**, ondergronds zoogdier. Moltrein, moltram, molspoor of molletrein enz. Maar niet als werkwoord: mollen!

(P.t.G.) Uw denkbeeld om een eigen woord te maken is mij uit het hart gegrepen. Overheid en pers schijnen het de gewoonste zaak ter wereld te vinden dat wij in dit geval een Frans woord nemen. Wat denkt u van **duikbaan**? Dus: duiktrein, duikpassagiers enz. Of het u zal lukken een Nederlands woord **ingang te doen vinden**, lijkt mij een heel wat moeilijker vraag dan om er een te bedenken! De meeste woorden zullen te weinig deftigheid bezitten...

(G.F.M.) De tram zal gaan heten Gemeentelijke Rotterdamse Ondergrondse Tram: de G.R.O.T., dus de **grot**!

(J.S.) Mijn voorstel: de **pijp**, de **enot** (eerste nederlandse ondergrondse tram), de **mol** (maatschappij ondergrondse lijnen).

(Red.) De verantwoordelijke persoon die de keuze moet doen tussen metro en een Nederlandse naam, kan in elk geval niet klagen over een gebrek aan Nederlandse namen. Maar zal hij over de durf beschikken om een Nederlandse naam te kiezen? Niet aarzelen, doorzetten! Het publiek is in korte tijd aan de nieuwe naam gewend.

De Havenloods van 3 september 1959 publiceerde de uitslag van een prijsvraag die dit blad had uitgeschreven om aan een goede naam te komen. De eerste prijs ging naar **duikspoor** 'de meest typerende naam die zich zeker nationaal en om zijn eenvoud ook enigszins voor internationaal gebruik leent.' De tweede prijs ging naar **Roton** 'een typisch technische klank en uitstekend op zijn Engels, Frans en Duits en zelfs Spaans uit te spreken.' Verder waren er fantastische namen als de trechter, die kielhaler, de slurf, de riooltram, de rover, de maasnimf.

In het weekblad **De Ingenieur** (4 en 11 maart) is ook over de mogelijkheid van een Nederlandse naam gesproken.

U vraagt

of wij al nagedacht hebben over die kwestie van de klemtoon in **-straat, -weg, -plein** enz. Wel, dat hebben we wel gedaan, maar de zaak is er, eerlijk gezegd, voor ons niet helderder op geworden. U hoort er te zijner tijd meer over. □ Een spaarregeling waarbij de werkgever op het door de werknemer gespaarde geld een bijslag geeft, heet een **gepremieerde** spaarregeling. Men mag een hekel hebben aan **premiëren**

en er **belonen** voor wensen; dat **-eren** is toch maar een handig achtervoegsel, vooral achter vreemde woordstammen: **percenteren**, **galvaniseren**, **notuleren**, **metalliseren**. Het is eigenlijk nauwelijks nog een vreemd achtervoegsel; **halveren**, **kleineren**, **waarderen**, **redeneren** gaan van een Nederlandse stam uit. Duitse invloed (-ieren) is niet uitgesloten. Dat in **premiëren** gewraakte **-eren** heeft ons menig goed bruikbaar, handig woord opgeleverd. □ Aan het **jureren** van de **jury** kunnen we

maar niet wennen. Onze kennis van het Frans (jurer) zit ons in de weg; het vloeken en zweren van de jury... □ Een van onze leden bladert graag in de vakbladen van de reclamemakers. Hij streepte in een paar nummers aan: split-run methode, survey ploeg, model animation, operational research, equipe-verspreiding, massa-sampling, showcards, incentive, Een voorbeeld van een advertentie: Verdrijf uw **premium-zorgen!** U wilt een **extra stocking-up?** Een **consumer-offer?** U wilt een **give away** of **selfliquidator?** Zo'n taal lijkt ons give away (pak weg) een selfliquidator van de moerstaal. □ Verschillende buitenlandse kantoren hier te lande trachten ons te lokken naar oorden waar het in de vakantie goed toeven is. Is zo'n instelling een **reisbureau** of een **verkeersbureau?** Wij hebben inmiddels gemerkt dat er in ons land ten minste een Zwitsers Verkeersbureau, een Frans Verkeersbureau, een Oostenrijks Verkeersbureau en een Belgisch Verkeersbureau werkzaam is. **Verkeersbureau** blijkt dus de naam te zijn voor een officiële vertegenwoordiging van een land, dat in het buitenland propaganda maakt voor enz. Een **reisbureau** is een particuliere instelling, die zich belast met het regelen van reizen en alles wat daarmee in verband staat. Laten we het daar maar op houden, ook al zorgt het verkeersbureau eveneens voor de reis en heeft het op het verkeer van de verkeersagent slechts zijdelings betrekking. □ De **pinda** komt niet, zoals mej. Stoops veronderstelde in haar voordracht over Zuidnederlands, uit Indonesië; daar heet de de vrucht katjang tanah. Het woord **pinda** komt uit de West; het schijnt uit een of andere Afrikaanse taal afkomstig te zijn. □ **Stilist** en **stilistisch**, dus niet met de culturele iegrek. Duidelijk, als men weet dat het komt van het Latijnse stilus, schrijfstift. □ Nieuwe visie op Weissenbruchstraat: **Wijze Brugstraat**; op Marathonweg: Mare Tonweg; op Patroclosstraat: Pater Klosstraat. □ Iedere Rotterdammer, zegt een Rotterdammer, weet wat een **rooie panner** is; wij niet. We hebben geprobeerd na te gaan waar het woord vandaan komt. Deurwaarders (oud woord: **pander**) droegen vroeger een rode pet. De man was soepel bij het panden als hij een footje kreeg. Andere uitleg van een Rotterdammer: de rode pet werd een rooie (dak)pan genoemd. □ Nog een visie op een straat: in Den Haag is De Constant Rebecquestraat (toevallig een naam die in het taalverkeer nogal voorkomt daar in die straat een belangrijke gemeentelijke instantie gehuisvest is): de Konstant Rebekwééstraat. □ Er zijn, menen wij, adviescommissies voor straatnamen. Laten wij ook letten op de praktische 'hanteerbaarheid' van een naam, bijvoorbeeld voor telefoongesprekken. □ 'Wanneer raken we het op de zenuwen werkende woord **problemen** eens kwijt? De radio, de krant, iedereen heeft het over problemen. Zijn **vraagstuk**, **moeilijkheid**, **kwestie** uit het geheugen verdwenen?' □ 'Technisch-juridisch zijn bankassignaties geen assignaties in de zin van art. 210.' Moet dit niet zijn **juridisch-technisch**? Ons dunkt van wel; '-technisch' nadert zoals wij vroeger al eens beweerd hebben, de functie van een modern achtervoegsel. Het is daarbij onverschillig of het eerste deel een zelfstandig naamwoord (balans-technisch) of een bijvoeglijk naamwoord is. De betekenis is 'de techniek, praktische toepassing enz. van X betreffende'. Wij hebben ook al eens gelezen '**rechtstechnisch**, **belastingtechnisch**, **fiscaal-technisch**.'

U en jullie

(Mej. J.P.) Ik hoor wel eens **u** gebruiken in de betekenis van **men**, of liever, van **je**, als onbepaald voornaamwoord. Ik krijg dan de indruk dat de spreker het gebruik van **je** te familiaar vindt in een gesprek met iemand die hij niet met **je** aanspreekt; hier zou dan een verwarring plaats hebben van **je** als persoonlijk en als onbepaald

voornaamwoord. Een voorbeeld: 'Hij zei, dat ik de zaak moest aangeven, maar ik vind dat u dat in zo'n geval niet kunt doen.'

Van **u** naar **jullie**. Er zijn mensen die in **u** blijkbaar geen meervoudsvorm voelen of die bang zijn dat in bepaalde gevallen **u** niet duidelijk genoeg het meervoud doet uitkomen. Zij zeggen dan **jullie** tegen personen gezamenlijk, die zij elk afzonderlijk stellig niet tutoyeren. Een voorbeeld uit mijn dagelijks werk in een bibliotheek: 'Hebben jullie hier ook het boek...?' Dit **jullie** geeft mij altijd hetzelfde onaangename gevoel als het aangesproken worden met 'dame' (waarop ik zo graag eens zou reageren met 'Man, ik bèn geen dame', maar de dame in mij weerhoudt me hiervan) en ik stop deze sprekers in hetzelfde hokje waarin de dààg- en sorryzeggers zitten, welke woorden, vooral gebruikt tegen ouderen en vreemden, mij ook onplezierig aandoen.

Het feit dat **u** zowel enkelvoud als meervoud is, hindert mijzelf trouwens als ik met twee personen spreek van wie ik de een tutoyeer maar de ander niet; eveneens in een gesprek met een groter gezelschap dat voor een deel uit 'je's' en voor een deel uit 'u's' bestaat.

Nieuwe tijden, nieuwe woorden

'Het was en zal altijd geoorloofd zijn, geld van gangbare munte uit te geven. Gelijk de bossen jaarlijks hunne bladers veranderen en de eerste afvallen, zo vergaat ook de oude eeuw der woorden en die onlangs opkwamen, groeien en bloeien gelijk de jeugd. Wij en alle onze werken zijn den ondergang onderworpen; hetzij 't land, de zee inruimende, de vloot voor de noordewinden beschut¹⁾, hetzij een vliet, enen beteren weg vindende, zijn kil²⁾, de vruchten nadelig, door kunst verleid³⁾ hebbe; al dit en wat mensen gemaakt hebben zal vergaan: hoe veel te min is de ere en levendige bevalligheid der woorden geduurzaam.

Vele woorden, nu niet gangbaar, zullen in zwang komen, en die nu gangbaar zijn, zullen slijten, indien het gebruik, waarbij het gezag, recht en regel van spreken bestaat, dat zo believe.⁴⁾

Aldus nog enige andere regels uit Vondel's prozavertaling van Horatius' Dichtkunst. Vooral de laatste (vetgedrukte) regels verdienen in een lijstje boven de schrijftafel van elke woordenwikker en -weger te hangen. De oud-gymnasiasten zullen misschien de voorkeur geven aan het origineel.

**Multa renascentur quae jam cecidere cadentque
quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi.**
(Hor. De Arte Poetica 70-73)

Jaarvergadering

Op zaterdag 21 mei, om 15 uur in café-restaurant Den Hout, Bezuidenhoutseweg 11-13, Den Haag, is de jaarlijkse ledenvergadering.

Aan de orde is de verkiezing van een nieuwe voorzitter en van enige nieuwe bestuursleden. Daarna zal de heer

- 1) Bedoeld is een haven.
- 2) Bedding.
- 3) Verlegd.
- 4) Uit De Werken van Vondel, Wereldbibliotheek, A'dam 1934, dl. VII, blz. 359 (spelling gemoderniseerd en tekst iets verkort).

S. WITTEBOON,
Hoofdredacteur van de Radionieuwsdienst (A.N.P.) een voordracht houden
over:
de Radionieuwsdienst en de Nederlandse taal.

De spreker zal o.a. de taalkundige aspecten van het werk van de Radionieuwsdienst behandelen. Wij nodigen onze leden van harte uit deze belangrijke voordracht bij te wonen.

[Nummer 5]

Dubbelzinnigheden

Slechte schoolrapporten voor de paasvakantie zijn een schrikbeeld van de ouders. Zal mijn zoon moeten blijven zitten? Kan mijn dochter nog overgaan als ze die vier voor scheikunde ophaalt? Zouden bijlessen voor Frans nog kunnen helpen? De directeur van de H.B.S. wordt met vragen bestormd... Hij heeft dit al zien aankomen en bij alle rapporten heeft hij een formulier doen uitreiken, waarop o.a. de volgende zin staat.

Indien u naar aanleiding van het uitgereikte rapport een onderhoud wenst, wilt u dan aangehechte strook, ingevuld en ondertekend, uiterlijk 6 mei a.s. door uw kind bij de klassevoogd doen inleveren, teneinde u tijdig het tijdstip te kunnen mededelen, waarop u opgeroepen zult worden.

Ha, tandenknaarst een vader, ze geven mijn zoon een onvoldoende maar ze kunnen zelf niet eens foutloos schrijven! En hij stuurt ons het document, voorzien van aantekeningen, als: **beknopte bijzin!** 'ingevuld en ondertekend' slaat op **u!** ben **ik** ingevuld? **teneinde** te kunnen mededelen! wie kan nu mededelen?

Nu maakt de vader wel wat al te voortvarend een vergelijking tussen de onvoldoende van zijn zoon en de vermeende fout in de directorale beknopte bijzin... Als zijn zoon zo'n zin zou kunnen schrijven, was de knaap dan werkelijk rijp geweest voor een onvoldoende..? Maar goed, het antwoord kan kort zijn: 'ingevuld en ondertekend' is volkomen in orde, maar het stuk achter 'teneinde' geeft géén goede grammaticale aansluiting aan 'wilt u doen inleveren'.

De bekende regel van de beknopte bijzin zit verscheidene mensen dwars, getuige de vele vragen die wij hierover te beantwoorden krijgen.

'Wij sturen u de brief teneinde u **te kunnen mededelen**'.

'In Engeland **verblijvende**, hebben **wij** die schrijver leren kennen'.

Het onderwerp van de persoonsvorm (**sturen, hebben**) is **wij**; dit **wij** is ook het onderwerp dat bij **te kunnen mededelen** en **verblijvende** wordt verondersteld. Zijn de onderwerpen niet identiek, dan ontstaat er kortsluiting; beroemd is de zin:

nauwelijks drie jaar oud zijnde, leerde opa mij schaatsenrijden.

De regel van de beknopte bijzin is eenvoudig; nochtans ontmoet men vrij vaak een aantal gevallen waarin men zich onzeker gaat voelen. **Moeten** werkelijk altijd de onderwerpen gelijk zijn? De term beknopte bijzin wordt naar onze smaak te veel toegepast; men scheert met die naam een groot aantal uiteenlopende gevallen over één kam.

Men zou onderscheid moeten maken tussen de verschillende deelwoorden, tussen werkwoordelijk en bijvoeglijk karakter, tussen bedrijvende en lijdende vorm, tussen bijwoordelijke en bijvoeglijke bepaling enz. De volgorde in de zin zal ook van belang blijken te zijn. Wij kunnen uiteraard in ons blad daar niet aan beginnen. De terminologie van onze spraakkunst is bij velen onzer is diepe vergetelheid geraakt... Maar met een handjevol namen kunnen we het in de volgende beschouwing wel wagen (zie ook O.T. juli 1954, waarin behandeld werd 'ingesloten zenden wij u').

1. Deelwoorden

Het lijkt ons dat men hierbij niet 'zonder aanzien des persoons' de regel van de beknopte bijzin kan toepassen. Het deelwoord heeft nu eenmaal lang niet altijd een werkwoordelijk karakter. Wij onderscheiden voor ons gemak vier typen van zinnen.

a. ik heb het pakje geopend gekregen

Bij zinnen als 'ik heb het pakje geopend gekregen' is er geen vuiltje aan de lucht. Maar nu: 'geopend heb ik dat pakje ontvangen'. Ben **ik** nu geopend? De regel leert het ons... De situatie redt de zin altijd. Niemand zal deze 'opening van

ik' willen veronderstellen of het moest zijn dat u, in een cabaret optredende, uw publiek aan het lachen wilt brengen. Ieder die taal gebruikt, moet duidelijke taal gebruiken en geen dubbelzinnige. Een gezochte dubbelzinnigheid kan in dergelijke gevallen altijd bestaan: 'hij bracht zijn meisje in overspannen toestand naar huis'. Wie is nu overspannen? Al denkt ieder dat de ferme jongen zijn huilende meisje begeleidt, het is eveneens mogelijk dat niet het meisje, maar de jongen van de kook was. In normale taal zet men zo'n bepaling bij het lijdend voorwerp niet zo gauw vooraan, maar verboden is deze plaatsing zeker niet. Trouwens om met een aanloop een nadrukkelijkheid te bereiken zetten wij de bepaling wèl vooraan: 'Neen, niet ongeopend, g e ó p e n d kreeg ik dat pakje!' Of 'gekóókt vind ik die vis wel lekker, maar gebakken krijg ik ze niet naar binnen'. Zou u willen volhouden, dat de regel m i j gekookt en gebakken laat zijn?

b. ik vind de tafel slecht gemaakt

In het vorige type kan men het deelwoord weglaten, terwijl er toch een normale mededeling overblijft. Laat men echter in de bovenstaande zin de groep 'slecht gemaakt' weg, dan krijgt men of onzin of een geheel andere betekenis. De bepaling 'slecht gemaakt' is dus een **noodzakelijke** aanvulling van 'vinden' en is daardoor direct betrokken op het voorwerp: de tafel. Een andere plaats maakt niet veel uit; dubbelzinnigheid kan men niet aantreffen in 'slecht gemaakt vind ik déze tafel, maar uitstekend gemaakt vind ik die andere.'

c. wij wijzen de mening, in het avondblad geuit, af

Geen mooie zin, maar grammaticaal in orde. Niemand zal zeggen 'in het avondblad geuit, wijzen wij de mening af.' Let eens op het mogelijke verschil tussen 'wij zagen, komende uit de richting Amersfoort, enige fietsers' en 'wij zagen enige fietsers, uit de richting Amersfoort komende.'

In 'uit de richting Amersfoort komende, zagen wij enige fietsers' is maar één betekenis te vinden, dunkt ons, hoewel men door allerlei listige zinnestelsels te maken, ook hier wel dubbelzinnigheden kan scheppen. 'De man verzette zich tegen de bandiet, zwaaiend met een mes.' Wie zwaait? 'De man vocht met een mes, gebonden aan een bezemsteel.' Wie is aan de bezemsteel gebonden? **Iedereen weet in de gegeven situatie het antwoord.**

d. thuisgekomen, sneed moeder boterhammen

De beroemde zin uit onze lagerschooltijd. Wij waren van het schoolreisje thuisgekomen en **moeder** maakte ons brood klaar. Het deelwoord 'gekomen' en het werkwoord 'sneed' moeten dezelfde onderwerpen hebben. Het deelwoord heeft hier de functie van een bijwoordelijke bepaling en heeft een sterk werkwoordelijk karakter. Als het 'onderwerp' van zo'n deelwoord niet gelijk is aan het zinsonderwerp, kan de bepaling moeilijk op het gezegde slaan, dat door het zinsonderwerp 'bestuurd' wordt. 'Op de top gekomen (tijdsbepaling) was het uitzicht prachtig.' Wie is op de top gekomen? Het zinnestelsel kan gemakkelijk zo gemaakt worden, dat de fout er is

voor u het weet: 'wij hadden uren geklommen, maar eenmaal op de top gekomen, was het uitzicht prachtig'. Het is duidelijk, dat 'wij' van 'geklommen' voor de taalgebruiker blijft doorklinken in 'gekomen'. Nog eerder komt de fout, als het weggelaten onderwerp in het tweede stuk op de een of andere manier doorschemert: 'op de top gekomen, was het uitzicht v o o r o n s prachtig'. Een bijzonder netelig geval krijgen we bij het zo lege woordje 'het' als onderwerp. 'Op de top gekomen werd het voor ons duidelijk, wat een berg is.'

In zinnen van het laatste type zet men het deelwoord meestal vooraan. 'Zwaaiend met een mes, verzette de man zich tegen de bandiet' kan **niet** dubbelzinnig zijn. Spitsvondige spelletjes zijn mogelijk met 'de minister begroette de voorzitter, thuisgekomen na een veertiendaags verblijf in Limburg'; men kan immers in die zin 'thuisgekomen' opvatten als een bijvoeglijke bepaling bij 'voorzitter' en misschien ook als een bijwoordelijke bepaling bij 'de minister begroette'.

De beruchte fout ontstaat vaak wanneer **zijnde** als aanvulling dienst kan doen. 'Zijnde' is nooit nodig, noch bij de lijdende vorm (gesneden **zijnde** is de koek lekker), noch bij de bedrijvende vorm (thuisgekomen **zijnde** ging ik werken). **Hebbende** kan niet wegblijven. 'Heerlijk geslapen, maakte moeder ons wakker' komt niet voor. Wel een enkele keer het foute 'heerlijk geslapen hebbende, maakte moeder ons wakker'. Fout, als wij willen zeggen dat 'ons' heerlijk geslapen heeft.

2. Onbepaalde wijzen

Tot de beknopte bijzin worden sommige verbindingen met de onbepaalde wijs gerekend, die door een voorzetsel voorafgegaan worden: 'onder het zingen van het volkslied stapte de koning in...' Van harte zal de lach schallen om de zingende koning, die instapt... Moeten we nu ook plezier hebben bij: 'bij het binnenkomen van de zaal werden de vorstin bloemen overhandigd'? Komen nu de bloemen binnen? Wacht even, werpt u op, 'de auto bracht ons op de berg om van het uitzicht te genieten', nu geniet toch heus de auto! Laten wij nu om orde te scheppen een verdeling in tweeën maken.

a. Voorzetsel + onbepaalde wijs + te. Door te veel te werken is Piet voor zijn tijd versleten. Na gegeten te hebben gaat Kees weg. Zonder een spier te vertrekken liet Gerrit zich arresteren. Ieder neemt in dergelijke gevallen gelijkheid van onderwerp aan, omdat we anders onzin krijgen. Piet werkt te veel + Piet is versleten. Kees eet + Kees gaat weg. Gerrit enz. De verbinding met het voorzetsel geeft hier een bijwoordelijke bepaling. Als de roddelaar van zijn buurvrouw zegt: 'doordat h i j hard werkt, kan z i j veel uitgaan', kan hij niet hetzelfde beweren met 'door hard te werken kan zij veel uitgaan'. Het geval komt overeen met het laatste van de deelwoorden. Een uitzondering kan men s o m s zien in de bepaling van doel met 'om te'. Jan gaat weg om brood te halen = Jan gaat weg + Jan haalt brood! Maar: Jan stuurt Piet om brood te halen = Jan stuurt + Piet haalt brood. Als men om de genietende auto lacht, waarom dan niet om de broodhalende Jan? Men moet in dezen niet zozeer naar een beredeneerde precies kloppende regel zoeken, maar zich houden aan het grondbeginsel van goed taalgebruik **wees duidelijk, vermijd dubbelzinnigheden.**

Moeilijkheden bij dit zinstype ontstaan nogal eens wanneer een lijdende vorm wordt gebruikt. 'Door in twee ploegen te werken, kan de produktie verhoogd worden'. Het is duidelijk dat 'produktie' niet het onderwerp van 'werken' kan zijn. Blijkens onze ervaring is het soms lastig om de schrijvers van deze soort zinnen van hun fout te overtuigen en, eerlijk gezegd, we kunnen met hen meevoelen. 'Door te werken' vraagt niet om een onderwerp; dubbelzinnigheid is eigenlijk uitgesloten: de bepaling staat gelijk met zoiets als 'door een tweeploegensysteem'. De omzetting in 'wanneer **men** werkt in twee ploegen, enz.' bevredigt niet altijd.

Vooral in zakelijke en technische verslagen komen zinnen voor als 'door de stroom in te schakelen, is het mogelijk de snelheid te verminderen.' Van een handelende persoon is in deze zin helemaal geen sprake; 'men' maakt de zin dood, 'we' wordt te populair gevonden. De zin kan natuurlijk geheel anders opge-

bouw worden zonder de constructie met 'door... te,' maar daarmee ontwijken we de moeilijkheid. Kunt u zich voorstellen, dat wij wel eens aarzelen om, met de hand op de spraakkunst, zo'n zin onverbiddelijk af te keuren?

b. **Vorzetsel + onbepaalde wijs zonder te.** Hier hebben we te maken met het karakter van een zelfstandig naamwoord: 'een, het, dit, dat' staan voor de onbepaalde wijs of kunnen daarvoor staan. Men krijgt een doodgewone bijwoordelijke bepaling. 'Tijdens het gezang kwam de Koning binnen', zo ook: 'tijdens het zingen kwam de Koning binnen', desnoods nog duidelijker: 'tijdens het zingen van het volk kwam de Koning binnen'. Hoe kan men hieruit opmaken, dat de Koning zingt? Natuurlijk is dit mogelijk, maar de situatie leert ons anders. Een ander voorbeeld: 'Ondanks zwoegen bereikt Willem niets'; wil ik uitdrukken, dat niet Willem maar zijn vader zwoegt, dan moet ik dit zó niet zeggen. Nog even de roddelaar. Hij kan over zijn wereldse buurvrouw niet zeggen: 'door hard te werken kan zij veel opmaken', want dan heeft hij toch weinig recht op verontwaardiging, maar wel: 'door het harde werken van hem kan zij enz.', ja ook zonder 'van hem', bijv.: 'haar man zwoegt de hele dag, 't is me wat moois, door dat harde werken kan zij elke avond uitgaan'. U merkt hier op: **hard te...** en **dat hard e...**: de laatste onb. wijs is duidelijk zelfstandig van karakter. En nu het afscheid van de Koning: zou u in een verslag de volgende zin afkeuren: 'Ontroerd hieven de aanwezigen het volkslied aan, de Koning wachtte niet maar nog onder het zingen stapte hij in'? Leest u deze zin eens langzaam en leg maar eens de klemtoon op 'onder'.

En de regel? Dit zult u toch ongetwijfeld vragen. De regel moet zeker in ere gehouden worden, als men hem maar met verstand toepast. Misschien is het beter de regel te veranderen in een raad: pas bij het gebruik van deelwoorden en onbepaalde wijzen als bepaling op voor dubbelzinnigheden en onduidelijkheden.

Naast de beknopte bijzin staat de z.g. 'absolute constructie', die niet alleen voorkomt in uitdrukkingen als 'ijs en weder dienende, niets meer aan de orde zijnde', maar ook wel in literaire taal, vooral bij bondige schrijvers. Zo lezen wij in Bordewijks Bint; 'Het oproer gedempt, de school gevuld en werkeloos, ging Bint naar Donkers.'

Uit de taalgeschiedenis zijn voorbeelden te geven van deelwoorden die van 'absolute constructies' tot gewone voorzetsels zijn geworden: **gedurende, niettegenstaande**. Uitdrukkingen als **afgezien van, uitgezonderd, gesteld dat** hebben ook hun karakter van deelwoord verloren.

Spraakunst is dor, zegt men. De levende taal is pas schoon. Deze levende taal kunt u in haar schoonste vorm zien in het werk van onze grote schrijvers. Van Schendels boeken bevatten veel constructies met deelwoorden. Laat de dorre spraakkunstenaar in u nu eens aan het woord bij de onvergetelijke slotzin van Van Schendels prachtige roman Het Fregatschip Johanna Maria: 'In den helderen zomer, onder witte wolken in den winter, onder grijze luchten in den neveligen herfst, in het waaierend voorjaar lag het schip stil met zijn romp en zijn masten, **weerspiegeld** in het water in regen en wind en zon.' Wij hebben de zin eens voorgelegd aan iemand die uit het Nederlands in het Frans vertaalt. Zijn dorre vraag was: 'Slaat weerspiegeld op schip of op romp en masten? Ik moet dat weten want dat maakt voor mij een uitgang meer of minder uit.'

Nederlands op Duitse scholen

Sedert enige tijd trekt de eigenlijke Achterhoek der 17 Provinciën, namelijk Zuid-Vlaanderen, de aandacht van de taalwetenschap. Daarbij spelen zeker ook emotionele redenen mee, aangezien de ongelijke strijd tussen een veracht 'patois' en een almachtige staatstaal een tragische afloop zal krijgen, indien er niet gauw en grondig geholpen wordt. Maar dit alles geldt niet minder voor een ander, eveneens Nederlandstalig gebied van origine, en wel Kleef en Emmerik. Het Kleefse Duits wemelt van Neerlandismen en de dorpen spreken een Nederlands 'plat', dat zuiverder Nederfrankisch is dan dat van Maastricht of Hasselt.

Het spreekt vanzelf dat in zo'n streek langs de grens, en wel van Aken tot Emden, genoeg redenen bestaan om er het Nederlands op school aan te bieden. Dat wordt ook gedaan: de gymnasia te Emmerik en Kleef bieden Nederlands op de 'Oberstufe', dus de drie laatste klassen van het Duitse Gymnasium. Aan de 'Realschule' te Kleef kregen met Pasen 1960 voor de eerste maal aan een Duitse 'Realschule' leerlingen hun eindexamen die op hun getuigschriften naast andere vakken ook 'Niederländisch' hadden staan. Het volgen van de Nederlandse lessen was vrijwillig geweest, maar alleen al in twee klassen waren 48 vrijwilligers verschenen, van wie maar 17 genomen konden worden. Meer dan 90% van de leerlingen op die school wenste bij een enquête **het Nederlands in plaats van het Frans als tweede vreemde taal.**

Aan deze wens kan echter zelden voldaan worden, eenvoudig omdat er niemand is die dit Nederlands kan geven, want de leraren komen meestal uit andere streken van het land, en indien ze uit het Kleefse komen en nog de volkstaal beheersen, zijn ze toch niet meer in staat om het ABN te schrijven. De grootste handicap is echter dat aan de 'Lehrerbildungsinstitute' en zelfs aan de universiteiten het Nederlands niet als onafhankelijk examenvak bestaat en daarom zo weinig belangstelling vindt. Iedereen ziet in dat het belachelijk zou zijn, indien mensen uit Kleef en Nijmegen in het Engels of Frans moeten converseren, maar de laatste konsekwentie, namelijk elkaars talen, Duits en Nederlands, ter weerszijde van de grens sterker in de schoolrooster op te nemen, die hebben nog maar weinigen getrokken. We mogen niet vergeten dat de schoolprogramma's meestal uit de centraal gelegen bestuursbureaus komen, waar men van de toestanden in de periferie niet altijd op de hoogte is. Maar dat kan veranderen, het hangt alleen van een paar personen af die voor zulk werk geschikt zijn. Bijna aan iedere school in het grensgebied is een onderwijzer of leraar die Nederlands kent, zonder daarin examen gedaan te hebben. Meestal is het echter zo dat bij zijn weggaan of verplaatsing het opgebouwde werk 'sang- und klanglos' afsterft. De kwestie is hier: zouden hier niet de vlak bij de grens wonende Nederlandse leraren kunnen en willen bijspringen, en wel in ruimere mate dan tot nog toe geschiedt?

J. Kempen (Kleef)

Onderwaarderen

Het werkwoord **onderwaarderen** is pas van de laatste tijd. Zelfs de nu gestadig groeiende nieuwste dikke Van Dale (aflevering 11, 1960) laat ons in de steek; wellicht komt het later tussen ondervuur en onderwagen.

Naar aanleiding van 'onderwaardeerde fondsen' werd gevraagd: wat is het deelwoord van onderwaarderen:

**onderwaardeerd,
ondergewaardeerd,
geonderwaardeerd?**

De vraag is nog niet zo gemakkelijk te beantwoorden als op het eerste gehoor lijkt. Men zal de norm van de scheidbaarheid-onscheidbaarheid willen toepassen:

onderbreken-onderbrak-onderbroken
onderbrengen-bracht onder-ondergebracht.

De klemtoon ligt in het eerste geval **niet**, in het tweede geval **wel** op **onder**. Nu heeft onderwaarderen heel duidelijk de klemtoon op **onder**, zodat men zal besluiten tot **ondergewaardeerd**. Deskundigen op het gebied van onderwaardering en alles wat daarmee samenhangt, hebben ons verzekerd dat in hun kringen **ondergewaardeerd** de gebruikelijke vorm is. (Maar de onderwaardeerde fondsen dan?). Als deze vorm goed is, zou men ook goed moeten rekenen:

hij waardeert die fondsen onder.

Dit nu komt niet voor. Men schijnt niet vreemd te staan tegenover:

hij onderwaardeert die fondsen.

Deze laatste vervoeging zou weer leiden tot het deelwoord: onderwaardeerd. Taal is - het wordt een afgezaagd liedje - geen wiskunde. De gebruiker beslist. Wij hadden een ogenblik ook nog voor **geonderwaardeerd** een pleidooi willen houden (men vergelijkte herwaarderen-herwaardeerde-geherwaardeerd uit de Woordenlijst!), maar de beroepswaardeerders hebben ons overgehaald ons zegel te hechten aan **ondergewaardeerd**, ook al waardeert niemand onder.

We vonden, achteraf, in Van Dale een parallel: **onderhuren** met de klemtoon op **onder**, betekenis 'huren uit de tweede hand, van de huurder.' Van dit werkwoord bestaat het deelwoord **ondergehuurd**. Dit **onderhuren** zal wel niet in volledige vervoeging voorkomen (ik onderhuur, onderhuurde?).

U vraagt

of er überhaupt (!) wel eens nieuwe Nederlandse woorden worden gemaakt. Veel meer dan u denkt. □ Zo noemt men - blijkens een mededeling in De Autokampioen van 7 mei 1960 - de wegwachtelijke telefoontoestellen langs de weg van Den Haag naar Rotterdam: **praatpalen**. □ Wanneer begint de **nacht**? Wij weten het echt niet. Twaalf uur middernacht suggereert dat dit tijdstip in het midden van de nacht ligt, maar de woorden zijn misleidend. In ieder geval komt **nacht** niet van **na acht**, ook al schijnen andere talen ook een wenk in die richting te geven: nuit-huit, night-eight, noche-ocho. De gemeenschappelijke oorsprong van **nacht**, **nuit**, **noche**

enz. is zichtbaar; die van **acht, huit, ocho** wel wat minder, maar hij is er toch. Het woord voor het begrip **na** is echter in de verschillende talen anders. Nee, met woordafleringen maar liever niet fantaseren! □ 'Herinneringen aan de oorlog **doen** weer **opgeld**.' Goed Nederlands? Waarom eigenlijk niet? Opgeld betekent agio, de waarde van een metalen munt boven de nominale waarde. Vanouds is de figuurlijke uitdrukking bekend opgeld doen: **in trek zijn, opgang maken**. Misschien is de verbinding met de oorlogsherinneringen wat te boud. □ Over de buigingsvorm van **boud** bestaan twisten; laten we ze bijleggen, want toegelaten zijn **boude** beweringen en **boute** beweringen. □ **Bijdehand** krijgt van de Woordenlijst geen extraatje: alleen **bijdehante** kinderen bestaan en **bijdehandjes**. □ De begroting is f 1.000, -: de uitkomst f 1.100, -. In dit geval spreekt men van het overschrijden van de begroting. Nu is de begroting f 1.000, - en de uitkomst f 800, -; kan men nu van **onderschrijden** spreken? Ons dunkt van wel. De oorspronkelijke betekenis van schrijden is verre teruggeschreden. Een nieuw woord is ontstaan dat volkomen duidelijk de situatie tekent en een goed contrast vormt met het reeds bestaande. Als we ons niet vergissen, wordt ook in de techniek van de elektronische rekenmachines gebruik gemaakt van het paar: overschrijden - onderschrijden. □ Een vraag over **délibération** deed ons een blik werpen in het voortreffelijke Belgische werkje van de heren R. Talpaert en P.B. Buyse, **Verzorgde Schrijftaal**. 'Beraadslaging is juist in de betekenis van gedachtenwisseling, bespreking, overleg over een bepaalde aangelegenheid (bijv. tijdens een vergadering van een gemeenteraad). Het wordt niet gebezigd voor de uitslag van de gedachtenwisseling, namelijk de **beslissing**. In beide gevallen zou in het Frans heel goed "délibération" kunnen staan. Het heeft geen zin te zeggen dat iemand mag deelnemen aan de bespreking, doch niet aan de beraadslaging, of dat een koninklijk besluit een beraadslaging van een gemeenteraad vernietigt. Waar in het Frans de dubbele betekenis van "délibérer" aanwezig is, heet het in het Nederlands **beraadslagen** en **beslissen**.' □ Charivarius was een man vol temperament. Hij vond **een zittenblijver** een 'verschrikkelijk woord', daar het zou zijn afgeleid van **zitten blijven**. We zeggen inderdaad **blijven zitten**, maar of het daarom nu ook blijvenzitters moet zijn? Zijn woord 'niet-geslaagden' is ons te ambtelijk. □ De jongste druk van het Woordenboek **Koenen** zegt op blz. 1172 'men schrijve niet: **verschillende mensen verlieten de zaal**, maar **verscheidene**.' Men zal zich nog maar moeilijk aan die raad kunnen houden. Verscheiden betekende vroeger ook verschillend, men denke aan **verscheidenheid**. Verschillend is sinds lang de kant opgegaan van **enige, vele**, zonder dat men met het woord de verscheidenheid wil uitdrukken. Wie nauwkeurig wil zijn, onderscheide tussen verschillend en verscheiden, maar het zal niet meevallen... □ **Gelijkaardig** werd meer dan twintig jaar geleden al in O.T. verworpen. Nederlands is **gelijksortig**. Het eerste woord herinnert ons te veel aan gleichartig. Wij voelen in dat -artig iets anders dan in ons -aardig; **Art** omvat meer dan ons **aard**, 'Aan een woord dat op één lijn met boos-, kwaad-, goedaardig in hoofdzaak (als in oorsprong) de **aard** van **personen** zou aanduiden, is weinig behoefte. Wil men dit een enkele maal beslist uitdrukken, dan zegt men **van gelijke aard**.' □

Jaarvergadering

Op zaterdag 21 mei, om 15 uur in café-restaurant Den Hout, Bezuidenhoutseweg 11-13, Den Haag, is de jaarlijkse ledenvergadering.

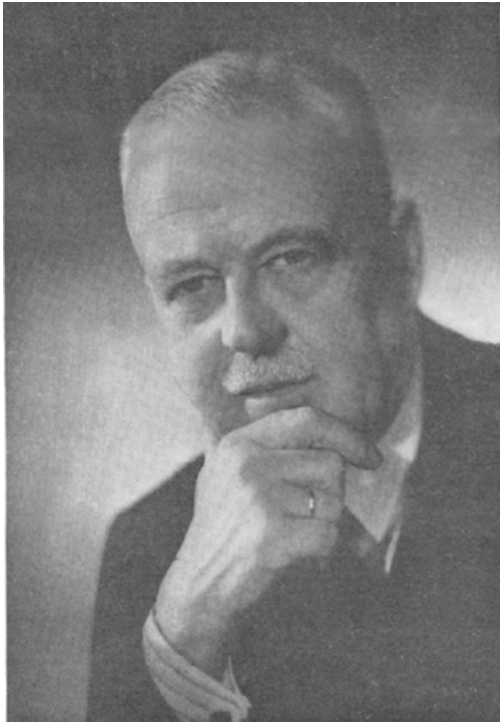
Aan de orde is de verkiezing van een nieuwe voorzitter en van enige nieuwe bestuursleden. Daarna zal de heer

S. WITTEBOON,

Hoofdredacteur van de Radionieuwsdienst (A.N.P.) een voordracht houden over:
de Radionieuwsdienst en de Nederlandse taal.

De spreker zal o.a. de taalkundige aspecten van het werk van de Radionieuwsdienst behandelen. Wij nodigen onze leden van harte uit deze belangrijke voordracht bij te wonen.

[Nummer 6-7]

Ir. J.T. Duyvis, erelid van het Genootschap O.T.

Wisseling in het bestuur

Tijdens de jaarvergadering van het Genootschap Onze Taal, op zaterdag 21 mei 1960 in Den Haag, heeft ir. J.T. Duyvis afscheid genomen als voorzitter en is prof. W.F.J.M. Krul bij acclamatie tot voorzitter gekozen. Onze Taal is aan de scheidende voorzitter zeer veel dank verschuldigd. Zij die hem als voorzitter hebben gekend, zullen niet gemakkelijk de gevatte en geestige manier vergeten waarop hij vergaderingen wist te leiden. Moeilijke situaties kon hij in enkele heldere zinnen ontwarren en zijn zakelijk, nuchter oordeel gaf de nodige beslissende leiding in de discussies. Groot was zijn liefde voor de Nederlandse taal en beschaving; zijn belangstelling ging uit naar het moderne taalwetenschappelijke onderzoek; als president-directeur van een van onze grootste industrieën heeft hij de noodzaak van taalopvoeding en taalverzorging in de praktijk dagelijks ervaren.

Aan ir. Duyvis is het erelidmaatschap toegekend. Dit is beslist geen formeel gebaar. Onze Taal en ir. Duyvis waren jarenlang één begrip.

De nieuwe voorzitter, prof. Krul, sprak na zijn verkiezing de scheidende voorzitter aldus toe:

‘Mijnheer de voorzitter! Sta mij toe dat ik u tijdens deze jaarvergadering nog op deze voor ons zo vertrouwde wijze noem. Ik wil de vergadering een uittreksel voorlezen uit de notulen van de vergadering van 6 november 1937, te Amsterdam gehouden:

- Het lid van het bestuur, de heer J.T. Duyvis, door het bestuur voor de leiding van deze vergadering aangezocht, neemt plaats in den voorzitterstoel en opent de vergadering. De voorzitter deelt nu mede dat hem gebleken is dat van vele zijden het in het belang van het genootschap wordt geacht, dat hij zich voor het voorzitterschap zou beschikbaar stellen. Spreker zelf had gaarne de oplossing van het vraagstuk in een andere richting gezocht; maar nu hem gebleken is dat dit denkbeeld voorshands niet voor verwezenlijking vatbaar is, wil hij toegeven aan den op hem uitgeoefenden aandrang en verklaart hij een eventueele benoeming te zullen aanvaarden. De Vergadering geeft blijk van hare ingenomenheid met dit besluit van den spreker en benoemt hem bij acclamatie tot voorzitter van het genootschap -.

Dames en heren, ik zal dezelfde woorden kunnen gebruiken als die van onze oud-voorzitter in 1937, maar u zult, wanneer ik eenmaal zal aftreden, niet van mij kunnen zeggen wat ik nu van de heer Duyvis ga vertellen. Het is eigenlijk jammer dat deze vergadering niet vijf dagen eerder is gehouden, namelijk op 16 mei. Op die dag was het negenentwintig jaar geleden dat de eerste vergadering van Onze Taal werd gehouden; daarbij was de heer Duyvis aanwezig! Onze oudvoorzitter is dus een van de werkers van het eerste uur! Vanaf 1937 heeft hij als voorzitter met kracht en beleid ons Genootschap bestuurd. Dit is toch wel een zeer bijzondere staat van dienst.

Wij danken ook mevrouw Duyvis die vanmiddag in ons midden is. Zij immers heeft zovele malen haar echtgenoot, wiens vrije tijd toch al zo beperkt was, moeten missen als wij van zijn tegenwoordigheid konden genieten.

Het bestuur heeft, buiten uw medeweten, onlangs besloten om aan de vergadering voor te stellen u tot erelid van ons Genootschap te benoemen. Ik vraag daarom de vergadering haar goedkeuring aan dit voorstel te hechten.

Ik overhandig u hierbij de oorkonde en ben erover verheugd dat ik u als eerste mag gelukwensen. De tekst luidt:

Het bestuur van het Genootschap Onze Taal, daartoe gemachtigd door de algemene ledenvergadering, verleent aan zijn oud-voorzitter, ir. J.T. Duyvis, het erelidmaatschap, als teken van erkentelijkheid voor de uitzonderlijk grote verdiensten die hij tijdens zijn 23-jarig voorzitterschap ten bate van onze moedertaal en ons Genootschap heeft verworven.

U zei zoëven nog dat u geen deskundige bent op het gebied van de Nederlandse taal. Ik geloof dat dit geldt voor ons gehele bestuur en ook voor een aanzienlijk deel van onze leden. Ik ben van mening dat deze "ondeskundigheid", hoe paradoxaal het ook moge klinken, juist goed is. Onze belangstelling voor het Nederlands is niet ambtshalve en nog minder beroepshalve; zij ontspruit uit liefde voor onze eigen cultuur. Wij kunnen door kennis en verzorging van onze moedertaal, die uitdrukking geeft aan onze eigen beschaving, een belangrijke bijdrage geven aan de cultuur van ons volk. Kennis van andere talen is goed, onontbeerlijk zelfs in de tegenwoordige wereld, maar deze kennis is ook zeer gebaat bij een verfijning van onze eigen taal.

Als (zoals dat nu heet) captain of industry hebt u een groot bedrijf opgebouwd dat kort geleden zijn vijftigjarig bestaan heeft gevierd. Uw grote kwaliteiten in het praktische leven, de industrie, de economie hebt u ook in dienst gesteld van onze moedertaal. Wij zijn u daarvoor zeer dankbaar. Hoezeer wij het ook betreuren dat u als voorzitter heengaat, wij moeten uw redenen billijken. Wij zijn evenwel blij erop te mogen vertrouwen dat u als erelid van ons Genootschap uw gaven en belangstelling nog lange tijd aan ons zult blijven schenken!

Onze Taal kan zich gelukkig prijzen prof. Krul als nieuwe voorzitter te begroeten. Prof. Krul heeft immers al lang 'bij den baas te roer gestaan'; als voorzitter van de Centrale Taalcommissie voor de Techniek heeft hij in de verdediging en verrijking van onze taal zijn sporen verdiend.

De heer R. Warmenhoven heeft, wegens het aanvaarden van een benoeming elders, het bestuur moeten verlaten. Wij moeten hem voor het vele werk erkentelijk zijn dat hij in het belang van ons Genootschap heeft verricht, inzonderheid voor wat zijn werkzaamheid bij de voorbereiding van onze nationale congressen betreft. Het bestuur is versterkt door twee nieuwe leden: de heren H. Baron van Lawick en J.M. Redelé; zij komen uit geheel verschillende, belangrijke sectoren van onze samenleving. Zo zal ieder van hen zijn ervaring in dienst kunnen stellen van ons werk.

Jaarverslag 1959

Het jaarverslag over 1959 is een der bescheidenste dat de laatste jaren kon worden opgemaakt. Belangrijke gebeurtenissen hebben niet plaatsgehad.

Aangenaam was het ons werk erkend te zien door de Nederlandse Journalistenkring, die bij zijn 75-jarig bestaan de vriendelijkheid had zijn jubileumuitgaven aan al onze bestuursleden ten geschenke te geven.

Het is wellicht op zijn plaats te herinneren aan de nieuwe uitgaaf van een klapper bevattende alle woorden die in het orgaan behandeld zijn sinds de eerste verschijning. Het bestuur betreurt het ernstig dat er zo geringe belangstelling bestaat voor deze lijst die de lezer in staat stelt het op elk woord gegeven commentaar gemakkelijk terug te vinden.

Hoe bescheiden het aantal lezers ook is (op 1 januari 1960 waren het er ruim 7500) de instandhouding van ons werk begint toch steeds belangrijker bedragen te vorderen.

Bij de inkomsten rekenen we voor de jaren 1959, 1960 en 1961 met respectievelijk f 14.000, -, f 13.700, - en f 15.200, -; bij de uitgaven op f 22.400, -, f 24.300, - en f 24.600, -.

De Overheid erkent sedert enkele jaren ons culturele doel door een ruime subsidie te geven. Wij zijn over haar hulp zeer verheugd.

Wanneer men er zich rekenschap van geeft dat wij de laatste jaren met zulke grote sommen moeten rekenen, begint het vreemd aan te doen dat men de complete jaargang van het blad voor f 1, -, f 2, - of f 2,50 toegestuurd kan krijgen. Het bestuur meende daarom in alle oprechtheid van de leden en lezers een hogere bijdrage te kunnen verlangen. De Rijkssubsidie behoort duidelijk een aanvulling te blijven en geen hoofdbestanddeel van de geldpot te worden. Het is daarom dat de genoemde bedragen verhoogd zijn tot f 1,25, f 2,50 en f 4, -. De leden hebben die bedoeling **wel** begrepen, want het aantal bedankjes wegens deze verhoging is zeer gering gebleven.

Het bestuur kwam driemaal bijeen. Het is ook dit jaar op uitstekende wijze ter zijde gestaan door de directeur van het Bureau. Ook zonder een programma van grote plannen blijft overleg van veel nut. Besloten werd om in 1960 wederom een congres te houden. Het thema was aan het einde van dit verslagjaar nog niet nauwkeurig vastgelegd. Wij willen het bij voorkeur zo algemeen mogelijk houden, maar de aandacht moet toch in een bepaalde richting worden geleid. Gelet op de grote belangstelling in 1958 is andermaal het Kurhaus in Scheveningen als punt van samenkomst gekozen.

De ledenvergadering toonde een ongekend grote opkomst. De aanleiding daarvoor was zonder twijfel de voordracht van de heer Damsteegt, die zijn gehoor op een wel zeer aantrekkelijke wijze bezig hield met een beschouwing over de uitspraak van het Nederlands.

Met de V.B.O. zijn in het afgelopen jaar geen bijeenkomsten belegd. Wel heeft de heer Veering een voordracht gehouden in Gent. De Vereniging blijft een goede afnemer van ons maandblad en verschillende leden van Onze Taal zijn geabonneerd op het Belgische orgaan 'Nu Nog', waarin veel wetenswaardigs over de Nederlandse taal wordt gezegd.

De heer Veering en de secretaris hebben een bespreking gehad met een aantal bestuursleden van het Algemeen Nederlands Verbond over de mogelijkheid van samenwerking. De beide verenigingen bestrijken gebieden die nog al veel van elkaar verschillen. Het Algemeen Nederlands Verbond heeft ons bestuur herhaaldelijk uitnodigingen gezonden tot bijwoning van zijn manifestaties. Wij kunnen daar zelden

iets tegenoverstellen. Wel kunnen wij van tijd tot tijd oude nummers van ons blad aan het A.N.V. sturen die deze verder verspreidt naar verre oorden waar Nederlanders wonen die graag contact houden met hun vaderland.

Het Bureau van het Genootschap heeft vijftienmaal wervingsacties op touw gezet. Dit geschiedt door bij telkens bepaalde groepen in de samenleving de aandacht op ons Genootschap en zijn doel te vestigen. Het ledental is daardoor met enkele honderden gestegen. Het bestuur is ervan overtuigd dat deze stijging de hoge kosten rechtvaardigt die elke propaganda steeds met zich meebrengt.

Ik ben hiermede gekomen aan het einde van mijn verslag. Zonder grootscheepse bewegingen mogen wij ons toch verheugen in de groei van ons ledental en daarmede in de groei van belangstelling voor ons werk. Moge deze voortschrijdende belangstelling het werk rechtvaardigen en steunen tot in lengte van jaren.

Ir. J.P. Smits, secretaris.

Financieel verslag over het jaar 1959 van het genootschap 'Onze Taal'

Overeenkomstig hetgeen bepaald is in artikel 5 van het Huishoudelijk Reglement, breng ik u hierbij verslag uit van de financiële aangelegenheden van het Genootschap over het boekjaar 1959.

De rijksbijdrage (subsidie van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen) in de uitgaven over 1959 werd nog niet definitief vastgesteld. Het aangevraagde subsidie bedroeg f 9.350,-, op welk bedrag een voorschot van f 9.000,- werd ontvangen. Vooralsnog werd aangenomen dat het definitieve subsidie f 8.351,22 zal bedragen. In dat geval sluit het jaar 1959 zonder voordelig of nadelig saldo.

De opbrengst van **Contributies en Abonnementen** bedroeg in 1959 f 13.741,20 (in 1958 f 11.677,48).

Het aantal leden en lezers bedroeg op:

	1-1-1958	1-1-1959	1-1-1960
Leden	1.043	1.434	1.716
Lezers	799	1.203	1.833
Groepslezers	4.060	4.541	3.995
Totaal	5.902	7.178	7.544

De stijging van de totale oplage bedroeg derhalve in 1959 366 exemplaren.

De kosten van het **Tijdschrift** waren in 1959 f 13.261,59 of bijna f 1.000,- hoger dan in 1958 (f 12.294,25). Deze toeneming is vrijwel geheel het gevolg van de stijging van de oplage. De nettokosten van de in 1959 uitgegeven **klapper** bedroegen f 1.143,53 De belangstelling van de leden en lezers voor deze klapper was teleurstellend.

Met ingang van 1 januari 1960 werden - overeenkomstig het besluit van de ledenvergadering 1959 - de contributie en de abonnementsgelden verhoogd. Met genoegen kan worden geconstateerd dat de met deze verhoging verband houdende opzeggingen beneden de verwachting blijven.

De penningmeester,
M.J.F. Donkers.

De radionieuwsdienst en de Nederlandse taal

**Voordracht, gehouden door S. Witteboon, hoofdredacteur
Radionieuwsdienst A.N.P., op de jaarvergadering van Onze Taal, 21 mei
'60.**

De Radionieuwsdienst ontvangt het nieuws in een voortdurende en onafgebroken stroom, van vele persbureaus. Op een normale nieuwsdag ontvangen wij een kleine 18.000 regels tekst. Op zo'n dag spreken wij uit: een kleine 1000 regels tekst.

Hier staan wij dan meteen voor onze opgave in haar volle omvang. Onze taak is, een volwaardige, algemene informatie te geven in een verhouding van gemiddeld ongeveer 1 op 18 van wat bij ons binnenkomt. Dat wil zeggen: de onderwerpen, waar het op aankomt, vaak in een verhouding van 1 op 40 of 1 op 50.

Geen gebeurtenis in de internationale politiek of in ons nationale staatkundige leven of van economische of van algemene aard, hoe belangrijk en hoe ingewikkeld ook, of ze wordt bij ons behandeld, verwerkt en aan de luisteraar doorgegeven. Wij proberen haar duidelijk te maken voor de man, die luistert naar het nieuws.

En dan niet alleen voor de universiteitsprofessor in Groningen, in Leiden of in Nijmegen, en niet alleen voor de minister en zijn hoge departementsambtenaren, maar ook voor de landarbeider in onze polders en de fabrieksarbeider in onze steden... en alle schakeringen daartussenin. De waarde van ons werk wordt bepaald door de mate van eenvoud en klaarheid, die wij weten te bereiken.

Wat onze redacteurs daarvoor nodig hebben, is een gedegen journalistiek vakmanschap, een degelijke kennis van zaken, het vermogen om tot de essentie van het gebeuren door te dringen en... taalbeheersing om die essentie te kunnen weergeven in zo weinig mogelijk woorden en zo scherp mogelijk geformuleerd.

Hoe kleiner het aantal woorden is, waarin een nieuwsbericht wordt samengevat, hoe belangrijker de juiste keuze en de juiste plaatsing van die woorden is.

Dit valt in zijn eenvoud niet op en dat is goed. Om de taal in eenvoud te kunnen gebruiken, moet men haar kennen in haar rijkdom. Anders is het geen taalbeheersing, maar taalarmoede, en die verraadt zich al gauw door schijndeftigheid, vreemde woorden en kronkel-constructies.

Onze taalzorg nu bestaat uit vele delen.

Afgezien van beroepsjournalisten, die in een andere tak van de journalistiek ervaring hebben opgedaan, komen voor benoeming op onze dienst mensen in aanmerking, die een H.B.S., een gymnasium of een lyceum hebben gevolgd of een kweekschool voor onderwijzers.

Overigens is mijn ervaring, dat een dergelijke opleiding geen waarborg inhoudt voor taalbeheersing en taalgevoel. Een goede lagere school, waar een grondslag is gelegd voor een goed gebruik van de taal en een ouderlijk milieu, dat daaraan de nodige zorg heeft besteed, zijn, voorzover mijn ondervinding reikt, van minstens zoveel betekenis als wat later op de middelbare school wordt geleerd. Een natuurlijk taalgevoel, dat in de kinderjaren is ontwikkeld, behoort veel meer tot het wezenlijk bezit van de mens dan de lessen, die hij op latere leeftijd krijgt.

Maar hoe dan ook, we hebben mensen met een dergelijke opleiding nodig om het geheel van ons werk aan te kunnen en dat beperkt zich natuurlijk niet tot de taalzorg. Die is daar maar een onderdeel van.

Van die redacteurs wordt dan verlangd, dat zij niet alleen aan de inhoud de grootste zorg besteden - dat spreekt vanzelf - maar ook aan taal, stijl en vorm. Hun werk wordt nagelezen door een dienstdoende chef, een deel van de uitzendingen

bovendien door de hoofdredacteur, welke nalezingen ook weer betrekking hebben zowel op de inhoud als op taal en stijl.

Regels

De bevindingen in de praktijk gaven mij aanleiding regels te stellen, die tot richtsnoer werden bij ons werk. De meeste van die regels werden in de jaren 1950-1955 vastgelegd en tot gemeengoed onder de redacteurs gemaakt. Enkele ervan zijn:

Strengel niet twee mededelingen of twee gedachten door elkaar. Het beeld van het gesprokene wordt er minder duidelijk door. Doe eerst de ene mededeling, spreek eerst de ene gedachte uit en laat daarop de andere volgen. Probeer niettemin een soepele stijl te behouden en vermijd te korte, eenvormige, afgehakte zinnen.

Spreek niet twee gedachten in een adem uit. Wil niet te veel tegelijk zeggen.

(Voorbeeld: 'Professor Gielen, **die sprak over** lectuur en onderwijs, betoogde...')

wordt 'Professor Gielen **sprak over** lectuur en onderwijs. Hij zei...').

Gebruik geen onnodig deftige woorden. (Voorbeeld: '.. zullen **zich van straf kunnen vrijwaren**', wordt: '.. zullen **geen straf krijgen**').

Overbodige woorden verslappen de tekst. Een uitzending, waarin veel overbodige woorden voorkomen, maakt een zwakke indruk. (Voorbeeld: '**een bedrag** van ruim veertigduizend gulden voor **het inrichten van** een hulpcentrum' wordt 'ruim veertigduizend gulden voor een hulpcentrum'.)

Nog zo'n paar regels:

Maak niet te lange zinnen, met bijzinnen en tussenzinnen. Geef u er steeds rekenschap van, dat de zin die u schrijft, gaaf moet kunnen worden gelezen. Probeer het zelf; lukt het niet, zoek dan een andere vorm. Stel u altijd voor, dat iemand, aan zijn toestel luisterend, het gesprokene moet kunnen vatten. Dit woord bedoeld in de dubbele zin van 'begrijpen' en 'snel pakken', want het gesprokene is zó voorbij. De luisteraar, die over de betekenis van een zin moet nadenken, hoort alweer een warreling van nieuwe woorden; mèt de betekenis van het nog niet opgenomen bericht gaat ook de inhoud van het volgende aan hem voorbij.

Het kenmerk van een goede radiozin is niet, dat de inhoud ervan bij nauwkeurige bestudering wel duidelijk **wordt**, maar dat hij duidelijk **is** op het eerste gehoor.

Vermijd het gebruik van zwevende zinnen. Geef rechtstreeks het actieve gebeuren, het nieuws en pas vervolgens de verklaring, de achtergrond, de detaillering. Het bericht wordt daardoor hechter van opbouw en geeft

meer houvast. (Voorbeeld: ‘**Om een tekort aan goederen te voorkomen**, is de uitvoer van olijfolie, rijst en katoen stopgezet’, wordt: ‘**De uitvoer van olijfolie, rijst en katoen is stopgezet** om een tekort aan goederen te voorkomen’.)

Gebruik geen kanselarijstijl. Bij het samenvatten en opnieuw redigeren moet vaak een haast onmogelijke documententaal worden omgezet in gewonemensentaal: kort, leesbaar en begrijpelijk. Daarbij mag de oorspronkelijke bedoeling nooit ook maar in het minst in het gedrang komen; hoever wij ons ook verwijderen van de officiële stijl en woordkeus, de bedoeling moet onaangetast blijven.

Een goed begin

Als een van de voornaamste regels voor de opbouw van de tekst geldt: ‘Zoek naar de kern van het nieuws dat u te verwerken krijgt, het belangrijke punt, het wezen van wat moet worden verteld en geef dit in de aanvang van het bericht weer in een duidelijke, eenvoudige, ongecompliceerde zin. De verdere uitwerking kan dan volgen, natuurlijk even duidelijk, eenvoudig en ongecompliceerd.’

Enkele voorbeelden: ‘Twee Afrikaanse leiders, die in Amerika zijn om daar steun te krijgen voor hun onafhankelijkheidsbeweging, hebben op een persconferentie de verwachting uitgesproken, dat Afrika met vreedzame middelen zelfbestuur zal krijgen.’

De inhoud van het geschreven was goed. Maar de schrijver heeft te veel tegelijk willen zeggen. Na de correctie werd het: ‘Twee Afrikaanse leiders zijn op het ogenblik in Amerika om steun te zoeken voor hun onafhankelijkheidsbeweging.’ Wat er verder in die eerste zin stond, vertellen we later.

Tweede voorbeeld: ‘De Amsterdamse brandweer begint in samenwerking met de politie een actie om een eind te maken aan het baldadig misbruik, dat de Amsterdamse jeugd maakt van de openbare brandmelders.’ Een aardige mededeling, maar te zwaarwichtig verteld. Na de correctie werd het: ‘Brandweer en politie in Amsterdam willen een eind maken aan de baldadigheid van de jeugd met brandmelders.’

Dergelijke verschijnselen doen zich onmiddellijk voor als een redacteur te druk bezet is. Hij heeft dan geen gelegenheid om voldoende afstand te nemen van het bronnenmateriaal. Onze redacteurs moeten in een buitengewoon snel tempo werken.

Soms zullen we juist een heel andere kant op redeneren. Dan denken we, dat bepaalde concrete bijzonderheden eerder in staat zullen zijn, de belangstelling te trekken dan een zeer algemene stelling. Dan vermelden we eerst die bijzonderheden en gebruiken we de algemene stelling als afronding.

Het nieuws moet worden behandeld zoals het zich voordoet. Het werk moet levend blijven en mag niet doodlopen in een schema.

Bij de opbouw van onze tekst hebben wij een altijd aanwezige hindernis: we kunnen geen aanhalingstekens uitspreken. Daardoor zitten we vaak vast aan woorden als: ‘Aldus de heer Die en Die’; niet fraai, maar kort, duidelijk en doeltreffend.

Geven wij een indirecte aanhaling, dan hebben we al dadelijk een kronkel in de zin, voor we nog een woord over de zaak zelf hebben gezegd. ‘De heer Die en Die zei, dat...’ Willen we de verdere zin nu niet al te ingewikkeld maken, dan zijn we al bij voorbaat een stuk van onze vrijheid van beweging kwijt.

Wij voelen dit des te meer, omdat wij heel veel en heel duidelijk willen laten weten, voor wiens rekening een bepaalde zienswijze of mededeling komt.

Het eenvoudige woord

Een van de middelen om ons zo duidelijk mogelijk uit te drukken is het zoeken naar het eenvoudige woord. Er zijn in de publieke omgang tientallen woorden, die juist iets gewichtiger aandoen dan voor ons wel wenselijk is. Ik denk aan:

uit dien hoofde, als je eenvoudig kunt zeggen **daardoor** of **daarom**;

het aantal bedraagt, als je net zo goed kunt zeggen: **er zijn**;

aanvankelijk, als je **eerst** kunt zeggen;

reeds is gewoon **al**;

dingen, die **doorgang vinden**, zijn dingen, die gewoon **doorgaan**.

Woorden als **aanmerkelijk**, **in aanzienlijke mate**, **in toenemende mate** kunnen gewoonlijk heel eenvoudig worden vervangen door **'veel'** of **'meer'** of **'steeds meer'**. 'De produktie is **in aanzienlijke mate gestegen**', is niets anders dan: 'De produktie is **veel groter geworden**'.

'Een discriminerend karakter hebben' kan meestal worden weergegeven door een vorm te gebruiken met **'bevoorrechtig'** of **'worden achtergesteld'**. Doen wij dit, dan hebben wij de kans, dat er weer enige tienduizenden luisteraars meer zijn, die begrijpen, waar het om gaat.

Als wij menen, dat het gebruik van een vreemd woord onvermijdelijk is of wanneer wij voorzien, dat een nieuw woord een rol gaat spelen, proberen wij zo'n woord erin te brengen, zonder te schoolmeesteren en zonder te beleren. Wij proberen dat te doen door middel van de afwisseling.

Een woord als 'lokasie' was tot voor kort in Nederland maar heel weinig bekend. In zo'n geval spreken wij eerst over: 'woonoord voor negers', of 'vestigingsplaats voor de niet-blanke bevolking'. In het vervolg van het bericht spreken wij dan over 'deze lokasie..' enzovoorts.

Heeft zo'n woord eenmaal burgerrecht gekregen, dan matigen wij deze methode.

De redacteur moet zich er rekenschap van geven, hoe de woorden klinken.

Woorden, die moeilijk of onaangenaam zijn om uit te spreken, moeten, als het enigszins kan, worden vermeden. Ze eisen te veel van de concentratie van de nieuwslezer, die beter kan worden besteed.

Onlangs schreef een van ons over 'de correspondent van dat dagblad in Bagdad'. Zoiets is natuurlijk niet erg gelukkig. Nog mooier is een woord als 'gestaalstraald' en heel bedriegelijk is 'de nagebootste postkoets'. Probeert u het maar eens.

Ook moeten wij oppassen voor woorden, die kunnen worden misverstaan. De redacteur moet op zijn hoede zijn voor mensen die ‘**elk** honderd gulden geven’, die ‘**elf** honderd gulden geven’ en die ‘**zelf** honderd gulden geven’.

Begin niet met een naam, zeggen wij. En helemaal niet met een korte naam. Die is voorbij, voordat iemand heeft begrepen, wie het betreft.

‘Peter Post heeft de tweede etappe van de ronde van Nederland gewonnen’.

Wie was dat nu? Wie heeft de ronde van Nederland gewonnen? ‘Ja, ze hebben het wel gezegd, maar dat is me nu net ontgaan’. In zo'n geval kunnen we beter zeggen:

‘De tweede etappe van de ronde van Nederland is gewonnen door Peter Post’.

Nu weet iedereen het, de naam is niet te vlug voorbijgegaan.

In dit geval bereiken wij ons doel door de lijdende vorm te kiezen, hoewel we, als het niet om deze speciale reden was, evengoed de bedrijvende vorm hadden kunnen kiezen.

Dat komt meer voor. Voor een soepele loop van het bericht, voor een logisch verband tussen de zinnen, gebruiken wij wel de lijdende vorm, als we het zuiver taalkundig rustig met de bedrijvende vorm hadden afgekund.

‘Het nieuwe gebouw staat aan het IJ, even ten westen van het Centraal Station. Het is ontworpen door het architectenbureau Dudok.’ Hier zit een logische voortgang in. Het gebouw, daar hebben we het over gehad, dat is gegeven. Daarvan uit redeneren we verder naar het nieuwe punt.

Zouden we hier de bedrijvende vorm hebben gebruikt, dan zouden we iets in deze geest hebben gekregen:

‘Het nieuwe gebouw staat aan het IJ, even ten westen van het Centraal Station. Het architectenbureau Dudok..’ Plotseling dus iets volkomen nieuws. Het schaadt de soepele voortgang, de logische gedachtengang; het maakt het bericht springerig en onrustig en daardoor minder goed te begrijpen. Ook hier bewijst de lijdende vorm ons goede diensten.

De vijanden van de lijdende vorm kijken ons er lelijk op aan, maar wij mogen de middelen, die de taal ons biedt om duidelijk te zijn, niet ongebruikt laten.

De woordkeus moet zo zijn, dat elke indruk van subjectiviteit wordt vermeden. Zeggen wij: ‘daar is bijna een miljoen gulden voor uitgetrokken’, dan kan het lijken, alsof wij willen zeggen ‘tjonge, jonge, wat is daar veel geld voor uitgetrokken’. In zo'n geval zeggen we dus liever ‘ongeveer een miljoen’, of ‘ten naaste bij een miljoen’, of, als het niet kan schaden, gewoon ‘een miljoen’.

We willen wel populariseren, maar nooit vulgariseren. Wel een eenvoudige taal gebruiken, maar nooit een platte taal. Wij streven naar een eenvoudig, goed, beschaafd en goed-lopend Nederlands.

Zo hebben wij in de loop van de tijd vele regels gevonden en vastgelegd, die wij bij het redigeren van onze teksten in het oog moeten houden.

Want het is wel zonder meer duidelijk, dat een tekst, die bestemd is om gehoord te worden, aan andere eisen moet voldoen dan een tekst, die gelezen kan worden. Maar... dan komen de echte drukke dagen. Dan hebben we maar één zorg: het belangrijke nieuws snel, nauwkeurig en verantwoord uit te zenden. Dan zondigen wij wel eens tegen onze eigen regels. En dan sluipt er wel eens in taalkundig opzicht iets doorheen, dat we minder prettig vinden.

Maar dan putten wij troost uit de gedachte, dat bedenkingen zich tenminste niet hoeven richten tegen het hoofdelement van ons werk: de journalistieke waarde, de betrouwbaarheid en de zorgvuldigheid van onze berichtgeving. Die blijft voorop staan.

De nieuwslezer

Aan welke eisen moeten de nieuwslezers voldoen? In de eerste plaats moeten zij natuurlijk een beschaafde uitspraak hebben van de Nederlandse taal, een goede uitspraak van Frans, Duits en Engels en gevoel voor talen in het algemeen, zodat ze zich ook behoorlijk kunnen oriënteren buiten de algemeen bekende taalgroepen.

Het moeten intelligente mensen zijn, want ze moeten weten, waarom het gaat in het bericht. Ze moeten een behoorlijke algemene ontwikkeling hebben. Ze moeten enige kennis van zaken hebben, want daarzonder zullen ze honderd keer mis lezen. Ze moeten dus een algemene belangstelling hebben. Dat is ook de reden, waarom wij deze mensen inschakelen bij het redactiewerk. En ze moeten dan door intonatie en soepelheid van uitdrukkingmiddelen de tekst, dat wil zeggen, de inhoud van het bericht, duidelijk en begrijpelijk overbrengen.

Ze moeten zelfbeheersing bezitten, het vermogen afstand te nemen en niet van hun stokje vallen als er tijdens een uitzending plotseling een bericht bij hen wordt binnengebracht over een ernstige vliegcrash. Ze moeten in alle spannende omstandigheden beheerst blijven en slagvaardig, om zich door plotseling veranderende omstandigheden te kunnen heenslaan en onverwacht rijzende moeilijkheden te kunnen opvangen, zonder dat de luisteraar in het land daar iets van merkt.

Ze moeten rustig zijn en toch niet saai en vervelend. Natuurlijk, en als het kan: levendig.

Maar zij mogen niet in vervoering raken bij de schone volzinnen van de heer A., niet weekhartig worden bij de aandoenlijke woorden van de heer B. en zich vooral niet op sleeptouw laten nemen door de overtuigende woorden van het kamerlid de heer C.

En dit mag er toch ook weer niet toe leiden, dat de nieuwslezer een hoeveelheid sentiment, emotie of overtuiging van zichzelf meegeeft. De redactie is tot het uiterste objectief in de keuze van het nieuws en in de samenstelling van de teksten, de nieuwslezer moet tot het uiterste objectief zijn in het weergeven daarvan. Het zou heel gemakkelijk zijn, bij iedere uitzending een miljoen mensen te laten rillen van angst en te laten beven van afschuw. De mensen van verontwaardiging te laten opspringen of in een massaal medelijden te laten vervallen. Wij willen niets van dien aard. De

nieuwsdienst is geen fabriek van confectie-emoities. Wij willen sober en zakelijk het nieuws geven, waarop ieder naar eigen aard en aanleg kan reageren.

Iemand die zich persoonlijk wil laten gelden, dringt zich, door zijn trant van lezen, tussen het nieuws en de luisteraar in. Niet het nieuws trekt dan belangstelling, maar de man. Hij verhindert de mensen, naar het nieuws te luisteren, hij deugt niet voor zijn werk.

Toch moet hij een gezond gevoel van zelfbewustheid bezitten, want hij spreekt met gezag. Niet met een persoonlijk gezag, dat hij aan zichzelf ontleent, maar met het gezag van een goede, wereldomvattende nieuwsorganisatie, die vertrouwen verdient.

En dan is het toch ook wel wenselijk, dat de man een stem heeft, waarnaar men prettig, althans gemakkelijk kan luisteren.

Als wij per advertentie een oproep doen voor een nieuwslezer, ontvangen wij een stroom van brieven, die varieert van 300 tot 500 per oproep. Sollicitaties van mensen van allerlei slag en allerlei stiel: onderwijzers en leraren; ambtenaren van zeer uiteenlopende rang en stand; predikanten en mensen met een priesteropleiding, die toch maar liever een andere kant op gaan; journalisten, toneelspelers, zangers, cabaretiers; mensen uit amateur-toneelverenigingen, mensen die belangstelling hebben voor declameren; politiemannen, politie-inspecteurs, een officier van justitie; een telegrambesteller, een handarbeider. En veel jonge mensen, die nog een loopbaan moeten beginnen.

Van die briefschrijvers nodigen wij dan gewoonlijk 80 à 120 uit voor een lees- en stemproef, die wordt vastgelegd op de band en op velerlei wijzen wordt beoordeeld.

Met andere woorden: als wij na zo'n campagne tot een benoeming overgaan, hebben wij de beste man, die op dat ogenblik in Nederland beschikbaar is.

Zijn opleiding gaat dan beginnen. Daar komt bijna altijd een bekwaam logopedist bij te pas. Verder is er de ambachtelijke en ook de mentale opleiding.

Intussen moet het werk natuurlijk doorgaan. Dat werk is, in de grootste concentratie en spanning, in de stilte van de studio, voor één tot vier miljoen luisteraars, beheerst een nieuwsbulletin lezen van een kwartier of tien minuten, waarin nieuws van zeer uiteenlopende aard wordt verwerkt, vaak ook van een schokkend karakter.

Leestrant

De leestrant van de verschillende nieuwslezers mag uiteenlopen. Bij het miljoenenpubliek, waar het bij het nieuws om gaat, verschillen de smaken. Het mag niet saai zijn, maar wel sober. Het mag niet geforceerd zijn, maar wel levendig. Daartussenin moet de lezer zijn weg vinden en daarbij spelen eigen aard en aanleg een rol. In 'Levende Talen' van oktober 1959 komt in een voetnoot bij een artikel over klemtonen in namen de volgende aantekening voor:

'Vriendelijke mededeling van prof. ir. W. Schermerhorn: Ik heb mijzelf er vaak op betrappt dat, hoewel ik de klemtoon op de laatste lettergreep als juist beschouw en die ook meestal hanteer, het mij vaak overkomt, dat, indien ik mijn naam noem bij een telefoongesprek, ik de klemtoon leg op de eerste lettergreep'.

Ik geloof, dat zijn intuïtie (of is het misschien de praktijk?) de heer Schermerhorn hierbij feilloos de weg wijst. Met de klemtoon op 'horn' zou hij zijn naam door de telefoon niet duidelijk maken. De eerste lettergrepen vallen weg en de laatste is niet sprekend genoeg. 'Met Van den Born?' 'O met Van der Horn, zegt u?'

De heer Schermerhorn zou niet klaar zijn, voordat hij, na twee of drie keer, had gezegd: 'Nee, met **Schermerhorn**'. De heldere klank van de eerste lettergreep maakt het hele woord duidelijk. Het spreken door de telefoon (microfoon) dwingt tot aanpassing.

In hetzelfde nummer van 'Levende Talen' schreef prof. Zandvoort:

'In het algemeen kan men zeggen, dat de nieuwslezers meer klemtonen (vooral zware secundaire klemtonen) leggen dan gebruikelijk is in het gewone gesprek.'

Dit is juist. Maar ik geloof niet, dat het een goede basis is voor een kritische beschouwing.

Je kunt niet de regels van het gewone gesprek zonder meer van toepassing verklaren op het nieuwslezerswerk en dan afwijking van de spreekwijze in het gewone gesprek beschouwen als tekortkoming.

In het zeggen van man tot man spelen talloze verduidelijkende factoren een rol, die bij het nieuwslezen ontbreken.

Daar is de fysieke aanwezigheid, waarbij mimiek en gebaar en - mag ik het zo uitdrukken - atmosfeer een verduidelijkende rol vervullen. Niet alleen van de spreker uitgaande, maar over en weer: de toehoorder hoeft maar een spier op zijn gezicht te vertrekken en de spreker weet, dat hij zijn spreektrant moet wijzigen, en in welke zin.

Daar is de mogelijkheid voor de luisteraar, om nadere informatie te vragen. Daar is de mogelijkheid voor de spreker om ook ongevraagd te herhalen of het gegeven op een nieuwe wijze te vertellen, als hij merkt, dat het eerstgesprokene niet gemakkelijk wordt opgenomen. De spreker kan gaan toelichten, zodra hij merkt, dat dat van waarde kan zijn voor de man, tot wie hij spreekt.

Niets van dat alles staat ter beschikking bij het lezen van nieuwsberichten voor de microfoon.

Daarbij komt, dat onze teksten scherp zijn geredigeerd. Zeer kort, met gebruikmaking van zo weinig mogelijk woorden en daardoor met een geladenheid van betekenis in vrijwel ieder woord.

Door dit alles ontstaat automatisch de behoefte, zich vooral zeer duidelijk uit te spreken en het ligt voor de hand, dat dit tot uitdrukking komt in het gebruik van de klemtoon. Op zichzelf is dit nuttig en waardevol. Als het te ver gaat of niet op de goede manier gebeurt, ontstaan ongewenste deformaties.

Dit slaat in zijn geheel ook op het aanbrengen van kleine pauzen, die in vaktaal cesuren heten. Ook hierbij speelt een rol de wens, een afzonderlijk woord of een bij elkaar behorende groep woorden, die een bijzondere

betekenis in het zinsverband hebben en niet mogen voorbijgaan, tot hun recht te laten komen.

Dit leidt stellig tot winst, zo lang deze insnijdingen fijn, zorgvuldig en voor de luisteraar onopvallend worden aangebracht. Worden ze te diep, komen ze bovendien te vaak voor en gaan ze de aandacht trekken, dan ontstaan deformaties, die minder aantrekkelijk zijn. Met de intonatie komen we wel geheel op het gebied van de persoonlijke kwaliteit. Zelfs de beste nieuwslezer raakt wel eens een ogenblikje uit zijn concentratie en dan loopt de opbouw van zijn zin onmiddellijk gevaar.

De intonatie, die dan ontstaat, zal de kritische luisteraar vreemd in de oren klinken en, het zal u intussen wel duidelijk geworden zijn, ik ben ook zo'n kritische luisteraar.

Vreemde namen

Vrijwel iedere dag komen er vreemde namen in het nieuws voor. We doen dan altijd ons uiterste best om de juiste uitspraak te weten te komen. Voor Engelse namen is de grote Jones natuurlijk een betrouwbare raadsman. Voor andere talen proberen we ons licht op te steken bij de radiostations van het land zelf, de ambassade of een consul van het vreemde land, hoogleraren of docenten in de vreemde talen, ons bekende buitenlanders, die in Nederland wonen en Nederlanders, die lange tijd in een vreemd land hebben gewoond. Als er geen andere methode is, bellen we Londen, Brussel of Parijs op. Namen voldoen vaak niet aan de gewone uitspraakregels.

Als het om een Nederlandse naam gaat, die reden tot twijfel geeft, bellen we gewoonlijk de man zelf op of zijn huis of zijn secretaresse. Maar het vervelende van Nederlandse namen is soms, dat ze geen duidelijke reden tot twijfel geven en toch een afwijkende uitspraak hebben.

Ook overigens rijzen wat het Nederlands betreft nog wel eens problemen, waar wij zelf niet helemaal uit kunnen komen. Dan bellen wij een van de ons bekende Neerlandici op om een oordeel te vragen.

Wij vallen dus nogal eens mensen lastig om ons zo goed mogelijk op de hoogte te stellen. Daarbij ontmoeten wij altijd de meest mogelijke medewerking, waardoor wij een kring van uitstekende deskundigen hebben als altijd bereidwillige adviseurs. Wij zijn daarvoor bijzonder erkentelijk, want hun adviezen zijn voor ons een grote steun.

De resultaten van onze informatie brengen wij op kaart, zodat de gegevens ook later van nut kunnen zijn. Er zijn Neerlandici, die onze mensen in Hilversum met alle klem ertoe willen brengen, de slot-n uit de radio te laten verdwijnen. Nu is mijn ervaring, dat de meeste mensen, die zich erop toeleggen, beroepshalve door middel van de microfoon tot zeer velen te spreken en daarom zorg besteden aan hun uitspraak, beschikken over een natuurlijke slot-n, die zich niet opdringt, maar voor de afwerking van het woord een waardevolle functie heeft. Het zou een verlies zijn, als daar een eind aan zou worden gemaakt.

Onze taal is vol met klemtoonverspringingen, die niet altijd logisch te verklaren zijn. Daar zijn de klemtoonverspringingen in de plaatsnamen.

Amster**dam**, 's-Graven**hage**, Enk**huizen**, Haarlemmer**meer**, Heer Hugow**oord**. Ook Heren**veen**, Hoge**zand** en Sappem**eer**. Deze namen baren ons geen zorgen, niet omdat ze zo logisch zijn, maar omdat ze zo bekend zijn. Onzekerheid begint te ontstaan bij de minder bekende plaatsen.

Niet altijd is het zonder meer duidelijk, wat plaatselijk gebruik is en wat als algemeen beschaafd Nederlands kan worden beschouwd.

Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij straatnamen. De Heren**gracht** in Amsterdam, de Keizers**gracht** en de Prinsen**gracht**, zijn volkomen onlogisch, net als het Konings**plein**. En vergeet de Zeed**ijk** niet. Ook het Bezuiden**hout**, de Lange Voor**hout** en het Noorde**inde**, allemaal in deze schone stad. De 's-Gravendijk**wal** in Rotterdam, en de Goudse **singel**, en de Coolsingel. De 's-Gravelandse **weg** in Hilversum. Onze steden zijn vol van dit soort verspringingen.

Wij hebben eens een nieuwslezer gehad, die op gezag van een Neerlandicus weigerde dergelijke klemtoonverspringingen te gebruiken, omdat hij dat strijdig vond met de logica van de taal.

Ik heb de neiging, een verschijnsel, dat zich zo algemeen voordoet, ook als algemeen aanvaardbaar te beschouwen. Maar de moeilijkheid is, dat we niet van elke laan, van elke weg, van elke gracht en van elk plein in Nederland weten, of er ook zo'n klemtoonverspringing in voorkomt. In twijfelgevallen zullen we dan ook vaak proberen, de klemtoon op twee lettergrepen ongeveer gelijke waarde te geven.

En dan zijn er die heel andere bokkesprongen in onze taal. Ik denk aan wankel**moedig**, eerlijkheids**halve**, weerzin**wekkend**, angstaan**jagend**, gerust**stellend**, onrust**barend** en dergelijke woorden.

Er is iemand in het centrum van het land, die mij nu al tien jaar lang een boze brief stuurt elke keer als er weer zee**varenden**, belang**stellenden**, belang**hebbenden** in het nieuws zijn geweest. En die moeten we toch echt wel nemen, zoals ze zijn en niet, zoals ze volgens de logica hadden moeten zijn.

Tussenspel

Bij wijze van tussenspel wil ik u uitnodigen, in gedachten een bezoekje af te leggen in de Parkstraat in Den Haag: het centrale bureau van het A.N.P., vanwaar een telexnet de bladen in het hele land van nieuws voorziet.

De heer Lambooy, die vorig jaar is afgetreden als algemeen hoofdredacteur, heeft veertien jaar aan de A.N.P.-redacteuren die voor de kranten werken aanwijzingen gegeven op taalgebied - van andere aard en inhoud, maar met dezelfde kritische zin en met dezelfde bedoeling als ik het doe voor de redacteuren die voor de radio werken.

De naam van de heer Van de Pol prijkt nu al zoveel jaar aan de kop van het maandblad 'Onze Taal', dat daarin alleen al een aanwijzing ligt voor de bedoelingen van onze president-directeur op dit gebied; ook hij gaat ons over een maand verlaten.

Dat op deze twee plaatsen gedurende een lange reeks van jaren twee mensen hebben gezeten, die voor dit deel van het werk zoveel belangstelling hebben, is van grote waarde geweest en niet zonder gevolgen gebleven. Er bestaat bij het A.N.P. een traditie van goede taalzorg.

Het leek mij aardig dit in herinnering te brengen, zo kort na het ene afscheid en vlak voor het andere. Ik kan hieraan toevoegen, dat, gezien de personen van de opvolgers, de voortzetting van deze traditie verzekerd is.

Begrijpelijk Nederlands

Op een ochtend vraag ik mijn secretaresse: 'U hebt nog tien minuten tijd, wilt u even de kopij nemen, die vanochtend is binnengekomen en de vreemde woorden noteren, die daarin voorkomen, zover als u in die tijd nog komen kan?'

Dan krijg ik na die tien minuten een lijst van 48 woorden zoals deze: didactisch, interpretatie, modificatie, infrastructuur, repercuussies (u weet, dat er tegenwoordig in Nederland niets meer kan gebeuren of het heeft repercuussies), importrestricties, automatisering, frequentie, convertibiliteit, ressort, stadium, continuïteit, tripartite, curatieve, sporadisch, consolidatie, discrediet, categorie, federatie, spectaculair.

En dan woorden als script, gekwalificeerd, passages, citaten, conclusies, territoriale, differentiatie, investeringsaftrek, auditorium, attaché, competent, hilariteit, sector, recente, structureel, signaleren, consequenties, realisering, sommatie, exces, psychologie, geografisch, diversiteit, efficiency, boycot, hydrobiologie, subsidie. Miljoenen Nederlanders leven in een land, waar een voor hen vreemde taal wordt gesproken, zodra het gaat om andere dan de meest alledaagse dingen. Dat wil zeggen: bijna altijd wanneer het gaat om zaken van algemeen belang.

Dan kan men diepgaande beschouwingen houden over de afstand tussen overheid en volk, tussen bestuur en leden, tussen leiding en massa. Maar ligt niet een deel van de oorzaak daarvan in het gebruik van een taal en een stijl, die voor de meeste mensen zo onverstaanbaar is alsof het Grieks of Latijn was?

De problemen en ontwikkelingen zijn in de tijd, waarin wij leven, al ingewikkeld genoeg. Te weinig geeft men zich er rekenschap van, dat het gebruik van een onbegrijpelijke taal het voor tallozen onmogelijk maakt, van die problemen zelfs maar kennis te nemen.

Als het woord niet in staat is, een begrip over te brengen, welke waarde heeft het dan? Het ondoorzichtige woord is een bijdrage tot de verwarring van de geesten en waartoe dat, in zijn consequenties, leidt, weten wij allen.

Het komt mij voor, dat er nuttig werk te doen is, door na te gaan, hoe, concreet, het Nederlands begrijpelijk is te maken voor ieder die een redelijk verstand heeft. Naast de propaganda voor het Algemeen Beschaafd Nederlands, de bevordering van een Algemeen Begrijpelijk Nederlands!

Elk ogenblik van de dag voeren wij de strijd tegen de stroom van woorden, zinnen en teksten, die voor die miljoenen Nederlanders onbegrijpelijk zijn. Ik weet, dat wij daarin slechts ten dele slagen. Wij moeten ons voortdurend schrap zetten om niet zelf door die stroom te worden meegesleurd.

Wat wij op dit gebied doen is klein werk. Vaak is het niet meer dan een beetje woordzoekerij. Soms lijkt het niet meer dan fitterij of het streven naar een volmaaktheid, die toch nooit bereikt wordt.

Maar in zijn ononderbroken voortzetting van elke dag, over een lange reeks van jaren, kan het misschien enig nut hebben voor het beperkte doel, dat wij ons stellen;

dat is snel, onpartijdig en betrouwbaar een algemene informatie te geven op een wijze, die door zoveel mogelijk mensen kan worden begrepen.

Orde of onzin?

Mijn kritische aantekeningen bij de taalkundige voorschriften die de Kon. Nederlandsche Uitgeversbond heeft opgesteld, blijken sommigen nogal uit hun humeur te hebben gebracht. Nu is het moeilijk met hen tot overeenstemming te komen, omdat zij zich niet richtten tegen wat ik inzake de betrokken taalregels opmerkte, maar tegen wat zij daarachter zochten. Hoofdzaak lijkt mij in het ene stukje 'Betweterigheid?' (maartnummer Onze Taal) de mening, dat academisch gevormde taalkundigen er een sport van maken iedere poging tot ordening van het taalgebruik te ondermijnen door kritiek, louter en alleen omdat zij niet weten wat het bedrijfsleven eist op dit punt en omdat zij iedereen zonder academische graad onbevoegd achten enigerlei taalregel te formuleren. Hierover kan ik kort zijn: een dergelijke mening is een hersenschim. Neemt de geachte inzender dit niet van mij aan, dan moet hij toch dulden, dat ik geheel aan zijn kant sta bij zijn opvatting dat men het streven naar meer eenheid en wat meer orde in geschreven taal welwillend moet begroeten. Heus, die welwillendheid, die eenheid en orde zijn mijn hobby's. Maar welke soort orde wenst u? Ook een dwangbevel is een ordemaatregel. Wanneer zo'n stuk berust op slordigheid, klakkeloos invullen, zonder enige poging om in ter beschikking staande goede informatiebronnen de nodige gegevens te verifiëren, dan is zo'n gedecideerd bevel om het hoofd te buigen een paskwil. Als de Uitgeversbond verkondigt: '**rond** is geen voorzetsel', dan is dit geen ordescheppende aanwijzing; deze uitspraak is in tegenspraak met ieder schoolwoordenboek en ook met de toch echt niet baldadige dikke Van Dale. En deze 'uitvinding' betreffende het voorzetsel **rond** staat niet alleen; zij wordt gesecondeerd door enige andere enormiteiten. Heeft het bedrijfsleven, ja hebben Nederlandse auteurs nu echt behoefte aan onjuiste, zelfs onzinnige beweringen omtrent 'goed' of 'fout' Nederlands? De geachte inzender betwijfelde of mijn mening over de ondeskundigheid achter het taaldecreet van de K.N.U.B. wel gefundeerd was (in feite suggereerde hij, dat mijn

oordeel slechts voortkwam uit pedante miskenning van de taalzorgen bij niet-academici). Welnu, hier is de achtergrond van mijn oordeel: de taalvoorschriften van de Uitgeversbond lijken verdacht veel op foutief overgeschreven richtlijnen van anderen. En verminkte taalregels zijn erger dan geen, erger ook dan wat speling in het taalgebruik.

drs. J.J.B.

Afkorting van orden

(L.C.M.) Met de afgekorte benamingen van geestelijke Orden en Congregaties doen zich kleine moeilijkheden voor. Kijkt men er de woordenboeken op na, dan vindt men daar een aanduiding als O.P. beurtelings 'opgelost' tot Ordo Praedicatorum en tot Ordinis Praedicatorum. In een-en-hetzelfde woordenboek staat achter alle O's Ordo, echter achter S.J. Societatis Jesu. Ofschoon ook de Kath. Encyclopaedie de nominatiefvorm opgeeft, is toch alleen de genitief juist, omdat in het dagelijks gebruik dergelijke afkortingen steeds geplaatst worden achter de naam van een persoon die tot zulk een 'vereniging van kloosterlingen' behoort. Zo iemand is, om bij het eerste voorbeeld te blijven, Ordinis Praedicatorum, van de Orde der Predikheren. Een tijd lang werd bij de K.R.O. een bekend radiospreker aangeduid met de toevoeging Orde Predikheren achter zijn naam, alsof dit de oplossing van het O.P. was, maar van deze dwaalweg is men teruggekomen: nu is het dominicaan, geen oplossing dus, maar een betekenisweergave. Zulke 'vertalingen' komen er meer voor. De aanduiding O.S.N. of O. Praem. kan men horen uitspreken als norbertijn, O.E.S.A. (Ordinis Eremitarum Sancti Augustini) als augustijn, O.S.U. (Ordinis Sanctae Ursulae) als ursulien.

O. Praem. vertegenwoordigt een tussenvorm. Zou men hier van het volledige Praemonstratensium alleen de beginletter nemen, dan lag verwarring met dominicanen voor de hand. Men voorkomt die door als afkorting een groter gedeelte van de naam te gebruiken. De enkele letter C zou zowel op Cistercienses als op Carmelitae van verschillende observantie betrekking kunnen hebben. Het is daarom nuttig, de eerstgenoemde met O. Cist. aan te duiden; zo ook leest men O. Carm. achter de naam van een karmeliet. De capucijnen gebruiken wel O.M.C., d.i. Ordinis Minorum Capucinarum, daarnaast, duidelijker, O.F.M. Cap., waardoor verwisseling met Conventuelen wordt uitgesloten.

Hier nu doet zich een nieuwe moeilijkheid voor. Het is bekend, dat kranten er een regel van maken, bij zgn. facultatieve schrijfwijzen de voorkeurspelling toe te passen. Daarom schrijven zij kapucijn, niet capucijn. Natuurlijk spellen zij ook karmeliet, dat in de Woordenlijst zelfs de enige vorm is. Maar wat zien we nu gebeuren? Met vermeende consequentie gebruiken sommigen deze k-spelling ook in verbindingen als O.F.M. Cap. en O. Carm. Omdat het hier evenwel gaat niet over Nederlandse maar over Latijnse woorden, moet dit zonder meer als foutief worden afgewezen.

De afkortingen leiden tot letteruitspraak: O.P., S.J. als opee, esjee. Niet ongewoon is, dat ze geschreven en gedrukt worden met kleine letters. Ook dit wijst in de richting van letteruitspraak. Bij volledige realisering zou niemand de eigennamen, in de bedoelde combinaties voorkomend, met een kleine beginletter schrijven, of het zouden degenen moeten zijn die in het geheel geen hoofdletters gebruiken.

Ondergewaardeerd

Eerherstel aan de nieuwste dikke Van Dale: **ondergewaardeerd** staat er **wel** in: aflevering 11 (1960), blz. 1331, tweede kolom. Beschaamd moeten wij de

hoofdredacteur van Van Dale gelijk geven: er zijn maar weinig mensen die weten hoe ze een woordenboek moeten gebruiken...

De 'zou'-stijl

Naar aanleiding van het stukje in het januarinum­mer over het gebruiken van 'zou', wil ik nog graag iets opmerken. Hierbij schrijf ik niet 'zou ik graag iets willen opmerken', omdat zulk een 'zou' mijns inziens geen betekenis heeft en dus de stijl slechts verwatert.

In de eerste plaats merk ik op (in plaats van 'zou ik willen opmerken', omdat ik het al opmerk), dat ik geen **aanmerking** heb gemaakt op het 'zou' van Dr. D., maar slechts heb **gevraagd**: 'Waarom 'ik zou bezwaar hebben' en 'ik zou me weer onmogelijk kunnen voorstellen' en niet kort en duidelijk gezegd: 'ik heb bezwaar' en 'ik kan me onmogelijk voorstellen.'

Het antwoord van Dr. D. luidt: ik wil de mogelijkheid van mijn ongelijk openlaten. Daarvoor zijn echter mijns inziens talrijke andere en betere stijlmogelijkheden, waarbij dan tevens het 'ikkerige' achterwege blijft. Een paar voorbeelden hiervan zijn: volgens mijn mening, mij dunkt, het komt mij voor. Dr. D. zegt ook, dat men in elke moderne spraakkunst zijn 'zou'-gebruik verdedigd kan zien. Is dat wel zo? In die van De Vooy's lees ik: 'door het gehele verband, de zinsbouw... kan meestal met fijnere onderscheiding dan door enkele verbale vormen, de bedoeling van de schrijver verduidelijkt worden.' In die van Naarding staat wel, dat afzonderlijke modale hulpwerkwoorden dienen om de modaliteit mee aan te geven, maar bij de daaropvolgende voorbeelden staat geen enkele met 'zou'.

En al zijn er spraakkunsten, die sommige 'zou'-gebruik verdedigen, dan betekent dat nog heus niet, dat het in alle gevallen een goed verzorgd taalgebruik is. Dit blijkt wel heel duidelijk uit de voorbeelden, die ik heb genoemd. Maar ook heb ik mijn stukje in het december­nummer al schakeringen genoemd, waarin 'zou' wel goed op zijn plaats is.

Als voorbeeld dat er een vaak misplaatst en soms overdadig gebruik van het woord 'zou' wordt gemaakt gaat hierbij nog een aanhaling van twee zinnen uit het artikel van een dagbladcorrespondent, dat dit jaar in een groot dagblad vermeld stond. Deze zinnen luiden als volgt:

'Tot dusver is nog niet gebleken, dat de overheid na een verdienstelijk begin voldoende p.b.o.-ge­zind **zou zijn**. Het zou nuttig zijn, **indien** eens een systematisch onderzoek naar alle mogelijkheden tot uitbreiding van het zelfbestuur **zou worden** ingesteld en **wanneer** dan, eveneens systematisch, **uitvoering zou worden** gegeven aan alle mogelijkheden, **die hier nog liggen**.'

In deze twee zinnen is viermaal 'zou' gebruikt, terwijl het mijns inziens driemaal niet gebruikt had mogen worden. Kon het de vierde maal misschien ook nog beter weggelaten zijn? Ook acht ik de voegwoorden 'indien' en 'wanneer' niet juist, omdat die hier niet dienen ter inleiding van voorwaardelijke zinnen. Verder vind ik aan het slot het 'hier nog liggen' niet fraai. Naar het mij voorkomt hadden deze twee zinnen beter als volgt kunnen luiden:

'Tot dusver is nog niet gebleken, dat de overheid na een verdienstelijk begin, voldoende p.o.b.-ge­zind **is**. Het zou nuttig zijn, **dat er eens** een systematisch onderzoek naar alle mogelijkheden tot uitbreiding van het zelfbestuur **wordt** ingesteld en **dat er** dan, eveneens systematisch aan de bestaande mogelijkheden uitvoering **wordt** gegeven?'

K.C.

[Nummer 8]

Accentverschijnselen in straatnamen

Wie bijzonder gesteld is op orde en regel in taalgebruik, zal in de wijze waarop de Nederlander de hem vertrouwde namen van straten, pleinen, wegen, grachten en stegen van accenten voorziet, een verbijsterende speelsheid kunnen waarnemen, die vaak geheel niet strookt met wat logische overweging zou voorschrijven. Toch is die speelse omgang met accenten niet wild; er geldt een belangrijke beperking. Het accentgebruik in straatnamen laat doorgaans het eigen woordaccent van de samenstellende delen van zo'n naam ongerept; slechts het hoofdaccent levert problemen op. Persoonsnamen vertonen slechts zelden een onjuiste accentuering.

Wat ons belemmert om regelmaat te ontdekken, is de omstandigheid dat er niet één stelsel van regels werkt, maar een aantal systemen en typen. In het volgende zullen we ons met opzet beperken tot de accentueringen die kenmerkend zijn voor de uitspraak van degenen die met de betrokken namen vertrouwd zijn.

I. Type: VIOTTAstraat: accentpatroon: HUISdeur. Hier hebben we te maken met een echte samenstelling. De beide delen van de naam staan, zoals de smid zou zeggen, koud tegen elkaar. De accentuering doet ons logisch aan, want het woord dat het specifieke van de samenstelling noemt, krijgt het accent, zoals we dat ook normaal vinden in bijvoorbeeld: een GROENE vaas. Aandacht verdienen de volgende verschijnselen: **a.** Viotta- is geen bijvoeglijk naamwoord; **b.** de functie als bepalend woord is niet gekenmerkt door een uitgang of tussenletter (greep); **c.** verschuiven van het accent naar straat zou betekenen dat juist het minst belangrijke deel (er zijn tienduizenden straten) de aandacht kreeg, terwijl het deel waarvan de gehele herkenning afhangt, onderbeklemtoond zou worden.

II. Type: HaarlemmerSTRAAT; accentpatroon: platteGROND. Dit zijn geen gewone samenstellingen, maar samenkoppelingen. De beide woorddelen zijn door herhaald samen voorkomen in normaal zinsverband aan elkaar gegroeid tot een eenheid met een geheel eigen betekenis. Iets dergelijks zien we in: hoge HOED, hogeSCHOOL, militaire DIENST, Rode KRUIS. Dat het eenheden zijn, vaste verbindingen wordt juist door het accent gedemonstreerd; daarom is een HOGE school iets anders dan een hogeSCHOOL. Dit naar achteren verschuiven van het accent ter aanduiding van de eenheid - en ook daardoor ter aanduiding van de vertrouwdheid met de woordgroep die niet meer ontleed hoeft te worden om herkenbaar te zijn - is normaal in het Nederlands. We vinden het terug in bijvoorbeeld: lievevrouweBEDSTRO, timmermansWERKPLAATS. Bij HaarlemmerSTRAAT moeten we nog letten op twee punten: **a.** het eerste deel van de koppeling bezit duidelijk de functie van bepalend woord; die functie is ook herkenbaar aan de vorm met een uitgang; **b.** dat bepalende woord is afgeleid van een plaatsnaam. Welnu, onder deze voorwaarden kunnen namen op straat het accentpatroon van platteGROND, dus het samenkoppelingsaccent krijgen. Voor namen eindigend op -weg, -laan, -plein, -gracht geldt die beperking niet zo sterk. Dit is hieruit te verklaren, dat men bij namen met -straat zich geen verwaarlozing van het eerste naamdeel kan veroorloven (zie hierboven onder I).

Het koppelingsaccent is voorts duidelijk aanwezig in: FrederiksPLEIN, RembrandtsPLEIN, KoediefsLAAN, StadhoudersKADE, KeizersGRACHT, PrinsenGRACHT e.a. Dat het koppelingen zijn, blijkt uit de mogelijkheid om ze te ontkoppelen: Frederiks plein enz. Hier schuilt nog een oude, taalhistorische achtergrond. In het Nederlands was het vroeger mogelijk om een genitiefvorm te gebruiken op de wijze van een bijvoeglijk naamwoord: **die lants sede, die broeders doot, het boeren soontje** (boeren = van de boer).

We herkennen dit patroon in **'s-Gravenhage** (des graven hage), ook in de Amsterdamse straatnaam **'s Gravenhekje**. In **die broeders doot** en **het boeren soontje** is, zelfs voor onze begrippen, een hoofdaccent op resp. **doot** en **soontje** normaal (vgl. boerenZOON). Vatten we PrinsenGRACHT op als des prinsen gracht, dan is er niets vreemds aan dit accent. Evenmin vreemd zou het zijn als dergelijke namen als voorbeeld andere hebben beïnvloed: dus geleid hebben tot StationsPLEIN. En die voorbeelden moeten voor sommige reeksen namen talrijk geweest zijn. Een begrip als **weg** of **dijk** vraagt om een nadere bepaling van richting, doel of kenmerk, dus ook om een bijvoeglijk naamwoord; het type **Bloemendaalse weg** is zeer verbreid. Al dergelijke namen leveren samen koppelingen en dus ook eindaccent op. Een ParkWEG sluit zich hierbij aan. En des te gemakkelijker omdat altijd de reeds gesignaleerde tendens naar eindaccent in vertrouwde namen werkt.

Uit het bovenstaande zijn te verklaren verschillen als tussen NieuwenDIJK en NIEUWstraat, die resp. horen onder II en I. Gevallen als LANGEstraat, (met een verbogen bijvoeglijk naamwoord en daardoor dus een samen koppeling) hebben het type II niet kunnen volgen omwille van de noodzakelijke duidelijkheid; anderzijds heeft ParkWEG (een echte samenstelling) zich zonder gevaar bij II kunnen aansluiten.

Opmerkelijk is nog de zwenking die het accent kan aannemen in straatnamen e.d. met woorden als Noord-, Oost- enz. Wat zijn dit voor woorden? Bijvoeglijke naamwoorden, zelfstandige naamwoorden? Omdat dit niet terstond duidelijk is, geven deze woorden niet de doorslag; zij bepalen niet met zekerheid of we met een samenstelling of een samen koppeling te doen hebben; andere factoren bepalen dan de uitslag. Zo bijvoorbeeld deze: bij een NOORDeinde heeft vroeger een NOORDpoort gestaan, die een onmisbaar tegenstellingsaccent bezat wegens andere poorten. Waar die historische omstandigheid niet gold, kon het NoordEINDE worden. Oostplein is andere pleinen nagevolgd OosterPARK leverde geen moeilijkheid op; hier geldt type II.

1. In woorden als **kerkweg**, **kerkstraat**, **zijstraat**, **dwarsstraat**, e.d., die alle koude samenstellingen zijn, krijgt het eerste deel reeds normaal het hoofdaccent. Nu blijkt dat hoofdaccent als het ware slechts één keer vergeven te kunnen worden in een samenstelling of samen koppeling. Wanneer dit rust op **kerk-**, **zij-**, **dwars-** of **duin-** dan blijft het daar ook op rusten, dus: DriehuiserKERKweg, LooiersDWARSSstraat, en ook Grote HOUTweg.

2. Een bijzonder nadrukkelijk accent in een eigen naam gaat in een samenstelling als hoofdaccent fungeren. Dus: JuliAnaplein, naast FrederiksPLEIN.

3. Wanneer een persoonsnaam bestaat uit een voornaam en een achternaam, dan krijgt steeds de achternaam het hoofdaccent in het tweetal. Ook dit hoofdaccent kan zich handhaven: Hendrik MANDEweg.

We merkten reeds op, dat persoonsnamen slechts zelden een onjuist accent krijgen, afgezien natuurlijk van die gevallen, waar die namen verkeerd gekozen zijn en een uitnodiging tot verhaspeling betekenen, zoals bijvoorbeeld Hygieaplein. Een merkwaardige uitzondering wordt gevormd door de gangbare uitspraak BilderDIJKstraat. Hier doet zich echter gelden dat zowel in plaats- als straatnamen DIJK het accent krijgt en meestal ook grammaticaal verdient. De in dit blad genoemde uitspraak WeissenBRUCHstraat wordt ook aannemelijk, wanneer we die uitheemse eigen naam op het gehoor 'vertalen' met Wijze BRUGstraat, en dan is de accentuering volkomen juist.

Het is ondoenlijk om binnen het kader van een artikel alle oorzaken van de verschillende accentueringen te noemen, laat staan het mogelijk te maken alle accentverschijnselen te rubriceren. Regionale accentgewoonten spelen een rol naast soms niet meer te achterhalen plaatselijke omstandigheden. Bij namen met vele lettergrepen kan het hoofdaccent enigszins onbepaald blijven, omdat het eigenlijke nooit die vertrouwde ligging krijgt als in een eigennaam hoort. Het komt pas tot rust wanneer men ertoe overgaat de lange straatnaam te bekorten (Van TUYLLweg uit: Van Tuyll van Serooskerkenweg).

Eén ding zal echter wel duidelijk geworden zijn: dat die speelse accentuering geen onordelijkheid als oorzaak heeft; er zijn velerlei taalkundig gezonde redenen waarom men een accent legt daar waar het volgens logische redenering niet hoort. Voor een goede beoordeling daarvan is het nuttig zich te verdiepen in de geografische en historische situatie van zijn naaste omgeving en in de soms verborgen eigenlijke betekenis van een der delen van een straatnaam. De namen uit de naaste omgeving helderen vaak veel op, omdat zij als voorbeeld kunnen hebben gediend bij de accentuering, al was het slechts om een tegenstelling te scheppen.

J.J.M. Bakker, lit. drs.

Vreemde talen leren!

Naar aanleiding van hetgeen in uw blad is opgemerkt over het vermogen van Nederlanders om vreemde talen te spreken, in het bijzonder naar aanleiding van het stukje van F. in Uw nummer van maart jl., zou ik gaarne een bijdrage willen leveren tot de gedachtenwisseling.

Ik ben het eens met degenen, die menen dat wij in het algemeen onze vaardigheid in het spreken van Frans, Duits en Engels niet moeten overschatten, ook al ontmoet men soms landgenoten, die een of meer van deze talen met een benijdenswaardige perfectie spreken. Het is m.i. echter ook waar, dat velen op grondslag van het taalonderwijs op onze middelbare scholen, na enige oefening in het betrokken land, 'zich aardig kunnen redden', vooral ook omdat zij na korte tijd in staat zijn de bewuste taal te **verstaan**.

De opmerking van de Zwitserse student, vermeld aan het slot van het stukje van F., verschuift echter de gedachtenwisseling naar een andere grondslag, en wel op een m.i. onaanvaardbare wijze. De vraag, of het niet beter zou zijn, dat wij, in plaats van drie talen te leren, één taal **góéd** zouden leren beheersen, miskent

namelijk het eerste doel van ons onderwijs in drie moderne talen. Dit doel is m.i. dat de Nederlander, met het oog op zijn internationale aanraking met drie verschillende taal- en cultuurkringen, althans leert elk van deze drie talen behoorlijk te **lezen**, zodat de kranten, tijdschriften, boeken en ook de correspondentie uit die landen voor hem toegankelijk worden. Zouden wij ons tot het onderwijs in slechts één vreemde taal beperken (en dan: tot welke?) om deze ook werkelijk actief te kunnen leren beheersen, dan zouden wij het moeilijk te overschatten voordeel van het begrip der andere twee talen overboord gooien. Wie, òf in het gewone maatschappelijke en zakelijke verkeer, òf in het hoger onderwijs in andere landen waar men meestal slechts één taal, de eigene, kent, te maken heeft gekregen met de beperkingen die hieruit voor de betrokken buitenlanders voortvloeien, kan alleen maar ons verplichte onderwijs in drie moderne talen prijzen. In ons hoger onderwijs kan zonder enig bezwaar literatuur in Frans, Duits en Engels ter bestudering aan de studenten worden opgegeven; voor Engelssprekende studenten zijn de boeken in de andere talen echter meestal gesloten boeken. Wie voorts de in aantal toenemende internationale bijeenkomsten van allerlei soort, waar de gelijktijdige vertaling van het gesprokene de bedoelde bezwaren voor tal van deelnemers opheft, bijwoont, ervaart dat in het - zeker zeer belangrijke - persoonlijke verkeer tussen de deelnemers in de wandelgangen, wij Nederlanders, die ons kunnen 'redden' in de drie talen, gemakkelijk aanraking met Fransen, Engelsen en Duitsers krijgen, alsmede met Italianen en Spaans sprekenden die zich meestal ook van Frans kunnen bedienen. Amerikanen en Engelsen staan voor een muur, wanneer zij Fransen, Duitsers, Italianen of Spanjaarden, die geen Engels kennen (en dat blijken er heel wat te zijn), willen aanspreken. Laten wij niet het kind met het badwater weggooien door naar de zo volledig mogelijke, actieve beheersing van slechts één vreemde taal te streven.

Prof. dr. mr. M. Rooij

U vraagt

en wij begrijpen waarom in deze tot nu toe verregende zomer taalmoeilijkheden u blijven kwellen. Lost u ter doding van uw vakantietijd kruiswoordraadsels op? Leest u mismoedig de krant, 'dat dagelijks pampier van kankeren en kiffen'? Streept er uit balorigheid zinnen in aan die u niet zinnen? Wij staan althans verbaasd over de enorme stapel vragen die we in deze zomermaanden moeten verwerken.. □

Tweecomponentig is, bijvoorbeeld voor scheikundigen, een handig woordje, gemakkelijker te hanteren dan 'uit twee componenten bestaande'. Het streepje kan, wat ons betreft, zelfs vervallen. Vergelijkbare woorden: tweelippig (uit de plantkunde), tweemotorig, tweeschalig (van schelpen), tweetakkig, tweetalig, tweetandig. Men noemt dit type een **samenstellende afleiding**; het doet wellicht wat 'Duits' aan, maar het is bruikbaar. Denk ook aan woorden als: zesdaags, eenbladig, eenhoofdig, driehoekig, vierbenig... en met alle mogelijke telwoorden -jarig, bijv. achttienjarig. □ Uit een zeer officiële rede: 'Alhoewel vaak gescheiden in de loop van de geschiedenis, maar toch gesproken uit eenzelfde beschaving, moest de aardrijkskundige buurschap onvermijdelijk hun beider lot zeer nauw verbinden.' We hebben de indruk dat hier iets hapert. Leest u het hoofdartikel van O.T. mei 1960 over de beknopte bijzin er maar eens op na. □ Alle jacht op taalfouten, aldus J.A. Meijers in een artikel in De Groene, heeft geen ander werkelijk nut dan het genoeg, door die jacht verschaft. Welnu, dat genoeg heeft zich iemand verschaft die artikel 6 van het Pandbesluit Land- en Tuinbouwongevallenwet '22, wijziging 29 aug. 1958 heeft vergeleken met het verbeterblad op Stb. 446, uitgegeven 25 nov. 1958. De

eerste tekst luidde: 'Een bedrijfsvereniging is niet bevoegd schuldbrieven te haren laste in pand te geven'. Volgens het verbeterblad moest dit verbeterd worden in: 'Een bedrijfsvereniging is niet bevoegd schuldbrieven te harer laste in pand te geven.' Wat is hier nu ver-**beter**-d? □ Dat genoeg wordt pas hevig als we iets kunnen schieten in overheidelijke literatuur. Zo lazen we in de officiële toelichting bij de formulieren voor de **volkstelling 1960**: 'Dit gezinslid is tijdelijk afwezig en moet u op de vragenlijst A vermelden.' Zo als het er nu staat, moet het afwezige gezinslid ons op de vragenlijst vermelden. Dit is vreemd en vinden wij vreemd. □ De komma achter het begin van een brief: 'Mijne Heren', is traditioneel; traditioneel is ook de daaropvolgende hoofdletter, die een kleine letter zou moeten zijn: 'Mijne Heren, Als antwoord op uw vraag delen wij u mede..' □ **Onderschrijden** heeft de minachting van velen opgewekt. □ Kriebelig zijn sommigen ook geworden over onder**g**ewaardeerd. Zo schrijft iemand: 'Ik vrees dat de verwarring bij onderwaarderen ontstaat uit verkeerde klemtoonlegging, omdat men "onder" wil stellen tegenover "over". Vergelijk **onderschatten** met **overschatten**; deze komen overeen met onderwaarderen-overwaarderen. De deelwoorden onderschat en overschat bieden geen moeilijkheid; daarom geef ik de voorkeur aan onderwaardeerd.' □ Voor zover wij nog iets van de spelling vóór 1935 weten had Hengelosch Dagblad Hengelo**o**sch Dagblad moeten zijn, maar zeker zijn wij niet van onze zaak. 'Een Hengelo's meisje' is niet goed Nederlands. Een Hengeloos meisje wel. Hengelo's pils - tweedenaamvals-s dus - lijkt ons aanvaardbaar, maar het bijvoeglijk naamwoord Hengeloos ware ons liever. □ Zo begrijpen wij (bij herhaling) nog steeds niet waarom allerlei officiële en half-officiële instanties zich Nederlands**sch** blijven noemen. Raken we die Duitse sch dan nooit kwijt? Wat heeft het voor zin Nederlands**che** Bank te blijven schrijven? Kunnen zulke namen niet een Nederlandse spelling krijgen? □ De sleutel van Woodruff is geen schijfsleutel, maar een **schijfspie**. □ Nieuwe voorstellen voor de benaming van de metro: **ogee** (afkorting van 'ondergrondse'), **buisspoor**, **ronspo** (ron hangt samen met rond en rotterdam), **ro** (rotterdamse ondergrondse), **trom** (tram rotterdam onder de maas; vergelijk tram-trom!), **tronder** (trein onder). Wel, ROTTERDAM, waar blijft u? □ Tot slot een zin om over te peinzen, in de niet aflatende zomerregen: 'Het is het de lezer volledig inkapselende vermogen van de geboren verteller, dat vóór alles Friedericy's verhalen - en ook een roman als "De laatste generaal" is toch eigenlijk eerder een omvangrijke vertelling te noemen dan wat men gemeenlijk, voorzover voor het genre een al-geldende definitie valt te geven, onder "roman" pleegt te verstaan - kenmerkt en dat ook in belangrijke mate bijdraagt aan het zo verrassend - evocatieve karakter ervan.'

Taal en publiciteit¹⁾

Bijzonder gelukkige omstandigheden hebben jarenlang het patroon van mijn werkdagen zó bepaald, dat ik de dag begon en eindigde tussen dennebomen en ongerepte natuur, maar mijn dagtaak mocht verrichten in het mij zeer dierbare Amsterdam. Daarom stond ik tweemaal per dag onder de kap van het Centraal Station in onze hoofdstad. Talloze malen heb ik daar moeten beseffen, dat ik leefde in twee wezenlijk verschillende werelden. Het 'eeuwig zingen der bossen' had op het station zijn tegenhanger, die ook nooit zijn mond hield. Uit talloze luidsprekers klonk daar altijd een stem. Ja, die stem! Zij is van niemand, slechts van een apparaat, en altijd praat zij, tegen iedereen. Of praten: zij schreeuwt, zij buldert, commandeert kinderen, vrouwen, arbeiders, directeurs, schooljongens. Deze stem is voor mij het symbool geworden van de moderne publiciteit.

1) Met toestemming van de redactie van Neerlandia (maandblad van het Algemeen Nederlands Verbond) nemen wij hier de rede over die drs. Bakker op het 34e Nederlandse congres te Gent, 20 mei 1960, heeft gehouden en die in juni in Neerlandia is verschenen.

Een symbool dat naar twee zijden betekenis heeft: aan de ene kant haar eeuwige, ongevraagde, luide verkondiging, die

onbereikbaar is voor antwoord, kritiek, commentaar; anderzijds maakt diezelfde stem de optelsom van alle tot luisteren gedwongen individuen tot een nameloos publiek. Hoe groot het machtsgebied van die stem is, bepalen reclamemensen in geldsommen met vele, vele nullen. Een ander, eenvoudig feit geeft ons een concretere indruk: in een willekeurig nummer van een willekeurige krant telde ik op 24 bladzijden 17 volle bladzijden reclame, dat wil zeggen 17 bladzijden buiten de controle van de redactie. Deze 17 pagina's waren voor die dag het vrije jachtgebied waarin het publiek het wild was. Het allervoornaamste wapen in dat jachtgebied is de taal. Maar wat voor een taal? Ik heb hier een gewoon Nederlands sigarettendoosje. Er komt één Nederlands woord op voor: 'prijs', maar dat staat op het strookje papier van de belasting. Alle andere woorden op alle andere sigarettendoosjes in Nederland zijn Engels. Hierin vinden we een hoofdkenmerk van de reclametaal: niet dat Engels, maar het feit dat reclametaal geen band kent met de moedertaal. Zeggen dat reclametaal internationaal is, betekent haar overschatten. Op zijn hoogst zou zij 'internationalerig' genoemd mogen worden.

Die vreemdtaligheid berust namelijk geenszins in hoofdzaak op de behoefte om buiten de nationale beperking te treden. Zij is een gevolg van diepere karaktertrekken van de reclametaal, karaktertrekken met maar weinig positieve waarde.

Reclametaal kent slechts één grondwet: effect. En dit is ook haar enige moraal, afgezien dan van de praktische overweging: de lezer niet ergeren.

In naam van die wet eist zij een onbeperkte vrijheid ten aanzien van de taal of juist: alle talen. Zij zoekt het woord dat als een bom inslaat, maar bekommert zich als een echte bommenmaker niet om de brokken. Taalkundig interesseert mij dit om meer dan één reden: 1. een taalkundig geweten schijnt voor vele reclamemakers nauwelijks te bestaan; 2. men doet met woorden wat men wil. Men vormt barbarismen en monsters uit brokstukken van alle talen. Naast Engels, Frans en Italiaans hanteert men de dode talen, maar het gebruik van Grieks en Latijn doet minder aan een klassieke opleiding denken dan wel aan lijkschennis.

Men gebruikt woorden op de manier die men wil en negeert de eigenlijke betekenis. Men rekt de functie van een woord uit tot er geen inhoud meer overblijft. Ze zijn met tientallen te tellen de woorden die in de reclame zijn stuk gegaan: prima, luxe, gegarandeerd, extra, speciaal enz. enz. Ieder goedklinkend woord loopt de kans in de reclame verlaagd te worden tot een krachtterm.

Ja, daar maak ik me nu zorgen over. De reclameman zal me vermoedelijk niet begrijpen. Waarom mijn leven vergallen met ergernis, als ik me toch gelukkig kan voelen met zijn 'prima, ongeëvenaarde, super de luxe, speciaal voor mij ontworpen door zijn eersteklas wereldspecialisten, zijn high class, high fi, hollywood, car fix, bigarella, rutonetta, superba, luxueuze, teenager, hyper synchronized, revolutionaire, powerglide, topman de luxe, de special first class fluid day cream cleaning, multicolor, extra-corrigerende pluspunten'?

Hij zal me niet begrijpen dank zij een vaak zeer duidelijke onwetendheid. En in hoeverre heeft zijn eigen werk hem reeds afgestompt? Dat mensen niet meer weten wat zij met woorden doen, kunt u zien op talloze gevels, zelfs bij religieuze instellingen (publiciteit wordt ook buiten het reclamevak bedreven!).

Wat snapt u taalkundig van een 'St. Josephhuis St. Theresia'? En hoe onschuldig is dit opschrift uit Parijs: 'École technique de l'Immaculée Conception'.

Ik sprak over onwetendheid. Is de reclameman wel in staat om te begrijpen wat hij de taal aandoet? Voor hem is een buitenlands woord beter dan een woord uit de moedertaal, zoals neonletters gaan boven geschilderde letters. Hieruit verklaar ik ook zijn gehechtheid aan eigen vaktitels als marketing man, account executive

en dergelijke. Deze schijnen inderdaad sterk gebonden aan een statusgevoel en wie in zo'n situatie zijn titel prijsgeeft, gooit zijn geestelijke bagage overboord.

Ik sta hier nu wel verwijten te maken aan de reclame, maar de reclameman is ook te beklagen: hij lijdt aan een onstillbare namenhonger. Maar is het nu volstrekt nodig daarvoor vreemde talen te misbruiken? Het Nederlands is nog niet uitgeput. Wanneer we zouden trachten alle eenlettergrepige woorden te vormen die er volgens de wetten van de Nederlandse woordvorming mogelijk zijn, dan komen we tot een aantal in de orde van 85.000; daarvan is slechts 3,6% verwezenlijkt; de rest staat vrij voor degene die een nieuw woord zoekt.

Mijn houding van kritiek en verwijt heeft nog een andere grond. Het blijkt namelijk zeer goed mogelijk om op een zindelijke wijze de taal te gebruiken voor reclame. Het zijn niet de geringste bedrijven die dit demonstreren: Coty, Citroën, I.C.I., Philips. Maar ik vraag me met twijfel af of juist ook de reclamemensen daarvoor oog hebben.

Verrijkt de reclame nu niet onze taal met al haar vondsten? Hier komen we aan een belangrijk punt: de fundamentele relatie tussen reclame en taal. Welnu, reclame verrijkt onze taal maar zeer zelden. Dit hangt samen met haar methode, met haar principiële taalkundige oppervlakkigheid. Reclametaal heeft als zodanig nog maar weinig trekken gemeen met echte taal; reclame gebruikt doorgaans taal slechts als grondstof, maar met miskenning van haar wezen.

Taal is een cultuurgoed, een instrument met een fijne structuur en onschatbare diensten. Dit instrument is te goed om alleen als kreet gebruikt te worden. Wie een viool hanteert om een spijker in te slaan, is een idioot. Wie voor dat doel eerst nog een stradivarius laat opsporen, is een zeer onbeschaamd mens. Dat reclametaal als een apart soort misbruik náást de taal leeft, blijkt wel hieruit, dat reclame geen taal-revoluties scheidt, dat zij zelfs geen absolute negatieve invloed doet gelden.

Maar wel draagt zij in belangrijke mate bij tot afstomping van het taalgevoel. Niet zozeer misschien door monstrositeiten, als wel door de mentaliteit die uit menige advertentie spreekt. Een mentaliteit die ik het duidelijkst getekend heb gezien in deze opmerking van een reclameman aan wie ik mijn taalzorgen blootlegde: 'Wat kan het Nederlands mij schelen? Alle taal is goed, als ze 't maar vreten'.

Deze onverschilligheid voor taal, voor zuiverheid van de woordenschat, voor de eigen betekenis der vormen gaat ons aan. De taal is niet van de reclameman en ook niet van 'het' publiek. Taal is de hoogste vorm van menselijke uiting; door onze taal tonen wij mensen te zijn, want wezens die denken. En met taal bedoel ik daarbij niet zomaar taalvormen in het algemeen, maar een compleet, zelfstandig cultuurgoed, een moedertaal met haar eigen wetten en haar eigen karakter. Die taal nu is te goed om als misbruikte trekhond te sjouwen voor de kar der reclame.

Het Genootschap 'Onze Taal'

HOUDT OP ZATERDAG 22 OKT. A.S. IN HET KURHAUS TE SCHEVENINGEN

ZIJN DERDE GROTE CONGRES

Houdt U die datum alvast vrij?

[Nummer 9]

Onze Taal in het openbaar

‘Regelmatig wijzen op de grote culturele waarde van een verantwoord taalgebruik moet op den duur gevolgen hebben, niet alleen bij hen die van nature goede neigingen hebben, maar een aansporing wel gebruiken kunnen, doch ook bij hen die gewekt moeten worden uit een sluimer, precies zwaar genoeg om bedwelming te zijn, precies licht genoeg om bij een vleugje wind verdreven te worden.’ Aldus een onzer grote dagbladen, De Tijd, in zijn commentaar op ons eerste taalcongres in oktober 1955. Vrijwel de gehele Nederlandse pers sprak toen vol waardering over het initiatief van ons Genootschap en in menig verslag kon men de hoop lezen dat, zoals Het Vaderland het uitdrukte, ‘hiermee een traditie wordt ingezet die zich over een lange reeks van jaren mag uitstrekken.’ De vijf jaar na die zaterdag in oktober kan men nog geen lange reeks noemen, maar het begin is gemaakt: 4 oktober 1958 werd de datum van het tweede congres, dat - gewijd aan de radio, reclame en pers - een zeer grote belangstelling trok.

Aan congressen is de laatste jaren geen gebrek. Specialisten komen bijeen om hun vakproblemen te bespreken; men ontmoet elkaar in de zalen en in de wandelgangen om nieuwe contacten te scheppen en oude te vernieuwen. Een congres van Onze Taal is echter geen congres van vakspecialisten; het verzamelt mensen voor wie het vraagstuk van een juist taalgebruik van grote betekenis is in hun leven. ‘Het Genootschap Onze Taal’ - aldus De Groene in oktober 1955 - ‘stelt onze taal ter voortdurende discussie. Het wekt zijn leden op en prikkelt ze, de taal eens als object van hun denken buiten hun denken te stellen. En slechts daardoor kan worden gewekt een wezenlijke belangstelling voor de taal, die de enige garantie is voor een zoveel mogelijk zuiver houden van die taal.’

Onze Taal organiseert in de komende maand **zijn derde congres**. Het zal worden gehouden op:

**zaterdag 22 oktober 1960 in het
Kurhaus te Scheveningen.**

Dit jaar zal ons onderwerp zijn: **de taal in het openbare leven**. Over twee vormen van taalgebruik willen wij in het bijzonder van gedachten wisselen: de taal van de overheid en de taal van het bedrijfsleven.

Bij het eerste onderwerp denken wij aan de taal van de ambtenaar, de taal in wetsartikelen, officiële bekendmakingen enz. Wij verwachten van de ambtenaar dat hij zich voor het publiek duidelijk verstaanbaar uitdrukt, maar mogen wij dat wel in alle gevallen van hem eisen? Talrijk zijn bijvoorbeeld de moeilijkheden bij het opstellen van wetteksten. ‘Ieder wordt geacht de wet te kennen..’; deze latijnachtige Nederlandse spreuk houdt in dat wij dan ook de wet moeten kunnen lezen. Moet de wetmaker rekening houden met de gewone taalgebruiker of met de taalgebruiker die tegelijk rechtsgeleerde is?

Wie oude jaargangen van O.T. doorbladert, vindt vele malen een aanval op de ambtelijke stijl. Zo'n aanval was soms goed doordacht en gegrond, soms lichtvaardig en onrechtvaardig. We staan tegenover het taalgebruik van anderen nu eenmaal altijd heel gauw met onze kritiek klaar en we zijn ons van de typische moeilijkheden in het vak van een ander veel te weinig bewust. Intussen blijft de spanning tussen

de eis van een 'waterdichte', kundige juridische formulering en die van de eenvoud en leesbaarheid voor het 'gewone' publiek.

In het bedrijfsleven zijn er eveneens taalmoeilijkheden te over. Zo klaagt men over het gebrek aan goede correspondenten; men verwijt de school dat ze de leerlingen 'niet heeft leren brieven schrijven', maar vergeet daarbij dat goed brieven schrijven pas in de praktijk zelf en niet op de schoolbank tot zijn recht komt. Het 'vak' van brieven schrijven leer je niet in een half jaar. Veel zou al gewonnen zijn als de stroefheid werd bestreden die menige zakelijke brief kenmerkt. 'Onder dankzegging berichten wij de ontvangst van uw brief, van de inhoud waarvan wij goede nota namen. - In vouwe dezès gelieve u aan te treffen. - Uw geeerde berichten dienaangaande met de grootste belangstelling tegemoetziende, verblijven wij. - De oorzaak van dit schrijven is gelegen in het feit, dat.. -

Niet alleen de correspondentie is voor menig bedrijf een moeilijkheid, maar ook het optreden in het openbaar door middel van de geschreven taal: advertenties moeten worden opgesteld in aantrekkelijke, originele bewoordingen, personeel moet worden aangeworven, in prospectussen en prijslijsten moeten artikelen worden vermeld die wel een Engels-Amerikaanse maar (nog geen?) Nederlandse naam hebben. Onze industrie is verplicht internationaal georiënteerd te zijn, maar mag zij zich, zonder verzet, geheel in taal laten 'verengelsen'? Sommige grote bedrijven hebben interne taalcommissies, die uitstekend werk verrichten; hun goede voorbeeld vindt echter nog te weinig navolging.

Het taalgebruik in de ambtelijke wereld en dat in het bedrijfsleven schijnen op het eerste gezicht weinig met elkaar gemeen te hebben. Toch is er meer gemeenschappelijks dan men aanvankelijk denkt. In beide gevallen tracht de mens met zijn medemens in contact te komen: de een geeft de ander opdrachten, inlichtingen; hij richt tot hem een verzoek, hij stelt een vraag; hij geeft uitleg bij inwillingen of weigeringen: kortom, de taal fungeert hier als communicatiemiddel bij uitstek. Schiet de mens hierin te kort, dan zal hij er niet in slagen zijn medemens te bereiken: onwil, onbegrip, wrevel zelfs kunnen het gevolg zijn. Daarom willen wij speciaal deze functie van de taal in onze gedachtenwisseling betrekken.

Het Nederlands, niet alleen als uitdrukking van onze cultuur, maar ook als 'verkeersmiddel', behoort, naar onze stellige overtuiging, ook de aandacht van onze overheid te hebben. Wel laat de taalontwikkeling zich (gelukkig!) zelden of nooit van hoger hand dwingen, maar toch dient de overheid met alle middelen te bevorderen dat ten minste de kennis en de waardering van onze taal groter wordt bij haar gebruikers. Met een beschouwing over die taak van de overheid willen wij het congres besluiten.

De meesten van ons zijn krachtens hun functie of beroep bij voortduring betrokken bij het 'openbare taalverkeer'. Daarom nodigen wij u gaarne uit ons congres bij te wonen. De bijeenkomst is vrij toegankelijk. In de ochtend - en in de middagzitting zijn er twee korte voordrachten van deskundigen voor wier bereidheid om op ons congres te spreken wij hier met grote nadruk onze dank uiten. Het ligt in de bedoeling om de spreekbeurten te laten volgen door een korte gedachtenwisseling. In de pauze wordt aan de deelnemers de gelegenheid geboden, in het Kurhaus de koffiemaaltijd te gebruiken; de prijs van deze maaltijd is f 3, -. Om organisatorische redenen moeten wij deze gebruikers van de koffiemaaltijd verzoeken *van te voren* het bedrag over te maken op de girorekening van de penningmeester van Onze Taal, 181661 te Leiden.

Wij zullen hun dan een bewijs van betaling sturen. Wij zijn ervan overtuigd dat het onderwerp uw belangstelling heeft en wij hopen u gaarne in Scheveningen te mogen begroeten.

Congres van het Genootschap Onze Taal

zaterdag 22 oktober 1960 in het Kurhaus te Scheveningen

10.15

opening door de voorzitter

prof. W.F.J.M. Krul.

10.30

voordracht door

de taal als communicatiemiddel

prof. dr. C.F.P. Stutterheim,
hoogleraar in de Nederlandse taalkunde
aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

11.10

voordracht door

de ambtelijke taal

mr. A.F. Kamp,
dijkgraaf van het Hoogheemraadschap
Noorderkwartier.

11.50

gedachtenwisseling

12.30-14.00

pauze-koffiemaaltijd

14.00

voordracht door

de taal in het bedrijfsleven

dr. Joh. Scheurer,
personeelschef van Van der Heem N.V.
te Den Haag.

14.40

gedachtenwisseling

15.00

voordracht door

de taak van de overheid inzake de Nederlandse taal

prof. dr. G. Stuiveling,
hoogleraar in de Nederlandse letterkunde
en de taalbeheersing aan de Universiteit
van Amsterdam.

15.45

sluiting door de voorzitter.

‘Eigenlijk betekent het...’

Veelvuldig komt het voor dat wij een strijd moeten beslechten inzake de betekenis van een woord. Als men dan teleurgesteld is over de uitspraak, horen we wel eens het argument: u kunt wel gelijk hebben, maar **eigenlijk** betekent het... En dan volgt niet wat het woord betekent maar wat het betekende. Hoe gevaarlijk dit argument is, moge het onderstaande u leren. Het is een beschouwing, overgenomen uit een artikel van prof. Walch in Onze Taal van vijfentwintig jaar geleden. Oude nummers van ons blad zijn zeldzaam. Wij menen u een dienst te bewijzen door de vroegere beschouwing, zij het hier en daar iets gewijzigd, te laten herdrukken.

‘Eigenlijk betekent het...’, dat hoort men vaak, wanneer er over het al of niet juist gebruiken van een woord wordt gesproken; een soort redetwisten waarvan in meer dan gewone mate de waarheid geldt, dat uit de botsing van de meningen de waarheid te voorschijn springt. Althans..., wanneer men bij die besprekingen zich voortdurend laat leiden door zijn **gevoel**. Het is echter een feit, dat onze Nederlandse geestesgesteldheid zodanig is - psychologen mogen dit nader uitwerken -, dat men zich gewoonlijk **niet** bij het gevoel bepaalt, doch een beroep doet op het weten: het historisch weten, de geschiedenis van een woord. Maar dan is men op de verkeerde weg. De geschiedenis van een woord is heel belangwekkend, wanneer men zich er rekenschap van wil geven, wat een woord betekend heeft, en ook hoe het van betekenis veranderd is; omtrent de zin in het heden echter geeft ze geen afdoend bescheid. Men behoeft maar enkele dagelijks gebruikte woorden te bekijken, om hiervan overtuigd te zijn. Het zelfstandig naamwoord **gulden** is al een zeer treffend voorbeeld! Het is een gesubstantiveerd stoffelijk bijvoeglijk naamwoord, uitdrukkend dat men met een munt van **goud** te doen heeft... Maar we zeggen, zonder hier een ogenblik aan te denken: ‘Wil je een **zilveren** of een **papieren** gulden?’ En we mogen dat zeggen zonder blikken of blozen, want ‘gulden’ betekent **niet** ‘gouden munt’; het heeft dat alleen maar betekend. Zoals een **oorijzer** eenmaal inderdaad van **ijzer** was; nu spreken we - en we blikken of blozen weer niet! - van een **gouden oorijzer**. Zoals we ook spreken van een tinnen of porseleinen **bord**; ofschoon het woord ‘bord’ vroeger een voorwerp aanduidde van **hout**; het woord is verwant met het Duitse **Brett**. Deze voorbeelden zijn met talrijke andere te vermeerderen. Denk aan ‘een beetje’. Oorspronkelijk betekent het ‘een hapje’ (‘beet’ is een afleiding van ‘bijten’; zoals ‘morceau’ van ‘mordre’). Maar, zo min als bij ‘bitter’, denkt men meer daaraan; men spreekt ook van ‘een beetje water’, ‘een beetje rust’, ‘een beetje plezier’; - en dat ‘beetje plezier’ behoeft helemaal geen hap- of wel eetgenoegen te wezen! Men spreekt zelfs van ‘een beetje muziek’; in 't Frans van ‘un morceau de musique’.

De etymologie van een woord is eigenlijk inzake de betekenis-in-het-heden nog minder betrouwbaar dan uit deze soort voorbeelden blijkt. In de eerste plaats is daar namelijk nog de verschillende **kleuring** die een woord ondergaat. Als Vondel zegt:

Heel d'aarde lag in slaap verzopen,

dan heeft dat ‘verzopen’ een **plechtige** klank, wel heel anders dan thans! Men kan dus ook niet naar een klassieke dichter verwijzen, om daarmee de ‘juiste’ **gevoelsschakering**, die een woord eigen is, te betogen! Een ander merkwaardig voorbeeld te dezen is een vers uit de Lucifer:

Verzamel in der yl een heir van dikke drommels:

dat wil zeggen: van dichte drommen. En nu was Vondel, toen hij dit vers schreef, wel door-en-door Hollands geworden wat zijn taal betreft, niet meer 'Brabants', zodat een beroep op dialectisch verschil hier ook niet zou opgaan. Evenmin als bij het woord 'slecht', dat **ook in Holland** in de zeventiende eeuw 'eenvoudig' betekent; oorspronkelijk betekent het 'effen', 'gelijk'; vandaar 'slechten' (= met de grond gelijk maken) en 't figuurlijke 'beslechten'. Dat 'slecht' gaat dan betekenen 'gewoon', 'gewoontjes' en dan: 'minderwaardig'. Die laatste overgang zien we precies zo bij het Franse 'ordinaire'; in de **latere** betekenis ook door ons overgenomen.

Wat zegt ons de geschiedenis van een woord als 'creatuur' voor de betekenis? De geschiedenis zegt véél, maar blijve, alweer, liefst buiten beschouwing, wanneer bijvoorbeeld de rechter zou moeten uitmaken of dit woord beledigend moet worden geacht of niet. De oorspronkelijke betekenis, die zeker niet beledigend is, vinden we nog in bijbelse taal. Maar daarnevens heeft zich de geringschattende betekenis ontwikkeld die het woord nu bij 't volk heeft, terwijl we het in het Brabants, in vroeger eeuwen - bijvoorbeeld in het spel van Lanseloet ende Sanderijn -, met **eerbied en bewondering** gebruikt vinden.

Gaan we nu nog verder uit elkaar gelopen dialecten vergelijken, dan is het verschil in betekenis uiteraard dikwijls nog veel groter; denk aan het Middelnederlands 'quene', een in den regel met geringschatting gebruikt woord voor 'vrouw', terwijl het in het Engels het woord werd voor de eerste vrouw, the queen. Gaan we de vroegere verwanten van 'quene' na, dan vinden we een volkomen neutrale betekenis, die van 'vrouw', 'mannin'.

En het woord 'vrouw' zelf, wat is de betekenis daarvan in de loop der tijden niet veranderd! In het Gotisch betekent het (fraujo) heerseres; 't vrouwelijk van frauja = heer(ser). Van dat mannelijke woord hebben we nog verwanten in vroom(diensten) en in 't Duits Frohn (leichnam). Wie zou dat **mannelijke** woord nog kunnen herkennen in **vrouwenakker** of **Franeke**: 'akker die bezit is van een heer'? Ons 'vrouw' heeft nog in zeer enkele gevallen zijn oude betekenis behouden: het vrouwelijk van 'baas' ('kom eens bij de baas, kom eens bij de vrouw', tegen huisdieren gezegd) en 'Mevrouw', als aanspreektitel van een vorstin. Trouwens, is ons woord 'heer' niet bezig precies dezelfde weg te gaan? Bij 'mijnheer' denken we helemaal niet meer aan de oude betekenis van 'heer', getuige ook de vervorming tot 'meneer'; 'sinjeur' is de 'heer' op deze afdalende weg voorgegaan.

Het aantal voorbeelden is uiteraard tot in het oneindige uit te breiden, maar het is niet ons doel, hier een verzameling merkwaardige levens - geschiedenissen van woorden te geven. Enkel maar **enige** bewijzen, dat men nooit, wanneer men twist over de betekenis van een woord, moet gaan argumenteren met vroegere betekenissen. Dan zou men ook tot het besluit moeten komen dat 'smijten' **eigenlijk** 'smeren' betekent (of, als men het minder ver ophaalt, 'slaan') en 'verwaten': vervloekt en 'oorbaar': nuttig en 'tuin': heining. Enzovoort!

Nederlands in de landbouw

Van de Werkgroep Taalgebruik Landbouwtechniek kregen wij een zeer goed verzorgd boekje toegestuurd 'Aanbevolen woorden in de land- en tuinbouwtechniek'. De taak van deze werkgroep was: het aanbevelen van goede Nederlandse woorden voor machines, werktuigen en gereedschappen, die in land- en tuinbouw worden gebruikt. De woorden zijn in tien groepen onderverdeeld, ten gerieve van specialisten in bepaalde soorten werktuigen. Hieronder bieden wij u een aantal woorden aan die als vertalingen zijn aanbevolen.

Wij wensen de Werkgroep van harte geluk met het bereikte resultaat. De vertegenwoordigers van land- en tuinbouw hebben een goed, opbouwend stuk werk afgeleverd, waarvoor wij hun dankbaar moeten zijn. Het boekje kan men aanvragen bij het Centrum voor Landbouwpublicaties en Landbouwdocumentatie te Wageningen.

all purpose tractor	rijenteelttrekker
gearing	overbrenging
Geräteträger	werktuigtrekker
Hecklader	achterlader
integral implement	aanbouwwerktuig
rowcrop tractor	rijenteelttrekker
toolbar	werktuigbalk, werktuigraam
tractor	trekker
uni-tractor	werktuigtrekker
angledozer	schuiftrekker
brushbeater	struikenklapper
brushcutter	kneusrol
brushrake	struikenhark
culticutter	kneusrol
digger	(motor)graafschop
dragline	sleepgraver
drainploeg	greppelploeg
dumper	domper
landleveler	landschaaf

ripper	grondbreker
rootcutter	wortelsnijder
rooter	grondbreker
rootrake	wortelhark
rotary hoe	bladenfrees
scoop	trekkerschop
scraper	schraapbak
stumper	stobbelichter
traxcavator	hefschop
treedozer	boomduwer
combi-egge	schudeg
disc tiller	stoppelschijvenploeg
furrower	geulentrekker
Herse	(rollende) stereg
Krümelegge	(rollende) stereg
meeker harrow	schijvensleep
offset disc harrow	verstekschijveneg
one way disc	stoppelschijvenploeg
one way plough	keerploeg
tandem disc harrow	dubbele schijveneg
two way plough	tweelingploeg
assist feed planter	halfautomatische poter, halfautomatische pootmachine
furrower	geulentrekker
manure spreader	stalmeststrooier
beetgapper	rijendunner
culticutter	kneusrol
heater	luchtverwarmer
hurry-up	geulentrekker
Mutterteil	kraageind
pulverisateur	rugspuit
set	stel
snapcoupler system	klikkoppeling
speedsprayer	snelspuit
T-jet	spleetdop
trickle irrigation	druppelbevloeiing
Vaterteil	steekeind

beetloader	bietenlader
bunker	verzamelbak
combine	maaidorser
hay-chopper	veldhakselaar
Knickzetter	hooikneuzer-verspreider
pick up	opraper
rotobeater	loofklapper
Schwingzetter	hooiverspreider
self propelled	zelfrijdend
bouncing grader	kaatssorteerder
clipper	zaadschoner
Wurfhäcksler	werphaxselmachine
loose housing system	loopstal
milking parlour	doorloopmelkstal
pallet	stapelbord
catwalk	loopplank
iron monkey	beweegbare werkstelling

Kanttekeningen bij ‘taal en publiciteit’

1. **Het sigarettendoosje.** Iedereen weet, dat vrijwel alle sigaretten, die hier gerookt worden ook hier in Nederland gemaakt worden. Wij roken echter hier in hoofdzaak ‘Engelse’ of ‘Amerikaanse’ sigaretten en ik neem aan, dat deze Engelse tekst in hoofdzaak dient om deze Engelse of Amerikaanse smaak te suggereren. Hier heeft het gebruik van het ‘buitenlands’ dus kennelijk een redelijke bedoeling.

2. Deze bedoeling vindt u ook bij vele andere artikelen. Dit buitenlandse tintje is in hoofdzaak toch wel een gevolg van een sterk snobisme van de Nederlander als het om het buitenlandse artikel gaat.

3. Het stamland van de reclame is ongetwijfeld de Verenigde Staten en daardoor is zeer veel vakliteratuur in het Engels en dit beïnvloedt uiteraard sterk het vakjargon. Overigens deel ik volkomen uw mening, dat ook reclamemensen ‘status-seekers’ zijn en liever marketing-man zijn dan marktonderzoeker.

4. Een punt, dat in vermeld artikel buiten beschouwing is gebleven, is echter het experimenteel taalgebruik en op dit punt acht ik toch wel een sterke band met de moedertaal. Vooral bij de steeds belangrijker wordende markt van de ‘teenagers’ speelt dit een grote rol. Ik geloof, dat bij geen andere bevolkingsgroep de betekenis en de gevoelswaarde van de woorden zo snel wijzigt als juist bij deze groep en dat het voor de reclameman buitengewoon moeilijk is om de eigen taal of het eigen taalgebruik van deze groep te blijven volgen. Neemt u bijvoorbeeld het woord ‘fijn’. Dit woord betekende geruime tijd ‘het beste en het mooiste’ en was de grootst mogelijke waardering, die deze groep kon uitspreken. Een van de belangrijkste invloeden op de reclametaal is juist de taal van deze jeugdige personen.

5. Dat een oudere bevolkingsgroep dit verschijnsel dikwijls als barbarisme ziet, is begrijpelijk, omdat zij dit taalgebruik van de huidige jeugd helemaal niet kent. Het

is helaas zo, dat deze groep van 'teenagers en nozems' slechts een gering contact heeft met het gezin en thans een geheel eigen milieu vormt.

6. Ik ben echter ook van mening, dat de reclame en de publiciteit veelal een slechte zeef zijn om dit taalgebruik te reguleren.

P. Hörmann.

[Nummer 10]

Man spricht Deutsch

Wij bieden u onze verontschuldiging aan voor het late verschijnen van dit nummer. De voorbereiding van het congres heeft ons vrijwel de gehele maand oktober in beslag genomen.

De voordrachten, tijdens het congres gehouden, zullen in een van de komende nummers worden opgenomen.

De burgemeester van Zandvoort heeft deze zomer zijn gemeentenaren aangeraden wat minder Duits op de winkelruiten te schilderen. Zimmer zu vermieten, man spricht Deutsch. Of dit advies iets geholpen heeft, weten we niet. Het is te hopen dat de burgemeesters van de gemeenten in de zg. bollenstreek, van Edam-Volendam, van Marken en van nog zoveel andere bezienswaardige plekken gronds het voorbeeld van hun Zandvoortse collega zullen volgen.

Is het niet dwaas dat een koekjeswinkel voorzien is van een bord: geopend - geöffnet - geopened - ouvert? Al die Zwiebel-bordjes tussen Leiden en Haarlem doen je denken aan de bezettingstijd. In de smalle, schilderachtige straatjes van Volendam krioelt het van het kromme Engels, Frans en Duits. Hoe cleaner zou het dorp er uitzien zonder al die tot geld verlokken opschriften! Zou nu een buitenlands toerist zich niet teleurgesteld omdraaien, wee en misselijk van al dat foreign Dutch?

In ons land moeten we vreemde talen leren; dat heeft zijn nut. Wie zich daartegen verzet, miskent onze positie in de wereld. Het is volkomen begrijpelijk dat de handeldrijvende middenstand in onze toeristengebieden de buitenlanders, als het enigszins kan, in hun eigen taal helpt; men kan ook niet van een buitenlander die in twee, drie dagen ons land 'doet', verwachten dat hij Nederlands beheerst, en de taal van de klant is koningstaal... Maar men hoede zich er toch voor **belachelijk** te worden! Ons strand is toch geen wingewest van een vreemde mogendheid... Hebt u wel eens naar de mening van een buitenlands toerist gevraagd over dat buitenlandse gedoe van de kruideniers? **Onze** ervaring is dat de meeste buitenlanders zelf het dwaas vinden. Ze komen er heus wel achter dat koffie Kaffee is en dat bollen Zwiebeln zijn en kamer Zimmer is.

De Prov. Zeeuwse Courant (29-9-1960) heeft een fel stuk opgenomen van een Vlaming uit Knokke, die zijn zomervakantie aan het Nederlandse strand in Cadzand heeft doorgebracht.

De Vlaamse toerist voegt er nog een beschouwing aan toe over de spelling van onze Nederlandse aardrijkskundige namen. Hij heeft een interessant argument voor de vereenvoudiging van die spelling waaraan wij - eerlijk gezegd - nooit gedacht hadden.

'Voor een Vlaming die weet hoe ontzettend hard de strijd voor het Nederlands in België is, die van de Belgische kust - waar hij geboren en getogen is - vlucht om het onwaardige vertoon van de verfransing niet langer te hoeven aanzien, voor zo'n Vlaming is een verblijf aan de Nederlandse kust een "van de drup in de regen lopen". Overal zie je de bordjes "Zimmer zu vermieten" en wat weet ik nog meer van Duitse opschriften. Daarbij word je door de Duitsers gewoonweg onder de voet gelopen. In de enige kruidenierszaak die er bij het strand te Cadzand is kun je op zijn minst 5 Duitse illustraties krijgen, tegen één Nederlandse;

Duitse pockets zijn er bij de vleet, vrij veel Engelse en Franse, maar haast geen Nederlandse. Op de winkelruit prijkt reclame voor Duitse

weekbladen. Je stelt vast dat de plaatselijke bevolking je halsstarrig in 't Cadzands blijft te woord staan, terwijl velen hun best doen om de Duitsers in het Duits te antwoorden.'

'Geld heeft geen reuk. Nog afgezien van het feit dat de Nederlanders met die tegemoetkomsten de intelligentie van de Duitsers onderschatten en de hunne overschatten, vraag ik me af wat een Nederlandse toerist eraan zou hebben als hij in Tirol niets als Nederlandse opschriften zou vinden, gesteld dat de Oostenrijkers dit zouden willen doen. Men gaat toch precies op reis om iets anders te vinden. Zo leggen we ons in Joego-Slavië bij het Cyrillische schrift in de stations neer, ook al brengt het ongemakken mee, en ook al zijn het Servisch en Kroatisch geen wereldtalen. Een slager zal heus niet minder verkopen als hij alleen worst en zuurkool aanbiedt, en geen Wurst und Sauerkraut.

Veel Nederlanders, ook Zeeuwsch-Vlamingen, zullen die bezorgdheid en ergernis niet begrijpen. Laat ze de Belgische kust bezoeken: met geen vergrootglas zullen ze van Knokke tot De Panne (60 km) één gezegend woord Nederlands op de uitstalramen en op de hotels vinden. Toch is de Belgische kust Nederlands taalgebied; de bewoners praten net als de Zeeuwen West-Vlaams; hun kinderen krijgen op school les in het Nederlands. Als iemand 50 jaar geleden zou voorspeld hebben dat een al te grote toegeeflijkheid aan de Franstalige toeristen te Knokke en elders zou leiden tot een integrale verfransing van het straatbeeld, dan zou men die onheilsprofeet de woestijn ingestuurd hebben. Wie nu waarschuwt voor een totale verduitsing van het straatbeeld aan de Nederlandse kust, dreigt hetzelfde lot te ondergaan. Toch hoeft men geen profeet te zijn om dat te voorspellen.'

'Iedereen weet dat de grens van Cadzand naar Hulst kunstmatig is, zij het ook feitelijk. Die grens mag niet hinderen. Laat Zeeuwsch-Vlaanderen zich alvast gaan voorbereiden op zijn bemiddelingsrol tussen de verscheurde en bedreigde Nederlanden. Straks als de Deltawerken tot stand komen zal het een reusachtige taak hebben. Dan is de afstand tussen Veurne en Rotterdam via Vlissingen niet zo veel groter meer dan tussen Veurne en Brussel.

De Zeeuwen kunnen zich op hun taak voorbereiden door een gezonde taalpolitiek. Waarom doorgaan met het spellen van de plaatsnamen als Knokke, Maldegem en Eeklo op de ouderwetse manier: Knocke, Maldeghem en Eekloo? De Zeeuwen moeten weten dat de Fransdolle Belgen ook die middeleeuwse spelling willen handhaven om hun apartheidspolitiek te steunen. Zo zullen ze Knocke schrijven, Maldeghem, Eekloo, Assche, Schaerbeek enz.... Die plaatsnamen hebben ze niet kunnen verfransen zoals Brugge (Bruges) Brussel (Bruxelles) Gent (Gand) Roeselaere (Roulers) Kortrijk (Courtrai) Den Haag (La Haye) Vlissingen (Flissingue). Dan hebben ze maar gebruik gemaakt van de vereenvoudiging van de spelling om de oude spelling als de meest "Franse" te handhaven.

De argeloze lezer zal nu begrijpen waarom een "Knocke" op de wegwijzers in Nederland ons een doorn in het oog is.'

We zijn via de middeleeuwse spelling en het Frans wel wat afgedwaald van ons onderwerp: man spricht Deutsch. Bij discussies over taalverschijnselen is het gevaar groot dat men van de hak op de tak springt.

Er is nog iets waar wij de aandacht op willen vestigen. Verreweg het grootste deel van de Duitse toeristen is afkomstig uit de Duitse grensstreken en uit het dichtbevolkte Roergebied, reservoir van miljoenen mensen. **Juist in die streken** is in de laatste tijd een beweging aan de gang om aan het Nederlands meer bekendheid te geven. De taaldocent Josef Kempen uit Keulen heeft er in O.T. over geschreven, hij heeft erover gesproken in een voortreffelijke uitzending voor de Nederlandse radio. De Nederlanders - zo heeft hij betoogd - nemen hun taal zelf niet au sérieux, want ze komen ons (de Duitsers) overal tegemoet met wat zij terecht of ten onrechte als Duits beschouwen! En juist voor de mensen uit de grensstreken en het Roergebied is dit zo volkomen verkeerd, daar menigeen uit die streken het Nederlands (via het grensdialect) zelfs vertrouwder in de oren klinkt dan het officiële Hoogduits!

Een opschrift in het Duits dat waarschuwt tegen zwemmen op gevaarlijke plaatsen, is volkomen in orde: hier staan mensenlevens op het spel. Maar elke beuzeling - ter wille van het buitenlandse geld - vertalen in koeien van letters is in strijd met de nationale waardigheid; althans - men vergeve het ons - wij kunnen het niet anders zien.

Op de laatste jaarvergadering van de Deutscher Sprachverein hebben drie Nederlanders, op uitnodiging van de Duitsers, een voordracht gehouden over het Nederlands. De Duitsers hebben onze taal, tijdens die gelegenheid, alle eer gegeven die haar toekomt. Wie van hen als toerist in Nederland was geweest, laakte de zucht van de Nederlanders om alle mogelijke wisselwoorden in het Duits te vertalen. Zij wilden ons land leren kennen en al dat man spricht Deutsch op de Nederlandse ruiten is daarbij nul en van gener waarde.

Taalpolitiek

Het **woord** taalpolitiek is tot nu toe in ons blad waarschijnlijk maar heel weinig gebruikt. Een zekere huivering om het zo sterk met gevoelswaarde belaste woord 'politiek' in verbinding te brengen met 'taal' heeft ons weerhouden van de samenstelling taal + politiek. Dat neemt niet weg dat we nu al vele jaren lang aan taalpolitiek 'doen'.

We hebben het woord gevonden in een belangrijke redevoering die Dr. C.A. Zaalberg in september 1960 heeft gehouden bij de opening van het studiejaar van de Haagse School voor Taal- en Letterkunde. De rede is getiteld 'de taalleraar als taalpoliticus'. De inleider omschrijft het begrip als 'beleid met betrekking tot de taal'. Taalpolitiek voert ook een regering 'die het gebruik van een bepaalde taal op de scholen of in officiële publikaties niet toestaat, of wel het besluit neemt om een streektaal te doen onderwijzen naast of met uitsluiting van de landgemene taal, of wel zekere wijzigingen in de taal bevordert'.

Zaalberg ziet de taak van de taalleraar als taalpoliticus als volgt. 'De leerlingen moeten de moedertaal mondeling en schriftelijk leren beheersen; ze moeten uit de vreemde talen zo zuiver leren vertalen dat ze niet in de verleiding komen om onnodige barbarismen in mond of pen te nemen. Ze moeten van de plaats van het Nederlands in de wereld en in onze volksgemeenschap voldoende op de hoogte zijn om zich op een taalpolitiek verantwoorde wijze te gedragen en van kwesties als taal en dialect, spreken en schrijven, taalverandering en purisme zoveel weten dat ze geen onjuiste ideeën daarover koesteren of verbreiden.'

De inleider verdedigt, wat hij noemt: de **wet van de kleinst mogelijke taalveranderingen**. De natuurlijke houding van de taalleraar is immers conservatief waar het de moedertaal betreft: hij brengt de kinderen de taal bij van het verleden en van zijn eigen generatie en staat vreemd tegenover de veranderingen die het jonge geslacht in de taal aanbrengt.

Met een aantal boeiende voorbeelden illustreert Zaalberg zijn inleiding. **Welhaast** (= weldra) wordt nu gebruikt in de betekenis van **bijna**; een woord als **leuk** werd vroeger nog als onbeschaafd beschouwd; zal het met **mieters** dezelfde kant opgaan? Anglicismen als **recentelijk** (recently), **tiara** (waar wij 'diadeem' bezigen), **climax** (hoogtepunt), **formule** (waar wij 'recept' bedoelen), **pathetisch** (pathetic = aandoenlijk), **gedood worden** (to be killed = om het leven komen) vinden in zijn ogen geen genade. Evenmin germanismen als **beëindigen**, **aantrekken** (= aanwerven), **overzien** (over het hoofd zien), **middels** (= door middel van). De moderne taalwetenschap geeft niet zo graag strikte normen voor het gebruik van een levende taal. Een taal verandert (gelukkig!) nu eenmaal en men zou volstrekt blind en doof zijn als men dit feit niet wilde erkennen. Toch vraagt de gebruiker om normen. Hij is er niet mee geholpen als - gelijk men dat wel zo zegt - 'alles maar mag'. Het doet ons daarom deugd dat een modern onderzoeker als Zaalberg erkent dat uit 'taalhygiënische overwegingen' waakzaamheid betracht moet worden tegenover allerlei nieuwe vormingen en barbarismen.

Dat men bij het bepalen van normen met veel beleid te werk moet gaan en zich soms erbij neer moet leggen dat ook een andere, zelfs 'tegengestelde' norm verdedigbaar is, hebben wij meer dan eens uiteengezet. Een aardig voorbeeld van 'tegengestelde' normen geeft Zaalberg met het beruchte woord **schijnbaar**. In vele taalboekjes wordt **schijnbaar** in de betekenis van **blijkbaar** afgekeurd. Anderen hebben het woord in bescherming genomen; immers, zoals 'blijkbaar' betekent 'het blijkt dat', mag 'schijnbaar' betekenen 'het schijnt dat'. Prof. C. van Haeringen gaf daarvan het voorbeeld: het straatoppervlak is een beetje vochtig, het heeft dus **schijnbaar** geregend (= het schijnt dat). Het gewraakte woord zou dus een wat geringer zekerheid aangeven dan 'blijkbaar'. Van groot belang is ook de klemtoon die aan het woord wordt gegeven. Het zou ons hier te ver voeren als wij de argumenten pro en contra zouden behandelen. Wij hebben Zaalbergs voorbeeld alleen aangehaald om te tonen hoe men over de kwestie 'goed Nederlands of niet' van mening kan verschillen. De inleider kiest partij **tegen** 'schijnbaar' in de betekenis van 'blijkbaar' en hij adviseert de mannen van de stijlboekjes dit woord 'niet van zijn verbodsbordje te bevrijden'. Wij zullen het bordje laten staan.

Nederlands(ch)

(A.R.) Mag ik even reageren op uw opmerking: 'Wat heeft het voor zin Nederlandsche Bank te blijven schrijven? Kunnen zulke namen niet een Nederlandse spelling krijgen?'

Nog ervan afgezien of Nederlandsche on-Nederlands gespeld is, zou ik u willen vragen waarom of u met uw voorbeeld zo ver van huis gaat. Neemt u liever 'Nederlandsche Uitgeversmij' zoals vermeld in de kop van elk nummer van Onze Taal! Bij informatie zou uw uitgever u waarschijnlijk een afdoend antwoord gegeven hebben: voor natuurlijke personen ligt de schrijfwijze van de naam verankerd in de geboorte-akte. Wijziging van de schrijfwijze gaat niet 'op en neer' met de talrijke spellingsvoorschriften der laatste decennia maar is slechts mogelijk op een in de wet vastgelegde wijze.

Zo ongeveer ook bij rechtspersonen: de naam ligt vast in de statuten. Wijziging is slechts mogelijk bij besluit tot statutenwijziging bijv. van de algemene vergadering van aandeelhouders (als op die vergadering - zoals gebruikelijk - niet het vereiste quorum aanwezig is, dan zal zelfs een tweede vergadering nodig zijn), welk besluit eerst rechtskracht verkrijgt na het krijgen van de ministeriële goedkeuring en publikatie in de Staatscourant.

Vreemde talen

In verband met de bijdrage van Prof. Dr. Mr. M. Rooij in het augustusnummer, zou ik toch zonder het minste fanatisme, willen opmerken, dat ik nagenoeg heel Europa bereisd heb en overal terecht gekomen ben met Engels of Duits, behalve in Frankrijk, België (Brussel en Wallonië) en Frans-Zwitserland. In het overige Europa staan de Franssprekenden voor een muur, naar mijn mening. Als we vreemde talen aanleren, zou het praktisch gesproken in deze orde van belangrijkheid dienen te geschieden: Engels, Duits, Frans.

Dr. J. Peeters, Antwerpen

Het vooruitwijzende 'er'

Veel schrijvers hebben de gewoonte een overmatig gebruik te maken van woorden als ervoor, erin, erover enz. Ik meen dat dit een verslappende invloed op de stijl heeft en dat men het daarom zoveel mogelijk dient te vermijden.

Ik geloof dat men dit kan bereiken door meer zelfstandige naamwoorden te gebruiken in plaats van de thans bij velen voorkomende infinitieven. Gaarne zal ik dit met een aantal voorbeelden bewijzen.

Iemand zegt: 'Hoe kom je **erbij** zo iets voor te stellen?' Hij gebruikt dan 'erbij' zonder dat bekend is, waarop dit woord slaat. Dit komt eerst later uit.

Het is toch veel duidelijker te zeggen: 'Hoe kom je bij zo'n zonderling (dwaas) voorstel?'

Of: 'Ik zal mij **ertoe** bepalen u mede te delen dat'... Hier klinkt m.i. ook weer beter: 'Ik zal mij tot de volgende mededeling bepalen.'

Of: 'Hij stelt er geen belang in dat de Kamer dit zal behandelen'. Ook hier zou ik liever zeggen: 'Hij stelt geen belang in de behandeling van dit onderwerp in (door) de Kamer.' Men zégt: 'Hij drijft er de spot mee dat je zo bang bent'. Korter en beter is: 'Hij drijft de spot met je vrees'. In de gewone spreektaal komt dit 'er' zoveel voor dat men het ook in de schrijftaal geregeld kan aantreffen, m.i. zonder dat dit tot verheldering bijdraagt.

Men zegt: 'Je moet ermee rekenen dat je heel wat risico's loopt'. Maar men kan korter en duidelijker zeggen: 'Je moet met tal van risico's rekening houden'.

Men passe deze redenering eens toe op een aantal uitdrukkingen, die men tegenwoordig meestal gedachteloos van een overbodig 'er' voorziet. Als zulke noem ik: zich verheugen op, vreugde scheppen in, lust hebben in, zich bemoeien met, verwijzen naar, lachen om, nieuwsgierig zijn naar, pochen op, te spreken zijn over, willen weten van, gevoelig zijn voor.

Al deze werkwoorden kan men geregeld met een 'aankondigend' er horen gebruiken, ofschoon het m.i. in geen enkel geval bepaald nodig is en de stijl steviger wordt, 'beter op zijn poten staat', indien we ze zonder 'er' gebruiken.

Het spreekt vanzelf dat sommige van deze werkwoorden in volstreekte zin gebezigd zijn, (dus zonder nadere aanduiding) niet onder deze regel vallen. Ik noem b.v. deze: 'Ik heb **er** geen vertrouwen in', waartegenover staat: 'Ik heb geen vertrouwen in zijn uithoudingsvermogen'.

Men zegt: 'Bemoei je er niet mee' maar kan evengoed zeggen: 'Bemoei je niet met deze kwestie'. Ook kan men zeggen: 'Hij

is er zeer gevoelig voor' in plaats van: 'Hij is zeer gevoelig voor je woorden' of: 'Hij is zeer gevoelig voor wat je zoëven zei'.

Men ziet uit deze drie zinnen dat men ervoor, erin, eraan e.d. alleen dient te gebruiken, wanneer ze werkelijk **terug**wijzend zijn, als ze dus slaan op iets dat van te voren is vermeld, maar dat men goed zal doen deze woorden niet te bezigen als ze 'voortwijzend' zijn. Eigenaardig is het feit dat, zodra een werkwoord zijn oorspronkelijke betekenis enigszins heeft verloren, meestal geen bezwaar bestaat, 'er' te gebruiken. Ik noem als voorbeeld: 'Ik denk er niet aan' in de betekenis: 'Ik doe het beslist niet'. Men zal in dit geval liever zeggen: 'Ik denk er niet aan toe te geven' dan: 'Ik denk niet aan toegeven', omdat deze laatste zin grote kans zou hebben verkeerd te worden opgevat.

F.C. Dominicus

(Red.) Hoewel wij nooit geschroomd hebben, traditionele stijlregels aan te vallen, aarzelen wij hier toch. Natuurlijk kan men voorkeur hebben voor 'ik bepaal mij tot de mededeling' boven 'ik bepaal mij ertoe, mede te delen'; men spaart met het eerste zelfs één woord uit. Men kan echter o.i. niet staande houden dat het gebruik van 'ervan' in zinnen als 'ik ben ervan overtuigd dat enz.' verkeerd is. Een buitenlands waarnemer als de Deen Gunnar Bech vermeldt in zijn boekje Ueber das niederländische Adverbialpronomen **er** (Kopenhagen 1952, blz. 10) het voortwijzende **er** + voorzetsel uitdrukkelijk: hij twijfelde **er** niet meer **aan** wie zij was. Hij vergelijkt zo'n voortwijzend **er** met het voortwijzende **het**: ik vind **het** jammer dat je niet komen kan.

NS-taal

Ook de Spoorwegen hebben taalproblemen en ze weten het! Er zijn stationsomroepers die fatsoenlijk moeten leren lezen en spreken, er zijn opschriften die kort en duidelijk moeten zijn, er zijn lange woorden die bijtijds verkort moeten worden enzovoort.

Het tegenwoordige spoorboekje vertoonde een mooie verbetering: de rijwielen, rijwielstallingen, rijwieltreinen, rijwielkaarten enz. waren eruit verwijderd. De taal was hier aangepast aan het levende Nederlands: er werd enkel nog maar gesproken van **fietsen, fietsenstallingen, fietstreinen, fietskaarten** enz. Dat is belangrijk. We hopen dat nu ook de andere officiële instanties dit goede taalgebruik zullen gaan toepassen, dan zijn binnen enkele jaren al de **rijwiel**-dwaasheden verwijderd.

Al wat ouder is de verbetering van stationschefs-kantoor in **stationskantoor**. Dat laatste was even duidelijk en bovendien veel korter.

Geen verbetering was de invoering van viertaligheid bij de borden **Uitgang/Ausgang/Exit/Sortie** op enkele grote stations. Als de talloze toeristen niet allemaal **Uitgang** begrijpen, dan is toevoeging van **Exit** voldoende. Wie reist moet althans enkele woorden Engels kennen. We kunnen het niet iedereen naar de zin maken.

Veel beter is nog gratis-uitreiking van vouwblaadjes met vertalingen van frequente opschriften. Dat kan heel mooi aan de grens gebeuren en in de D-treinen die uit het buitenland komen. Eventueel kunnen ze daar op enkele plaatsen opgehangen worden. **Onze Taal** wil graag met de NS meewerken bij de samenstelling van zulke lijstjes voor Frans-, Duits- en Engelstalige toeristen. Ook de VVV zal, denk ik, graag hulp willen verlenen.

Een laatste voorbeeld betreft een drankautomaat op het derde perron in Utrecht. Daar is een heel aardige wachtkamer gebouwd, maar een drankautomaat daarin

heeft vrijwel geen enkel Nederlands opschrift: ‘**Cold drinks, Delicious Refreshing; Please allow cup to fill, Press for rejected coins.**’ Enkele papertjes met halfleesbare opschriften hebben wel iets in Nederlandse tekst, maar de Amerikaanse fabrikant van die automaat had zo beleefd moeten zijn om de opschriften direct in het Nederlands aan te brengen. En anders hadden de NS hem toch op die onbeleefdheid kunnen wijzen?

Maar misschien wil hij achteraf zijn verzuim nog wel herstellen. Hij zal toch wel begrijpen dat een Amerikaans meerderwaardigheidscomplex in Europa niet zó populair is?

Dr. v. E.

U vraagt

of ‘Aan Zijner Excellentie’ op een enveloppe mag. Nee. Of ‘Aan zijne’ of het oude, maar dan ook heel oude ‘Zijner E.’ □ En de Excellentie is een hij (zijn) als hij een man en een zij (haar) als zij een vrouw is. Bij de voornaamwoordelijke aanduiding gaat het biologische geslacht voor en niet het genus (het woordgeslacht). □ **Service**, moeilijk in uitspraak en een beetje moeilijk in spelling. Houdt service in dat de dienst **gratis** wordt verricht? Onzes inziens niet geheel. De CTT stelt voor: 1. bediening (in een winkel), 2. dienstbetoon (extra, gratis), 3. hulpdienst. □ Een Drentse tentoonstelling werd aangekondigd, die **zeer zeker niet in het minst** de belangstelling verdient. Begrijpelijke fout. We moeten erg bescheiden zijn, want in de jaargangen van O.T. zult u hem ook wel eens vinden. □ ‘Bij deze gebouwen kan men niet van te voren weten voor welke periode zij nodig zijn **en dienen zij** dus eenvoudig te zijn.’ Dunkt ons Tante Betje te zijn: en zij dienen dus enz. □ De voorzitter van een examencommissie zeide, blijkens een krantenverslag, tijdens de uitreiking van de diploma’s ‘dat men hoe langer hoe meer de waarde van de studie steeds minder gaat beseffen’. Wij zien niet in waarom deze zin (echt) fout zou zijn. Hoe langer hoe meer steeds minder, men kan het zich voorstellen. □ En wij schreven elegant in onze oproep voor het congres: ‘wij hopen u gaarne te mogen begroeten’. Dat kaffe niet doen, schreven velen, gaarne hopen. Ondertussen stonden de woorden gedrukt en wij in ons hemd. □ Hoe heet iemand die de notulen (klemtoon op o...) maakt. Een notuleur of een notulist? Wij zouden vrede met notuleur hebben als dat woord in het Frans bestond, maar jammer genoeg zijn de notulen in het Frans geen notules. Naast ons notuleren bestaat geen Frans notuler. Wij pleiten daarom voor **notulist**. De uitgang **-ist** is weliswaar vijf- zeshonderd jaar geleden aan het Frans ontleend, maar voelt zich sindsdien volkomen in onze taal thuis, zelfs achter Nederlandse woorden: drogist, bloemist, klokkenist. □ Onomwonden uw mening geven, zegt iemand met grote nadruk; het betreft: **collegae**. Is dit meervoud niet aanstellerig? We hebben toch **collega's**? Is het niet ‘klein’ als men zijn kennis van drie, vier Latijnse woorden ten toon wil spreiden? Wij moeten deze opmerkingen beamen. Onder voorbehoud weliswaar: het kan zijn dat iemand met de Latijnse uitgang een bepaald stijleffect beoogt, bijv. humor, deftigheid, luister. De Nederlandse uitgang heeft misschien nog het voordeel dat de bijzonder lachwekkende vorm collegae's vermeden wordt. Aan musea's hebben we al genoeg. □ Een 43 × 61 cm groot raambiljet in Den Haag is gewijd aan een ‘Groots Rock and Roll Vestijn in de grote zaal Amecitia’. Waarom niet meteen Ammusisija, gelijk men Amicitia noemt? □ ‘Hij overreikte hem enz.’ moet zijn ‘Hij reikte hem over enz.’. Net als ‘Hij kwam aan’. In ondergeschikte zinnen natuurlijk: ‘... dat hij het hem overreikte’. Net als: ‘... dat hij daar aankwam’. □ Een **verwijtbare** schuld is ons wel onbekend, maar dat zegt, gelijk u allang weet, niets. Het woord is volkomen correct gevormd. □ ‘Tot voor kort kon men in de A'damse tramwagens lezen dat personen beneden de 21 jaar verplicht zijn aan invaliden en oudere personen hun zitplaatsen af te staan. De zich vervelende passagiers konden zich dan, als tijdspassing, met de vraag bezig

houden wie met die oudere personen bedoeld werden, personen ouder dan 21 jaar of personen ouder dan de invaliden. Had men gesproken van minderjarigen, invaliden en ouderen (of ouden van dagen), dan was alles in orde geweest'. Aldus een goede vriend van O.T. □ Ik kan mij moeilijk voorstellen - zegt hij, peinzend over onze landbouwwoorden - dat de boer of de dorpsmid zal gaan spreken van een stoppelschijvenploeg.

[Nummer 11]

Wat een toestand

De auteur L.M. Japin maakte mij onlangs attent op het ongewone gebruik van het woord *toestand* in de volgende situatie. Bij het bezoek van een televisieregisseur werd deze een kop koffie aangeboden, waarop gereageerd werd met: 'Ja, laat ik zo'n *toestand* nemen'. Zelf hoorde ik kort daarna enkele andere voorbeelden van een dergelijk gebruik. Een stewardess wijzend op haar verjaarscadeaus: 'Nu moet deze *toestand* nog in m'n koffer' en iemand die een avondje was uitgeweest: 'Die *toestand* heeft me f 25, - gekost'. Ook hoorde ik het woord - zonder de zinnen te noteren - op een dergelijke wijze enige malen voor de televisie gebruiken, waarbij het artistiek-modieuze milieu mij bijgebleven is.

Dit laatste werd treffend bevestigd door het drietal citaten, waarover dr. N. Bakker reeds beschikte. In 1948 verscheen de door haar bewerkte zesde aflevering van het 17de deel van het WNT, die het woord *toestand* omvat, waarin de bovengenoemde nieuwe betekenis van dit woord nog niet signaleerd werd. Maar op 26 nov. 1948 kon men reeds in Het Parool, 5c, lezen van de hand van Annie M.G. Schmidt, die veel contacten met cabaret-, radio- en televisie-artisten heeft:

'De tengere blonde fiere kan ingewikkelde *toestanden* dragen en nog wordt het niet mal en alle *toestanden* krijgen zin'.

De twee andere voorbeelden uit de NRC, van Jeanette, de moderedactrice:

'De grote hoeden, omvangrijke *toestanden* van zacht zomervilt of stro... met flatteus gegolfde randen', N. Rott. Cour. 10 maart 1955, 5f.

'Hij (maakt) een overrok alleen voor de voorkant in enige verdiepingen, en het resultaat is zo overladen, dat men blij is als die *toestand* eraf wordt genomen,' N. Rott. Cour. 2 febr. 1956, Wekel. Bijv. 1a.

Zelf noteerde ik in de maand oktober '60 het nieuwe gebruik van *toestand* een drietal malen: door Karin Kraaykamp en Corry Brokken, waarbij de laatste het woord *toestand* gebruikte, toen ze sprak over een van haar avondtoiletten met veel stroken (T.V.-uitzendingen op resp. 15 en 29 oktober); in Elseviers Weekblad van 15 oktober 1960 schreef Michel van der Plas op blz. 52:

'Al het andere, Espresso's, trawanten: chroom, nikkel, neonlicht, stalen tafelkrukjes, jukebox, kachelpijpenbroeken, truien, groene paarse zwarte gele wollen kousen, petticoat*toestanden*. Is er een groter contrast mogelijk dan tussen het huis Sacher en de Espresso?'

Men ziet hoe *toestand* in de nieuwe betekenis in deze citaten alleen gebruikt wordt voor volumineuze, ingewikkelde voorwerpen (kledingstukken); hierbij komt mijn voorbeeld betreffende de verzameling verjaarscadeaus het dichtst. In het voorbeeld van het kopje koffie zou men een geval van grappige overdrijving kunnen zien. Uit mijn derde voorbeeld blijkt, dat *toestand* via de nieuwe concrete betekenis weer toegepast kan worden op iets abstracts.

Dr. Bakker meent: 'Hoofdgedachte bij de nieuwe betekenis lijkt mij: het ingewikkelde, het zorg-barende, het verbijsterende. Daarom zou ik dit gebruik rechtstreeks willen laten uitkomen uit bet. 5 in het WNT: van de benoeming van de abstracte (ingewikkelde, zorgdragende) situatie (wat een *toestand*!) komt men tot de benoeming van iets dat die indruk teweegbrengt. Wat de gebruikssfeer betreft geloof ik dat U gelijk hebt door het artistiek-modieus te noemen; als het al niet carrière gemaakt heeft in ruimere (intellectuele?) kring'.

De heer J.Ph. van Oostrom, eveneens verbonden aan het WNT, kon haar nog een aantal voorbeelden geven van het bedoelde gebruik van *toestand* in het Jiddisch:

Wat een *zuschtand!* (daar zitten we lelijk in nesten). Het is daar in huis een *zuschtand* (wanorde).

Wat maken die kinderen een *zuschtand* in de kamer (rommel).

Wat heeft dat mens een *zuschtand* aan d'r lijf (wat heeft ze zich opgedirkt).

De heer Van Oostrom verklaarde: 'Ze had me een *zuschtand* op d'r hoofd', nooit te hebben gehoord, maar het zeker mogelijk te achten voor: een vrouw met een gevaarte van een hoed.

Uit het boek van J.L. Voorzanger en J.E. Polak Jz., *Het Joodsch in Nederland* (1915) gaf hij het volgende voorbeeld:

ZUSCHTAND, *toestand* in ongunstige betekenis; wanorde; achteruitgang van zaken (in de lijst: verduitsst nederlandse niet-hebreeuwse elementen in de volkstaal der nederl. Israëlieten).

Dr. N. Bakker besluit: 'De aansluiting tussen het genoemde gebruik en dat in artistiek-modieuze kring (zoals verondersteld) leek ons, de heer Van Oostrom en mij, bijzonder waarschijnlijk'.

Hierbij kan nog opgemerkt worden dat ik na het ontvangen van deze gegevens, vernam dat de naam Jeanette van de moderedactrice van de NRC de eerste voornaam is van dra. J.L. Teengs, tevens beëdigd translatrice Italiaans, Spaans en Pools. Hierdoor wordt dr. Bakkers opmerking over het mogelijk carrière maken van het woord in ruimere intellectuele kring nog nader geaccentueerd.

Misschien zal een van de lezers van dit tijdschrift van deze betekenisontwikkeling van *toestand* een nog vroeger voorbeeld kunnen aanwijzen dan dat van Annie M.G. Schmidt uit 1948.

Alkmaar.

C. Kostelijk.

Handelscorrespondentie

In uw artikel 'Onze Taal in het openbaar' geeft u een klacht weer van het bedrijfsleven over een gebrek aan goede correspondenten. Ik ben het volkomen eens met uw antwoord, dat goed brieven schrijven pas in de praktijk geleerd wordt nadat op school de basis is gelegd. Circa 20 jaar geleden ben ik als correspondent begonnen, doch ik bemerkte al gauw dat ik er met de praktijkdiploma's nog niet was en ik heb dan ook al die jaren onafgebroken moeten studeren om voor het bedrijf waar ik werk, werkelijk van nut te zijn.

Uit ervaring weet ik, dat het bedrijfsleven inderdaad goede correspondenten tracht te krijgen, maar als het salaris ter sprake komt, blijkt in vele gevallen dat men toch maar liever genoeg neemt met een jonge kracht zonder of met weinig ervaring die lagere eisen stelt en dan richt men verwijten aan de school.

Aan de andere kant zijn er werkgevers die absoluut geen begrip hebben van de tijd en moeite die de studie van een taal vergt, tenminste als men de advertenties leest waarin een correspondent wordt gevraagd met 'perfecte kennis' van liefst drie of vier vreemde talen of een correspondent die deze talen 'volkomen beheerst'. Hoeveel Nederlanders zouden hun eigen taal perfect kennen? Het hoogst bereikbare lijkt mij een correspondent die behalve zijn moedertaal nog een taal tot een zekere hoogte (bijv. akte M.O.) beheerst; zijn kennis van de andere talen is dan beslist veel geringer. Mensen die in het bezit zijn van meer dan een akte M.O. zijn in de regel niet als correspondent werkzaam. Verlangt men dus een correspondent die in drie of vier talen correspondeert, dan moet men zijn eisen lager stellen. Bovendien kan men naar mijn mening slechts zijn moedertaal perfect beheersen.

Doordat de salariëring vaak te wensen overlaat, veranderen veel jonge correspondenten van richting en voegen zich bij het overige administratieve personeel, bijv. op een verkoop- of inkoopafdeling waar de vooruitzichten gunstiger zijn.

Dat ik mijn métier trouw gebleven ben, is te danken aan het toeval dat mij in de technische branche heeft geplaatst, waardoor ik vrij aardig thuis ben geraakt in de technische terminologie in vier talen, zodat ik als eenoog koning ben in het land der blinden; als vorst klaag ik niet over mijn financiële positie.

F.P.

Straatnamen II

De beschouwingen van de heer J.J. Bakker onder bovenstaande titel in het augustusnummer van Onze Taal verschenen hebben mij niet overtuigd en het is misschien de moeite waard dat de zaak ook eens van een ander standpunt wordt bekeken. Wij zullen de heer B. op de voet volgen. Hij gaat de straatnamen na in de verschillende typen van samenstellingen waarin zij kunnen voorkomen. In de eerste plaats de echte samenstellingen en daaronder, die waarvan beide delen 'koud', ik meen te verstaan zonder verbindingsklank of -lettergreep 'tegen elkaar staan'. Zij hebben (normaal) het accent op het deel, het eerste deel nl., 'dat het specifieke van de samenstelling noemt': *huisdeur*. Als dan in straatnamen het woord straat als tweede deel van zulke samenstellingen onbeklemtoond is, dan eist dat geen nadere motivering - tenzij zou blijken dat andere woorden als tweede lid (als in Waterlooplein, Molsteeg, Lauriergracht) wél beklemtoond zouden zijn, en dan zou dit een verklaring vergen. Maar er wordt niet van gerept. In de tweede plaats komen samenkoppelingen aan de beurt, d.w.z., in dit verband, bepaaldelijk straatnamen, waarvan het eerste, bepalende deel een woord is, dat zonder wijziging van het wordeind ook los van het volgende zelfstandig naamwoord zou kunnen geschreven worden. Zij hebben, aaneen- of vaneengeschreven, normaal het accent op het tweede deel: een hoge hoed', een hogehoed' (een groe'ne vaas, in alinea 3 als normaal aangehaald, is dat niet: men zegt het alleen als om een of andere reden in een bijzonder geval op het eerste, het onderscheidende begrip gewezen wordt), plattegrond', Haarlemmerstraat'. Het accent in de samenkoppeling is dus niet 'naar achteren verschoven', het is steeds, ook in de losse verbinding, van achteren gewéést. En het geval Haarlemmerstraat' hoeft weer niet speciaal gemotiveerd te worden, zou het althans niet

hoeven, als niet onder I ('koude' samenstellingen) een overbodige verklaring van het onbeklemtoond zijn van straat was gegeven, die nu door de feiten onder II samen koppelingen tegengesproken wordt.

Er moet dus wel een motivering verstrekt worden, maar wat verstrekt wordt, is dat niet. Het eerste deel, zegt B., heeft duidelijk de functie van bepalend woord, welke functie bovendien herkenbaar is aan de vorm met een uitgang. De lettergreep - **er** in Haarlemmer, zeg ik, is geen uitgang maar een achtervoegsel, - **e** in Leidse is een uitgang; hoe dan die 'uitgang' - **er** de bepalende functie doet herkennen, begrijp ik niet. Hoe dan ook, niettegenstaande de dubbel duidelijk bepalende functie, die krachtens het onder I gezegde het accent zou moeten aantrekken (en niettegenstaande het woord straat, dat 'tienduizenden' malen voorkomt en als gevolg daarvan het accent kan missen), valt dit toch op het tweede lid straat. Als verklaring daarvan moet blijkaar dienen: het 'bepalende woord is afgeleid van een plaatsnaam'. Dat is niets anders dan een cum hoc ergo propter hoc, m.a.w. er wordt alleen een begeleidende omstandigheid vermeld, maar er blijkt niets van een oorzakelijk verband. Waarom heeft nu juist en alleen een bepaling van het woord straat, die door een afleiding van een plaatsnaam wordt uitgedrukt, als eerste lid van een samen koppeling geen klemtoon? Vanwaar die uitzondering op het als regel geponeerde niet beklemtonen van straat als tweede lid van een straatnaam? J. Schrijnen, die lang geleden reeds over ons onderwerp geschreven heeft, geeft in zijn Nederlandsche Volkskunde II², 75, een verklaring hiervan, die ik hier niet bediscussiëren wil.

Tot de samen koppelingen rekent B. ook samen stellingen die echte samen stellingen zijn, maar mét een verbindings element tussen de twee delen: dit zijn natuurlijk de samen stellingen van het 'warme' type, waar wij tevergeefs naar uitgekeken hebben als tegenstelling van het 'koude', onder I behandeld. Dat het samen koppelingen zijn, blijkt volgens B. hieruit, dat zij kunnen 'ontkoppeld' worden, b.v. Frederiksplein tot Frederiks plein. Dat gaat voor ons moderne taalgevoel niet op, hoe het ook in de middeleeuwen mag geweest zijn. Aan de ene kant hebben we: *het* Frederiksplein en aan de andere kant: Frederiksplein, of: *de* Prinsengracht en des Prinsen gracht (!), *het* Stationsplein en des Stations plein (!!). Als we, met B., Prinsengracht zo kunnen uit elkaar nemen, waarom dan ook niet Stationsplein? Dan hoeven we het eindaccent van het tweede niet als beïnvloed door het eerste te zien. Het zijn dan twee onafhankelijke toepassingen van dezelfde regel. De eenvoudiger verklaring is altijd de betere, ... als het uitgangspunt juist is. Dat ontkoppelen gaat wel op voor de straatnaam 's-Gravenhekje (des Graven hekje), maar daar zal dan ook wel geen lidwoord voor komen. De tussenlettergreep -en- in Prinsengracht kan overigens ook de meervoudsuitgang zijn, en dan zal ook de heer B. het niet anders dan als een samen stelling (en wel van het koude model) kunnen beschouwen. Deze zg. samen koppelingen zijn dus wel degelijk echte ('warme') samen stellingen en als ze (desalniettemin) koppelingsaccent d.w.z. eindaccent hebben, dan moet dat verklaard worden, wat thans niet gebeurd is. Het spreekt vanzelf dat het overzicht veel duidelijker zou zijn uitgevallen als de samen stellingen zonder en met verbindings element bij elkaar hadden kunnen blijven. Dan hadden we beter kunnen nagaan of dit onderscheid werkelijk verdiende gemaakt te worden: ik ben zo vrij het te betwijfelen.

Nadat zo de grote lijnen getrokken zijn, komen nog enkele bijzondere gevallen ter sprake. Zijn verschillen als Nieuwendijk' en Nieuw'straat 'uit het bovenstaande te verklaren'? Zo ja, dan is dat niet omdat zij 'resp. horen onder I en II', maar omdat het eerste (uit groep II) niet eindigt op straat en het tweede (uit groep I) wél. Want Lan'gestraat (uit groep II), eindigend op straat, gaat niet met Nieuwendijk' (uit

dezelfde groep), en wel 'omwille van de noodzakelijke duidelijkheid', die intussen bij Haarlemmerstraat' (steeds dezelfde groep, zie hiervóór) weer géén rol heeft gespeeld.

Is Noord een zelfstandig of een bijvoeglijk naamwoord? Ik geloof niet dat de spraakmakende gemeente zich zulke vragen stelt, die ze zich overigens in dit geval niet eens hoeft te stellen. Noord is natuurlijk een zelfstandig naamwoord, maar laat het ook als (onverbogen) bijvoeglijk naamwoord beschouwd worden, een straatnaam die met zulk woord begint, behoort in elk geval evenals Nieuwstraat tot groep I (koude samenstellingen). Van die groep vernemen we alleen dat het tweede lid onbeklemtoond blijft als het woord straat is. Is het iets anders, dan moet natuurlijk ook een andere verklaring gezocht worden. In een geval als Noordeinde zou dan de accentuering afhankelijk zijn van de vraag of daar vroeger een Noordpoort zou gestaan hebben. Heeft die er gestaan, dan brengt dat voor het eerste lid 'een onmisbaar tegenstellings-accent mee - wegens andere poorten'. Is er die niet geweest, dan 'kon het Noordein'de worden'. Zijn dit feiten of fantasieën?

Wat er ook van zij, waarom geldt de kracht van de tegenstelling slechts als het een zelfstandig naamwoord en een samenstelling (Noord'poort), en niet als het een bijvoeglijk naamwoord en een samenkoppeling (Oosterpark', Haarlemmerstraat') betreft? De laatste twee hebben nu wel, als behorend tot groep II, van huis uit de klemtoon op het tweede lid, maar op welke grond dan in die groep de afwijking van Lan'gestraat verklaard 'omwille van de noodzakelijke duidelijkheid' (wat op hetzelfde neerkomt als tegenstelling)? Waarom geldt de kracht van de tegenstelling bij een hemelrichting in het eerste lid, alleen als het tweede lid poort of einde is en niet als het plein (Oostplein') is?

Brussel.

J. Leenen.

Nieuws

De Redactie van **Onze Taal** biedt mij de gelegenheid iets te zeggen n.a.v. de in het juni/juli-nummer afgedrukte voordracht van de heer W. Ik beperk mij daarbij tot het onderdeel waarover ik geschreven heb in mijn artikel 'Hier is de Radio-Nieuwsdienst' in **Levende Talen**, okt. 1959. De heer W. citeert daaruit mijn kritiek op de zware secundaire klemtonen die de meeste nieuwslezers gebruiken. Ik blijf dit een gebrek vinden; een mededeling uit Párijs over een zwemster die bij Cáláis het Kánáál wil oversteken (ieder woord met twee klemtonen) hindert mij, evenals het herhaaldelijk be-

klemtonen van woorden die deze klemtoon niet nodig hebben omdat ze juist genoemd zijn, zodat de aandacht van de werkelijk belangrijke woorden wordt afgeleid (voorbeelden vindt men in mijn artikel in **L.T.**).

Wat de vreemde woorden betreft: als de Nieuwsdienst zoveel bronnen van voorlichting ter beschikking staan, waarom moesten wij dan tijdens de Frans-Algerijnse besprekingen telkens horen van Mélun, terwijl de plaats Melun, met een doffe e, heet? En waarom werd aanvankelijk de naam **Wadsworth** herhaaldelijk verkeerd uitgesproken (met een e-klank in plaats van een o-klank), terwijl onlangs **Chamberlain** in de eerste lettergreep een korte e-klank i.pl.v. een lange ee kreeg? En hoe kwam het, omgekeerd, dat begin augustus, in een bericht over Hiroshima, het woord **tragedie** ineens op z'n Frans werd uitgesproken?

Men vraagt zich soms af, of de nieuwslezers wel altijd voldoende op de hoogte zijn van de dingen waarover ze berichten voorlezen.

Groningen.

R.W. Zandvoort.

Duits aan de kust

Naar aanleiding van onze beschouwing in het vorige nummer hebben wij van de burgemeester van Zandvoort, mr. H.M. van Fenema, een circulaire ontvangen, waarin hij zijn standpunt nader uiteenzet. Hij vertelt dat de kwestie van de Duitse opschriften in de gemeenteraad ter sprake is gekomen. Op 2 augustus van dit jaar schreef hij aan een aantal pensionhouders en kamerverhuurders de volgende brief:

'Het is mij gebleken, dat u voor de bekendmaking van door u aan toeristen te verstrekken diensten, gebruik maakt van opschriften die in een vreemde taal zijn gesteld. Naar mijn mening onderschat u daardoor de intelligentie der buitenlandse bezoekers. Opschriften als "kamers te huur", "logies met ontbijt" e.d. leveren voor hen geen enkele moeilijkheid op. Voorts heb ik ervaren dat - ook buitenlandse - toeristen zich verbazen over de ruime mate waarin te Zandvoort aankondigingen in vreemde talen worden gedaan. Men ziet daarin een tekort aan nationaal bewustzijn. Dit laatste is mijns inziens niet het geval, al moet ik toegeven dat soms tot deze onjuiste conclusie gerede aanleiding wordt gegeven. Ik meen goed te doen u hierop te wijzen en u in overweging te geven, bij uw aankondigingen uitsluitend de Nederlandse taal te gebruiken. Mocht u niettemin menen een aankondiging in een vreemde taal te moeten doen, dan ware deze in bescheiden vorm te houden. Tenslotte vestig ik er uw aandacht op, dat aanduidingen in welke vorm ook, onderworpen zijn aan de bepalingen der gemeentelijke verordening op het dorpschoon. Het college van burgemeester en wethouders is krachtens deze verordening bevoegd op te treden tegen aankondigingen welke ontsierend werken'.

De burgemeester geeft dan in de circulaire commentaar op zijn brief. Wij ontnemen daaruit het volgende:

Later had ik nog gelegenheid voor de Keulse en de Nederlandse televisie een toelichting te geven op de door mij ondernomen stap. Ik stelde voorop, dat deze geenszins als een onvriendelijkheid jegens

onze Duitse gasten mag worden beschouwd. Door de grote hoeveelheid opschriften, hoofdzakelijk in de Duitse taal, ontnemt men de buitenlandse toeristen de charme van het zich in den vreemde voelen en dreigt het respect voor de eigen taal verloren te gaan. Het zwaartepunt van mijn aanschrijving vormt echter - zoals u kunt lezen - de aantasting van het dorpschoon door borden van zeer grote afmetingen. (En juist deze vermeldden de opschriften in vreemde talen.) Hiertegen zal het gemeentebestuur in den vervolge - zo nodig - optreden. In positieve zin is inmiddels de plaatselijke organisatie ter bevordering van het vreemdelingenverkeer, de stichting 'Touring Zandvoort', werkzaam. Zij overweegt de uitgifte van uniforme aankondigingen van dienstverlening ten behoeve van de toeristen, welke ook voor de buitenlanders begrijpelijk zal zijn. Tenslotte verwijs ik met instemming naar een uitstekend artikel in de 'Frankfurter Neue Presse' van 24 augustus jl. waarin wordt gewezen op de verwantschap van de Duitse en de Nederlandse taal, maar ook op de moeilijkheden, welke kunnen ontstaan doordat gelijk klinkende woorden een geheel verschillende betekenis hebben. De schrijver besluit zijn zeer lezenswaardig artikel met de opwekking om de bewoners van een vreemd land dat men bezoekt, tegemoet te komen door zich enigszins van hun taal op de hoogte te stellen, een waardevolle suggestie, die ik gaarne onderschrijf en die volkomen past in het ook door mij van ganser harte gesteunde streven naar onderling begrip en goede verstandhouding tussen alle Europeanen van goeden wille.

Achteruitgang?

(K. van T.) Ik verander in brieven van jonge medewerkers op mijn kantoor (jong d.w.z. 20-30 jaar) altijd: meer **als** in meer **dan**, de mensen **waarmee** in de mensen **met wie**, u **zou** in u **zoudt**, bericht **worden** in **worden** bericht, **hij** wordt verzocht in **hem** wordt verzocht, enz. Ik kan u nog tientallen andere gevallen noemen. De jonge mensen verdedigen zich met te zeggen dat deze en soortgelijke uitdrukkingen hun op school als goed (d.w.z. niet meer fout) zijn geleerd. Ik blijf mij evenwel verzetten. Ik geloof dat het **verkeerd** geweest is, indertijd de **spelling** te veranderen. Daardoor heeft de jeugd - naar mijn vaste overtuiging - het idee gekregen dat alles voortaan goed is. Ik beschouw deze gang van zaken als een culturele **achteruitgang**. Ik kom geregeld in Engeland. Welnu, de Engelsen houden hun conservatieve spelling; het gevolg ervan is dat de Engelse spraakkunst **veel en veel constanter** is dan de Nederlandse. Navraag bij Engelse zakenrelaties heeft mij geleerd, dat een gevecht als het mijne zich op Engelse kantoren nagenoeg **niet** voordoet: de jongeren daar hebben de spraakkunst geleerd precies zoals hun ouders die kregen voorgezet.

(Red.) Wij gaan liever nu niet in op uw voorbeelden. U zult in de oude jaargang van O.T. ongetwijfeld sommige van die uitdrukkingen besproken vinden; trouwens, van tijd tot tijd zal zo'n beschouwing weer in ons blad opduiken. Uw argument van de spelling laten we eveneens rusten. We beperken ons tot de mededeling dat er o.i. geen oorzakelijk verband aantoonbaar is tussen modernisering van de spelling en veronachtzaming van de spraakkunstregeels.

Wel nemen we graag de gelegenheid waar om iets te zeggen over de Engelse spraakkunst die 'veel en veel constanter' is dan onze. Deze bewering kunt u **nooit** staande houden als u een wat diepere en uitgebreidere studie maakt van het moderne Engels. Ons blad is niet de plaats om u een lange lijst te bieden van

Engelse publikaties over dit onderwerp. We willen u alleen wijzen op een pas verschenen boek van de beroemde Engelse purist en taalminnaar Eric Partridge: *A Charm of Words* (London 1960). In zijn daarin opgenomen opstel 'When is bad grammar good?' zegt hij het volgende. (Mogen wij het citaat onvertaald laten?)

Bad grammar is never good. But what one generation holds to be bad grammar is occasionally adjudged by the next generation to be good: and the new generation loses no time in wondering why on earth the formerly condemned practice was ever condemned at all. Nor is the feeling confined to young and vigorous countries such as Australia or the United States, New Zealand and South Africa. Oddly enough, it is usually the young countries which cling longest to certain grammatical conventions, partly for the same reason that causes them to cling and retain words that in Britain, have long past into disuse.

Partridge geeft o.a. twee voorbeelden. Veertig jaar geleden was het **fout**, een zin te eindigen met een voorzetsel; nu is een zin als 'this is the man I told you **about**' volkomen correct en beschaafd. Vroeger **moest** men schrijven: 'it is necessary immediately to arrange a meeting'; **nu** is het ook goed te schrijven: 'it is necessary to immediately arrange a meeting'.

De schrijver beweert dat **whom** zal verdwijnen ten bate van **who**, dat **like** goed zal worden in plaats van **as** in zinnen als 'he was ill **like** I told you', dat het kunstmatige verschil tussen **among** en **between** verdwijnt, dat (o, zegen voor de Nederlandse schooljeugd...!) **will** en **would** zullen zegevieren ten koste van **shall** en **should**. Hij besluit met een behartigenswaardige opmerking: usage is as usage does, and nobody can do anything very much about it, except now and then help it on its way.

[Nummer 12]

Hoofdletters

(Zeer vele malen wordt ons advies ingeroepen aangaande hoofdletter-kwesties. Zoals bekend is, heeft iedereen een zekere vrijheid in het gebruik van hoofdletters. We geven deze maand **een ruime** plaats aan een voorstel van de heer S., die in zijn dagelijkse praktijk veel dergelijke moeilijkheden moet oplossen; zijn artikel kan als een uitwerking van de regels van de Woordenlijst worden beschouwd. Red.)

I. Met een hoofdletter schrijven we het eerste woord van een zin, aanhaling, opschrift, titel enz.

Uitzonderingen:

1. Begint een zin, aanhaling enz. met een 'afgekapt' woord ('s, 't, 'n, 'k), dan krijgt het volgende woord de hoofdletter.
2. Begint een zin, aanhaling enz. met een getal in cijfers (c.q. met een cijfer), dan krijgt het volgende woord toch geen beginhoofdletter.
3. Losse woorden in figuren en tabellen worden zonder hoofdletter geschreven.

Duidelijkheidshalve ware er nog aan toe te voegen dat opschriften en titels uitsluitend aan het begin een hoofdletter krijgen, tenzij de volgende woorden vallen onder een andere hoofdletterregel.

Na een getal in cijfers wordt aan het daaropvolgende woord de **begin**hoofdletter onthouden, dus uitsluitend de hoofdletter die het als eerste woord van de zin enz. zou krijgen. Het is nl. geenszins uitgesloten dat zo'n woord op andere grond een hoofdletter verdient; b.v.: '30 Koreanen werden gedood.'

II. Met een hoofdletter schrijven we de namen voor het Opperwezen, alsmede de daarop betrekking hebbende voornaamwoorden.

Het is niet duidelijk waarom in de Woordenlijst alleen wordt gesproken van persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden. Er is evenveel reden om ook het betrekkelijk voornaamwoord hierbij te rekenen, dus te schrijven: 'De Vader, Die in de hemel is...'

III. Met een hoofdletter schrijven we als eigennaam gebruikte voornamen, familienamen en toenames.

Opmerkingen:

1. Een voorzetsel, lidwoord of de combinatie van beide bij een familienaam, voorafgegaan door een voornaam of voorletter, wordt met een kleine letter geschreven. Gaat er geen voorletter of -naam aan vooraf, dan krijgt het eerste

voorzetsel of lidwoord een hoofdletter. (Jan de Vries, J. de Vries, De Vries, Van der Meulen, In 't Groen, A. in 't Groen, Van Voorst tot Voorst).

Dubbele familienamen worden dus als één naam opgevat.

2. Een bij een toenaam gebruikt voorzetsel of lidwoord wordt met een kleine beginletter geschreven: (Jan zonder Vrees, Willem de Vijfde).
3. Als toenaam wordt ook opgevat het woordje 'Sint'.

Met het oog op namen van gehuwde vrouwen zou opmerking 1 nog kunnen worden uitgebreid met het woordje 'onmiddellijk' (... onmiddellijk voorafgegaan door een voornaam of voorletter). Daarmee zouden dan ook twijfelgevallen als 'mevrouw J. de Boer-Van den Akker' geregeld zijn.

Als we niet weten of iemand 'van de', 'van den' of 'van der' heet, schrijven we kortweg 'v.d.'. Volgens de opmerking onder 1 zouden we dan moeten schrijven: de heer V. d. Linden, wat de mogelijkheid inhoudt dat het wordt opgevat als 'Viktor der Linden'. Is het misschien raadzaam de afkorting v.d. bij wijze van uitzondering steeds klein te schrijven, ongeacht of er al dan niet een voornaam of -letter voorafgaat? In dat geval zou die uitzondering bij de regel moeten worden vermeld.

IV. Met een hoofdletter schrijven we het eerste woord van de naam van een bedrijf, instelling, vereniging, commissie enz.,

alsmede eventueel volgende woorden die daardoor beter tot hun recht zouden komen:

N.V. Nederlandsche Spoorwegen, Philips Nederland N.V., Rubberfabriek Vredestein, Schoenfabriek 'Het Zuiden', Rampenfonds, Deltacommissie, Nederlandse Televisie-Stichting, Koninklijke Nederlandse Voetbal-Bond.

V. Voor aardrijkskundige namen gelden de volgende regels:

- a. **Ze krijgen een hoofdletter wanneer ze als één woord geschreven worden** (Amsterdam, Schiermonnikoog, Ede, Schelde, Canada).

- b. **Worden ze voorafgegaan door een erbij behorend lidwoord, dan krijgt dit eveneens een hoofdletter** (Den Helder, Den Haag, Den Dolder, Het Loo, De Loo, De Veluwe, De Betuwe); daarentegen schrijven we: de Maas, de Donau, de Mississippi, omdat hierin het lidwoord geen deel uitmaakt van de benaming.
- c. **Gaat aan de naam een (daarmee met het koppelteken verbonden) onverbogen bepalend woord vooraf, dan wordt ook dit met een hoofdletter geschreven** (Zuid-Molukken, West-Brabant, Midden-Azië, Nieuw-Zeeland, Oud-Beierland, Voor-Indië, Opper-Oostenrijk, Ambt-Ommen, Sovjet-Unie).
- d. **Begint de naam met een voorvoegsel dat er vast mee verbonden wordt geschreven, dan krijgt alleen dit voorvoegsel een hoofdletter** (Transjordanië, Transkaukasië).
- e. **Is aan de naam een onmiddellijk volgend, daarmee met een koppelteken verbonden onverbogen bepalend woord toegevoegd, dan wordt alleen de naam zelf met een hoofdletter geschreven** (Brussel-noord, Amsterdam-centrum).
- f. **Wordt de naam voorafgegaan door een bijvoeglijk naamwoord dat daarmee met een koppelteken is verbonden, dan krijgen beide delen een hoofdletter** (Zeeuws-Vlaanderen, Brits-Indië, Frans-Guyana, Nationalistisch-China).
- g. **Is de naam samengesteld uit een bijvoeglijke bepaling en een zelfstandig naamwoord die los van elkaar worden geschreven, dan krijgen beide een hoofdletter** (Gelderse Vallei, Scheveningse Bosjes, Delftse Vliet, Hoge en Lage Zwaluwe, Bergse Maas, Sneeker Meer, Zwarte Zee, Dokkumer Trekvaart, De Hooge Veluwe).
- h. **Bestaat de naam uit meer dan een lid, verbonden door een voorzetsel (met lidwoord) of voegwoord, dan krijgen het eerste en het laatste lid een hoofdletter** (Bergen-aan-Zee, Berg en Bosch, Loenen op de Veluwe, Berg-en-Dal, Berg aan de Maas, Bergen-op-Zoom).
- i. **Afleidingen van aardrijkskundige namen worden met een hoofdletter geschreven, voor zover ze nog duidelijk doen denken aan het door het grondwoord aangeduide geografische begrip** (Hilversums, Kongolees, Haags, Amerikaans, Gelders, Viëtnams).
- j. **Afleidingen van de onder f bedoelde namen behouden de beide hoofdletters** (Frans-Afrikaans, Engels-Indisch).
- k. **Afleidingen van door een onverbogen bepalend woord ingeleide aardrijkskundige namen worden als één woord geschreven en behouden slechts de aanvangshoofdletter (met inachtneming van het onder i gestelde)** (Westduits, Middelnederlands, Centraalaziatisch, Achterindisch, Sovjetrussisch).

VI. Met een hoofdletter schrijven we de namen van straten, pleinen, wegen en derg.

(Rozenstraat, Willemsplein, Molenweg, Statenlaan, Westerpark, Kerkpad, Broekdijk, Wolweversgaarde, Baroniebaan, Prinsessenhof, Kasteeldreef enz.).

Als tweede (c.q. derde) lid afzonderlijk geschreven soortnamen als straat, plein, weg e.d. krijgen geen hoofdletter (Utrechtse straat, Oude dijk).

Opmerking:

Voorzetsels en lidwoorden in straatnamen e.d. richten zich naar de onder III gegeven regels (Van Maerlantstraat, Hugo de Grootstraat, Thomas van Kempenstraat, Coeck van Aelststraat, Burgemeester de Vriesstraat, Baron Van Lamsweerdelaan, Ruys de Beerenbrouckstraat, Van Sasse van Ysselstraat).

Misschien verdient het aanbeveling aan de tweede regel hierboven toe te voegen dat het aanbeveling verdient dergelijke namen als één geheel te schrijven (Utrechtsestraat, Oudedijk).

VII. Met een hoofdletter worden geschreven de namen van talen en dialecten

(Keltisch, Aramees, Esperanto, Sanskriet, Nederlands, Zuidafrikaans, Vlaams, Diets, Platduits, Hoogduits, Westnederfrankisch, Kerklating).

Vanzelfsprekend vallen hieronder niet de overdrachtelijke benamingen als potjeslating, keukenlating, jagerslating, hooghollands, omdat ze de naam 'taal' in de eigenlijke betekenis niet verdienen.

VIII. Met een hoofdletter schrijven we de namen van nationaliteiten en volkeren

(Belg, Rus, Hollander, Lap, Spartaan, Spanjool, Indiaan, Apache, Sioux, Aziaat, Fries, Transkaukasiër, Westduitser, Zeeuws-Vlaming).

IX. Met een hoofdletter schrijven we de namen van feestdagen

(Pasen, Koninginnedag, Driekoningen, Sint-Nicolaas, Nieuwjaar).

Opmerking:

Wordt van een bestaande naam voor een feestdag een samenstelling met -feest, -dag, -nacht en derg. gevormd, dan krijgt deze geen hoofdletter (paasfeest, driekoningenavond, pinkstermaandag, kerstnacht, koninginnefeest, nieuwjaarsdag, sint-nicolaasavond).

Al mag deze opmerking dan wat drastisch lijken, ik zie geen andere oplossing. In de Woordenlijst merk ik op dit punt geen eenheid, getuige de volgende voorbeelden, gekozen uit vele: Allerheiligendag, Allerzielendag, Driekoningendag, Hemelvaartsdag, Pinksterzondag, Paaszondag, pinksterdag, paasdag, kerstdag, Driekoningenfeest, Allerzielenfeest, Loofhuttenfeest, Neptunusfeest, paasfeest, pinksterfeest, poerimfeest, sinterklaasfeest, Paasavond, Driekoningenavond, Sint-Nicolaasavond, kerstavond, sinterklaasavond, paasnacht, kerstnacht.

X. Met een hoofdletter schrijven we de namen van geologische tijdperken

(Prioceen, Devoon, Holoceen).

XI. Met een hoofdletter worden geschreven de namen van sterren en sterrengroepen

(Waterman, Grote Beer, Poolster, Tweelingen).

XII. Met een hoofdletter schrijven we de namen van kranten, tijdschriften, en derg.

(Paladijn, Elsevier, Twentsch Dagblad. Chemie en Techniek).

Het verdient aanbeveling in dit verband de nadruk erop te leggen dat in principe alleen de beginletter van een titel een hoofdletter toekomt. Dit met het oog op de vaststelling van nieuwe namen. Bestaande titels dienen natuurlijk ongewijzigd geschreven te worden.

XIII. Met een hoofdletter worden de namen geschreven van openbare en andere bekende lichamen:

(Tweede Kamer, Rijksmuseum, Sociaal-Economische Raad, Spellingcommissie, Vreemdelingenlegioen).

XIV. Een hoofdletter krijgen voorts de namen van schepen, vliegtuigen, aardsatellieten en derg.

(Graf Spee, Uiver, Ontdekker XI).

XV. Namen van gezindten, partijen, geestelijke of culturele verschijnselen, evenals die van belangrijke historische gebeurtenissen worden met een hoofdletter geschreven wanneer ze als eigennaam gelden

(de Roomsens, de Liberalen, de Communisten, Wereldoorlog, Reformatie, Julirevolutie)

XVI. Met een hoofdletter schrijven we overdrachtelijk gebruikte eigennamen, alsmede samenstellingen of samenstellende afleidingen daarvan die nog levendig aan het eigennaamsbegrip doen denken of zelf eigennaam zijn geworden

(Christuskind, Nobelprijs, Indischgast, Juraformatie, Nobelprijswinnaar, Godzoeker, 'n Rembrandt).

Dit is weer een van de regels waarvan de begrenzing niet al te scherp meer is. Talrijke voorbeelden in de Woordenlijst geven een twijfelachtige indruk; b.v. Midasoren, Michielszomer. Stellen we andere begrippen naast elkaar, zoals Hubertusbrood, Sint-Antoniusbrood en johannesbrood, sint-jansbrood, dan krijgen we de indruk dat er geen vaste regel is.

XVII. Overdrachtelijk gebruikte eigennamen die soortnaam zijn geworden, worden met een kleine beginletter geschreven: (astrakan, cognac, panama, piet, jantje). Hetzelfde geldt voor als soortnaam te beschouwen samenstellingen met een eigennaam als eerste lid:

(jakobszalm, javasuiker, moezelwijn, kerstkrans, manillasigaar, paasbrood, sint-bernardshond, judaskus, hunebed, lievevrouw), **eveneens als ze in verkorte vorm worden weergegeven:** (java, moezel).

XVIII. Met kleine letter schrijven we alle samenstellingen waarvan het eerste lid een persoonsnaam is die de uitvinder, ontdekker, fabrikant enz. noemt van de zaak die door het geheel wordt aangeduid; eveneens de als verkorting van zulke samenstellingen gebruikte eerste leden ervan en de als soortnaam gebruikte merknamen:

(dieselmotor, diesel, erlenmeyerkolp, erlenmeyer, brailleschrift, braille, ford, 'n kwatta, 'n daf).

Daar de praktijk heeft geleerd dat met de originele opsomming 'uitvinder, ontdekker enz.' een te vage grens is getrokken, heb ik deze regel uitgebreid met 'fabrikant', welke categorie stellig met dat 'enz.' bedoeld moet zijn geweest. Hoewel als soortnaam gebruikte 'merknamen' misschien evenzeer kunnen worden aangemerkt als 'overdrachtelijk gebruikte eigennamen', waardoor ze in regel XVI zijn opgevangen, dunkt mij dat ze zo nauw aansluiten bij de verkortingen van met de naam van een fabrikant aanvangende samenstellingen, dat ze in deze regel beslist moeten worden genoemd.

XIX. Wordt een eigennaam gebruikt als bepaling bij een voorafgaand substantief dat daarmee door middel van een koppelteken is verbonden, dan behoudt hij de aanvangshoofdletter:

(instituut-Kern, ontwerp-Heemskerk, Museum-Boymans, regering-De Quay).

Een eigennaam behoudt eveneens zijn hoofdletter(s), als er een voorvoegsel met koppelteken mee wordt verbonden: (ex-Willem II'er, oud-Tweede-Kamerlid).

XX. Met een hoofdletter schrijven we afleidingen van eigennamen die nog duidelijk aan het door het grondwoord aangeduide eigennaamsbegrip doen denken.

(Mozaisch, Picasso'achtig, Napoleontisch, Beethovens, Alexandrijns, Hooftiaans, Hindoes, Hebreeuws, Hitleriaans).

Opmerking: Afleidingen van aardrijkskundige namen worden behandeld onder regel IV i, j, k, en regel XX.

XXI. Afleidingen van eigennamen die aanvangen met een voorvoegsel, worden zonder hoofdletter geschreven:

(vernederlandsen, onnederlands, ontfransing, oudhollands, antichrist, antiduits, pro-frans, transsiberisch, neolatijs, antinederlands, transalpinisch, indo-europees, transkaspisch); **is zo'n afleiding gevormd van een grondwoord dat met inbegrip van het voorvoegsel een geografische aanduiding is, dan blijft het voorvoegsel de hoofdletter behouden (overeenkomstig IVk):** (Transjordanisch, Transsylvanisch, Achterindisch).

Opmerkingen: Uitzonderingen op deze regel zijn vanzelfsprekend de namen van talen (Indo-europees, Middel-nederlands) en volkeren (Indo-europeaan).

XXII. Met een kleine letter worden verder geschreven die afleidingen, waarin de eigennaam zijn oorspronkelijke betekenis heeft verloren:

(jakobijn, afrikaantje, keulenaar, kempenaar, godheid, goddelijk).

Hier toe behoren alle afleidingen op -ist, -isme en -iseren: (jansenist, esperantist, socialist, marxist, gallicisme, panslavisme, neolatinisme, boeddhisme, germaniseren, europeaniseren).

XXIII. Afkortingen

- a. **Sommige traditionele afkortingen worden steeds met hoofdletter(s) geschreven, ook wel als de overeenkomstige letter in het volledige woord klein wordt geschreven:** (A.D., P.S., Co., N.B., D-trein).
- b. **Een hoofdletter krijgen eveneens de symbolen voor eenheden, die ontleend zijn aan eigennamen:** (A, V, kW, kWh, kVA, Hz).
- c. **Ook een hoofdletter krijgen de afkortingen van titels (Mr., Dr., Ir., Prof., Ds.), ook al zouden ze voluit geschreven met een kleine letter beginnen.**

1. Hoofdletters worden geschreven, waar ze door hun vorm een verduidelijkende functie vervullen: (I-balk, T-stuk, T-vormig, U-vormig).

Facultatief

XXIV. Afhankelijk van het inzicht en het gevoel, de smaak en het inzicht van de schrijver, kunnen met een hoofdletter worden geschreven:

- a. **bepaalde aanspreektitels** (Excellentie, Majesteit) **en andere titulatuur** (Zijne Hoogheid, Koningin, Burgemeester, Minister, Zijne Excellentie).

Opmerking:

Bij voorkeur schrijve men ambtelijke titulatuur zonder hoofdletters; men make slechts een spaarzaam gebruik van de mogelijkheid hoofdletters toe te passen, zodat het effect daarvan wordt verhoogd.

- b. **hoofdwoorden en attributen in adressen** (Aan de Weledelgestrenge Heer P.J. Jansen; Aan Zijne Excellentie X, Minister van Onderwijs, Kunsten en

Wetenschappen, De Zeereerwaarde Heer A, Pastoor);
c. de voornaamwoorden U en Gij in verheven stijl.

Opmerking:

Van de gelegenheid 'u' met een hoofdletter te schrijven, make men slechts dan gebruik, als men inderdaad verheven stijl toepast.

XXV. Niet-eigennamen die als eigennamen worden voorgesteld, mag men met een hoofdletter beginnen.

(Dergelijke toepassingen gelden in het bijzonder voor dichterlijke stijl.)

Taboe

Hoofdletters worden uitsluitend geschreven aan het begin van een woord, dus nooit: HoogEdelGestreng. Een uitzondering hierop vormt de hoofdletter onmiddellijk na het koppelteken, bijv. in Midden-Amerika. Met kleine letter worden steeds geschreven de namen van **windstreken**: oost, noord;

en afleidingen daarvan: noordelijk, zuidwester;

van **dagen**: zondag, zaterdag;

alsmede: sabbat, sabbatdag, paasdag, kerstdag, pinksterdag, paaszaterdag, pinksterdinsdag e.d., tenzij ermee feestdagen worden bedoeld die geen benaming zonder -dag naast zich hebben, bijv. Aswoensdag;

van **maanden**: januari, april, augustus;

alsmede: wintermaand, schrikkelmaand, wijnmaand e.d.

W. Sterenborg, Tilburg.

Samenstellingen

Veelvuldig ontstaan woorden door analogie naar bepaalde woorden of combinaties van woorden. Hetzij **afleidingen** volgens een bepaald systeem van voorvoegsels (be-, ge-, aarts-, on-, wan-) of achtervoegsels (-er, -aar, -ier, -in, -es, -e, -ster, -je, -tje, -baar, -zaam, -lijk, -heid e.d.) of klinkerwisseling (spraak naast spreuk; brok naast breuk; band naast bond). Of **samenstellingen** van woorden naar het voorbeeld van in vorm daarmee overeenstemmende samengestelde woorden.

Op deze samengestelde woorden ga ik hier iets nader in. Ik wil speciaal trachten vast te stellen, welke samenstellingen binnen het Nederlands passen en welke niet. Daar het aantal typen van samenstellingen echter zeer groot is, moet ik mij hier beperken; ik wil slechts uitweiden over samenstellingen, waarvan één van de componenten een **zelfstandig naamwoord** is.

Zelfstandige naamwoorden kunnen worden gecombineerd met andere substantieven, met werkwoorden, met bijvoeglijke naamwoorden, met bijwoorden, met telwoorden en met voorzetsels.

Wanneer twee zelfst. naamwoorden met elkaar worden verbonden, kan de aanleiding daartoe verschillend zijn. Soms wil men een object vergelijkenderwijs verbinden met een object uit een andere omgeving bijv. **kikvorsman** (een duiker zich gedragend als een kikvors); **zebrapad** (een gedeelte van de rijweg, dat gestreept is als de huid van een zebra). Zulke woorden passen in het algemeen binnen het kader van het Nederlands. Eveneens vergelijkende samenstellingen als: kunstmaan, kunstplaneet.

Samenstellingen, waarvan de **eerste** component een bepaald zintuiglijk waarneembaar kenmerk uitdrukt (geluidsband, motorpolitie, zakroman, hefschroefvliegtuig) zijn heel gebruikelijk.

Verdacht zijn echter de samenstellingen, waarvan de **tweede** component een abstract kenmerk aanduidt: landbouwpositie, waterniveau, glasdikte, weglengte, fotogrootte, getallenrelatie, berghoogte, torenhoogte. Een samenstelling kan ook worden aanvaard, wanneer de eerste component aanduidt, **waarvan** het door de andere component vermelde **afkomstig** is. Bijv. zonneenergie, brandschade, kolenvuur. Hierbij moeten ook combinaties van zelfstandige naamwoorden met soortaanduidende **eigennamen** worden genoemd: (een) dieselmotor, (een) röntgenapparaat, (een) rohrschachttest, (een) salomonsoordeel. Wanneer de eigenaam echter **niet** soortaanduidend is, moet de samenstelling worden afgekeurd: (de) Monroeleer, (de) Kollewijnspelling, (de) Archimedeswet, (de) Pythagorasstelling. Ongetwijfeld past het best binnen het kader van het Nederlands: de combinatie van twee substantieven, waarvan het eerste de **bestemming** vermeldt **voor** hetgeen door het andere substantief wordt uitgedrukt: rijwielpad, autoweg, autopiama, beeldscherm e.d. Ook de woorden 'vaderdag' en 'moederdag' kunnen hierbij worden genoemd.

Men zij echter voorzichtig. Ogenschijnlijk zijn met dit type van samenstelling gelijk te stellen woorden als koningskeuze, radiodistributie en grenscorrectie. In werkelijkheid blijkt deze gelijkstelling echter niet juist. 'Koningskeuze' drukt niet uit de keuze ter wille van de koning, maar veeleer: het gekozen **worden** van een koning; 'radiodistributie' het gedistribueerd **worden** van radio-uitzendingen; en 'grenscorrectie' duidt het gecorrigeerd **worden** van de grens aan. Deze objectieve combinaties zijn in het algemeen afkeurenswaardig; ook al heeft men de indruk, dat ze burgerrecht hebben verworven.

Wel sluiten zich bij zulke aanduidingen van een bestemming aan: de combinaties van zelfst. naamwoorden met **werkwoordstammen**, bijv.: kijkgeld, rijbewijs, parkeerterrein, stemhokje, aanhangwagen.

Eveneens combinaties met de door -ing van de infinitief afgeleide vormen; zelfbedieningszaak, keuringsarts, reddingsbrigade, handelingsbevoegdheid. En merkwaardigerwijs in dit geval **ook**, wanneer de eerste component in een passieve relatie staat tot de tweede; zonsverduistering, stadsuitbreiding, volksontwikkeling, woordvorming, vuilverbranding, boekenveiling, verkeersopstopping, kernsplijting, vakantiespreiding.)

Combinaties van een substantief met een **infinitief** of **onvoltooid deelwoord** blijken steeds mogelijk: potverteren(d), pandverbeuren(d), ademhalen(d), plaatsvinden(d), huishouden(d), houthakken(d).

Daarentegen moeten combinaties met een **voltooid deelwoord** zonder meer worden afgewezen: watergekoeld, luchtgekoeld, gasgevuld, oliegestookt, bloedbevlekt, handgesmeed, sneeuwbedekt, goudomrand, e.d.

(Weliswaar doet m.i. de combinatie met het **sterke** volt. deelwoord iets meer Nederlands aan - bijv. noodgedwongen, bloeddoorlopen - toch vermijde men ook deze combinaties).

Voorzichtig zij men ook ten aanzien van samenstellingen van zelfst. naamwoorden met **bijvoeglijke naamwoorden**. Er zijn ongetwijfeld voortreffelijke combinaties, bijv. ijzersterk, sneeuwwit, Roodkapje, maar er zijn er ook die niet zonder meer door de beugel kunnen: grootindustrie, speciaalzaak, totaalbedrag, normaaldruk. De taal is geen wiskunde. We mogen niet zeggen, dat **al** dergelijke combinaties fout zijn. Wel moet er voor worden gewaarschuwd, zulke (veelal aan het Duits verwante) samenstellingen ondoordacht te gebruiken. Nog nadrukkelijker moet worden gewaarschuwd tegen combinaties met **-gevoelig** (bijv. temperatuurgevoelig, vochtgevoelig), **-bestendig** (bijv. hittebestendig, vorstbestendig), en **-vol** (bijv. prachtvol, gevaarvol, kommervol en wondervol).

Combinaties met **bijwoorden** (bijv. wederopbouw, buitenland, middenstand) met **telwoorden** (éénoog, tweegevecht, driepoot, vierkant, vijfhoek, zesvlak, zevengesternte e.d.) of met **voorzetsels** (bijv. inkomsten, uitgaven, voorschriften) passen in het algemeen uitstekend binnen het kader van het Nederlands.

De taal ontwikkelt zich spontaan. De taalvormende gemeenschap heeft uiteraard het recht de taal vrij te ontwikkelen. Het eigen karakter van het Nederlands blijve echter behouden. Daarom geldt ook voor de woordvorming, dat de ware vrijheid naar de wetten luistert: naar de **specifieke taalvormen**, die het Nederlands te midden van andere talen zichzelf kunnen doen blijven.

Dr. Max Reisel

Circusjargon

De volgende woorden en uitdrukkingen werden mij meegedeeld door de heer J. Best te Alkmaar, die tal van jaren administratief in de circusbranche werkzaam was. Noch het Woordenboek der Nederlandsche Taal noch enig ander Nederlands woordenboek vermelden deze woorden en uitdrukkingen, op enkele uitzonderingen na. Ze worden alle dagelijks in het circus gebruikt.

De requisieten

<i>apparaten</i>	- de benodigdheden van een luchtnummer.
<i>batoetje</i> (Frans: batoude)	- springplankje gebruikt bij jockey- en diverse springnummers om niet vanuit het zand van de manege te hoeven springen.
<i>ballon</i>	- beplakte hoepel voor bijv. hond en paardrijdster.
<i>chambière</i>	- lange zweep, waarmee men de dieren toucheert (zacht aanraakt), alleen bij de vrijheidsdressuur.
<i>croisées</i>	- steunen voor een draadnummer (koordansen).

<i>olifantenpodium</i>	- speciale vloer, waarop olifanten in de stal vastgeketend worden.
<i>panneau</i>	- soort matrasje dat op het paard gelegd wordt bij een nummer ballerina te paard.
<i>podium</i>	- houten vloer in de piste gelegd voor rijwiel- of berennummers.
<i>postamenten</i>	- requisieten die gebruikt worden bij dierendressuur (het woord <i>tabouret</i> is hier minder juist).
<i>Teppich</i>	- manegekleed; men gebruikt uitsluitend het Duitse woord.
<i>trinka</i>	- bankje dat gebruikt wordt bij z.g. icariënummers; hierbij wordt met gebruik van de voeten gejongleerd met levende mensen in plaats van met voorwerpen; degenen die dit laatste doen zijn z.g. <i>antipodisten</i> .

De voorstelling in het algemeen

<i>volle bak</i>	- uitverkochte tent.
<i>het barrière staan</i>	- requisiteurs die model staan bij de pisteingang.
<i>bonbon</i>	- het belangrijkste nummer, vooral slaande op een artiestennummer, vaak gezet als laatste nummer vóór de pauze, het z.g. pauzenummer.
<i>chiqué</i>	- geënceneerd. Als elke avond dezelfde dame bij een gevaarlijke truck 'flauw valt' dan heet dit <i>chiqué</i> .
<i>zijn compliment maken</i>	- bedanken voor het applaus. Het niveau van de artiest wordt nogal eens beoordeeld naar de wijze waarop hij <i>zijn compliment</i> weet te <i>maken</i> .
<i>Einlasz</i>	- het binnenkomen van het publiek vóór de voorstelling.
<i>gaan</i>	- paarden in een circus <i>gaan</i> goed of slecht, ze lopen nooit.
<i>half huis</i>	- een voor vijftig procent bezet circus.
<i>Kutschers</i>	- staljongens, vooral voor de hooivreters. Het Duitse woord wordt alleen gebruikt.
<i>omslaan van de muziek</i>	- het veranderen van het tempo, het ritme en (of) de melodie. Bij een ongeluk doven de lichten en <i>slaat</i> de muziek <i>om</i> in een mars.

<i>pendelen</i>	- het tegelijk werken in twee zaken bijv. in een circus en in een nachtclub.
<i>placeurs</i>	- de mensen die het publiek de plaatsen aanwijzen. De <i>chef-placeur</i> verdeelt de bezoekers met overleg over de zitinrichting.
<i>requisiteurs</i>	- pistepersoneel.
<i>spreekstalmeester</i>	- degene, die het gesproken woord voor zijn rekening neemt (de z.g. annonces).
'Wie <i>staan</i> er bij jullie?'	- 'Welke belangrijke artiesten treden er bij jullie op?'
<i>trick</i>	- toer; dit Nederlandse woord toer en het woord truc, dat geliefd is bij verslaggevers van circusvoorstellingen, worden in het circus nooit gebruikt.
<i>uitsmijter</i>	- vlot slotnummer; ook gezegd van de muziek, wanneer de mensen het circus verlaten.
goed of slecht <i>verkopen</i>	- het al of niet goed presenteren van het nummer.

De nummers als zodanig

<i>catastrofe</i>	- (minderwaardig) nummer dat de toets der kritiek niet kan doorstaan. Een zeer goed nummer kan in de loop der jaren tot een <i>catastrofe</i> worden.
<i>charivari</i>	- het gezamenlijk optreden van alle clowns, soms wel 10 à 15, tegelijk. Dit nummer wordt tegenwoordig nog maar zelden gepresenteerd.
<i>contorsionist</i> en <i>klischnigger</i>	- z.g. slangenmensen, waarbij de eerste achterwaarts en de laatstgenoemde overwegend voorwaarts werkt.
<i>dacapo's</i>	- z.g. <i>steigerpaarden</i> die een vrijheidspotpourri besluiten.
<i>entree</i>	- een scène gespeeld door clowns in het betere genre. 'Hoeveel <i>entrees</i> maak je?'
<i>exoten</i>	- 1e. exotische dieren, bijv. kamelen, lama's, zeeboes, maar geen leeuwen, tijgers of olifanten! 2e. een groep Soendanezen, Singalezen, Indiërs, enz.
<i>huisnummer</i>	- nagenoeg altijd een dierennummer, dat eigendom is van de zaak.
<i>klaarmaken</i>	- het opbouwen van de dressuurnummers; bij het prepareren van de groepen vrijheidspaarden wordt

gebruik gemaakt van de z.g. berijders; deze nummers worden onder de man ingestudeerd. Een ponynummer (men koopt in circussen graag de kleinste pony's om ze goed te laten uitkomen tegen de grote paarden!) is altijd kort, eenvoudig en vaak rommelig, want een dergelijk nummer kan nooit onder de man ingestudeerd worden.

manegeclowns

- zij die steeds tussen de nummers even optreden. Hierbij treden soms ook tentbouwers als *manegeclowns* op.

melange act

- nummer waarin verschillende takken van circuskunst verwerkt zijn, uitgezonderd dressuur.

parforce rijden

- stunts te paard zonder panneau.

pas de deux

- acrobatiek op twee paarden door dame en heer.

porteur

- de vanger aan een vliegend trapezenummer.

<i>reëngagement</i>	- het opnieuw aan hetzelfde circus verbonden zijn.
<i>reprisecloowns</i>	- clowns die bij herhaling een kleine scène weggeven om een hiaat tussen twee nummers aan te vullen.
<i>schoolpaarden</i>	- paarden die gebruikt worden voor de hogeschoolnummers; zij dansen niet op de maat van de muziek, zoals men altijd zegt, maar de muziek gaat met de paarden mee!
<i>tussenman</i>	- de man (ook wanneer het een dame betreft spreekt men van tussenman) tussen de <i>onder-</i> en <i>bovenman</i> o.a. bij z.g. plastische acrobatiek, waarbij de artiesten op elkaars schouders gaan staan.
<i>voltigeur</i>	- 1e. iemand die acrobatiek te paard vertoont, 2e. de vlieger van een vliegend trapezenummer.

Technisch gedeelte

<i>afbouw</i>	- het afbreken van de tent.
<i>afzegeling</i>	- het bevestigen door middel van trossen van de masten o.a. aan de ankers.
<i>ankers</i>	- in de grond geslagen metalen pennen, waaraan tuien enz. worden bevestigd.
<i>chapiteau</i>	- een tent met zeildoek, kabelwerk en stangen; de vakmensen spreken van <i>het chapiteau</i> met het accent op de eerste lettergreep, de niet-ingewijden van <i>de chapiteau</i> met het accent op de laatste lettergreep.
<i>het gradin</i>	- de totale zitinrichting, de rijen banken, uitgezonderd de losse stoelen.
<i>hoefslag</i>	- de baan die de meeste dieren (behalve de roofdieren) in de piste gaan.
<i>kandelabers</i>	- de lantaarnpalen op het terrein.
<i>kanon</i>	- hefboom op wielen om zonodig de ankers uit de grond te lichten.
<i>kiosk</i>	- verplaatsbaar circus dat grotendeels uit hout of metaal is samengesteld (constructiebouw).

<i>pakwagens</i>	- gesloten wagens waarin materiaal geborgen wordt; ook kermismensen spreken van hun pakwagens.
<i>quadrepols of stormstangen</i>	- stangen die mede het dak van de circustent dragen.
<i>de rampe</i>	- de koplading waar het circus verladen wordt.
<i>rondelstangen</i>	- kortere stangen die het geraamte van de chapiteauwand vormen en tegelijkertijd de dakrand dragen.
<i>tentmeester</i>	- de man die de leiding heeft bij de op- en afbouw van de circustent.
<i>zadelplaats</i>	- plaats achter het gordijn (meestal spreekt men echter van Gardine). In werkelijkheid worden de paarden al in de stallen gezadeld.

Administratief en commercieel

<i>a conto</i>	- voorschot.
<i>fantasiegage</i>	- een gage die de reële waarde van een nummer ver te boven gaat.
<i>plakwagens</i>	- auto's die gebruikt worden bij de <i>plakreclame</i> . Vroeger kon men meer 'wild' plakken dan nu. Grote circussen hebben er soms wel een boete voor over om ergens 'wild' te kunnen plakken, opdat de mensen over het circus zullen praten.
<i>sejour</i>	- vergoeding van verblijfkosten; elke artiest krijgt naast zijn <i>gage</i> altijd een bedrag voor <i>sejour</i> .
<i>stelling</i>	- plaats aan muur of schutting, waarop een of meer reclamebiljetten geplakt zijn.
<i>uithang</i>	- de gezamenlijke raamaffiches.
<i>uitzetten</i>	- een dag niet spelen (tussen twee verschillende steden).
<i>voorreiziger</i>	- de man die diverse voorbereidende maatregelen treft ten aanzien van het bezoek van het circus aan een bepaalde stad.

Algemeen

<i>kantgasten</i>	- mensen die bij de aanvang der voorstelling belangstelling aan de dag leggen, maar niet naar binnen gaan.
-------------------	--

Nassauer

- iemand die zonder enige grond op een vrijkaartje aast.

tour de ville

- reclame-optocht van dieren en artiesten.

zinti

- circusmensen van minder allooi.

C. Kostelijk.

U vraagt

weer eens iets over die nu bijna officiële drs. Is iemand een ec. drs. of een drs. ec.?

□ Wij hebben in de Staatsalmanak gekeken omdat daarin 's lands meeste drs., en voorkomen. Resultaat: geen eenheid te vinden. 'Landbouw' geeft o.a. een ec. drs., een soc. geogr. drs. 'O.K. en W.' geeft o.a. een litt. drs., een econ. drs., een drs. soc. en pol. wet. Onze vraag: leest men 'Nederlands' (dus economisch doctorandus) of 'Latijn' (dus litterarum doctorandus)? Onze raad: schrijf bij drs. **niet** het vak, bij dr. gebeurt het evenmin; wil men toch zijn bedrevenheid in de ec., litt., geogr., med., theol., phil., soc. en pol. doen uitkomen, dan **achter** de drs. gelijk men dit (een doodenkele keer) wel achter de dr. doet. □ Petroleum, klemtoon op o, uitspraak ee-um. Linoleum, klemtoon op o, uitspraak ee-um. Daar we de onbeklemtoonde lettergreep beginnend met de 1 zeer verzwakken, laten we zoiets horen als 'iejum'. Mensen die petroleum een verkeerde klemtoon geven (achter de 1 dus), zeggen duidelijk een ee. Men vergelijk de uitspraak van het Krommeniese handelsmerk: **marmoleum** (een samenstelling van marmer + linoleum), waarin de lettergreep die met de 1 begint, **wel** de klemtoon krijgt: marmolee-um, of -jum. □ Laten we maar allemaal toegeven dat we -jum zeggen, want dat ee-um is in Nederlandse monden heel moeilijk. □ Een advertentie van rouwbeklag van een Duitse firma voor hun overleden Nederlandse vertegenwoordiger, geplaatst in een Nederlandse krant, behoort o.i. in het Nederlands te worden opgesteld en niet in het Duits. □ **Aanhoren**: geen vaste grond onder de voeten. Men hoort het lied aan of men aanhoort het lied? In ieder geval dunkt het ons te zijn: het is niet om **aan te horen** en zijn afkomst is hem aan te horen. □ Geprezen zij de vindingrijkheid van een onzer rechtskundige lezers. Wij hadden ons geschaamd over: wij hopen u gaarne te begroeten, omdat men niet gaarne kan hopen. Dat is zo, zegt hij, maar je kunt wel iemand gaarne begroeten en dat mag je vurig verlangen. Achteraf is pas beoordeelbaar of de wens in vervulling is gegaan. □ Een **deuvel** is een 'houten pin waarmede planken van den bodem van een vat aaneen worden bevestigd'. Het woord wordt ook (sinds lang) gebruikt als het metalen pinnen betreft. □ Neen, volgens de kenners van het werk van Thorbecke, heeft de grote man **nooit** gezegd dat kunst geen regeringszaak is. Hij zei, zeggen ze: 'Ik zal niet zeggen dat ik er geen belang in stel, maar het is geen zaak van de regering. De regering is geen oordelaar van wetenschap en kunst'. □ Wij blijven hardnekkig niets kwaads zien in **als** antwoord op. ook al komen er vijftig regels daarna in de brief met vijftig antwoorden. Voor ons gevoel is **als** antwoord op, evenals: **in** antwoord op, naar aanleiding van, met referte aan enz. een geijkte verbinding aan het begin van een brief, een zakelijke brief dan. □ Een geijkt einde is 'Hoogachtend'. Met een hoofdletter. Tracht de laatste zin te eindigen met een punt en snij onverbiddelijk zakelijk alle franje af: inmiddels verblijven wij, inmiddels tekenen wij. □ Een geijkte **eindwens** van het jaar is: moge het u goed gaan in het komende jaar. Wij wensen het u... en ons zelf niet het minst... (en niet: niet **in** het minst). □ Ten overige (wij durven haast niet meer **overigens** te zeggen, nu iemand daarover zo kwaad is geworden): denk aan het wijze commissiewoord: 'Men vermijde de aanvoegende wijs'.

